

Buddhism

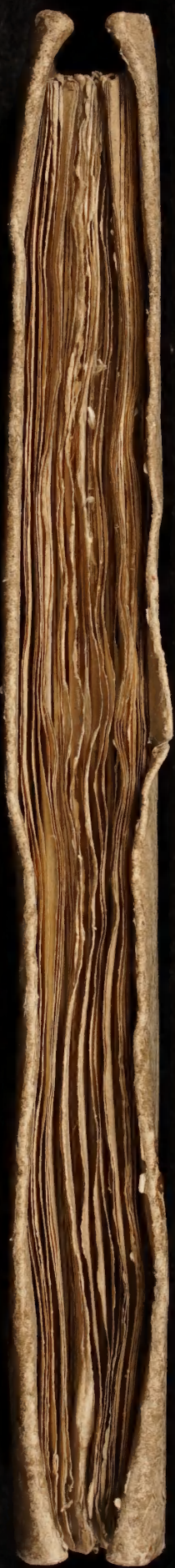
Philosophy

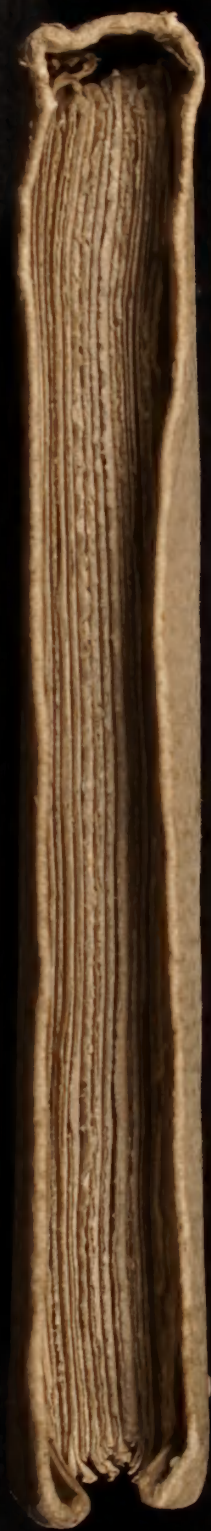
Bud
deu

De
Cul-
tura
Inge-
ni.

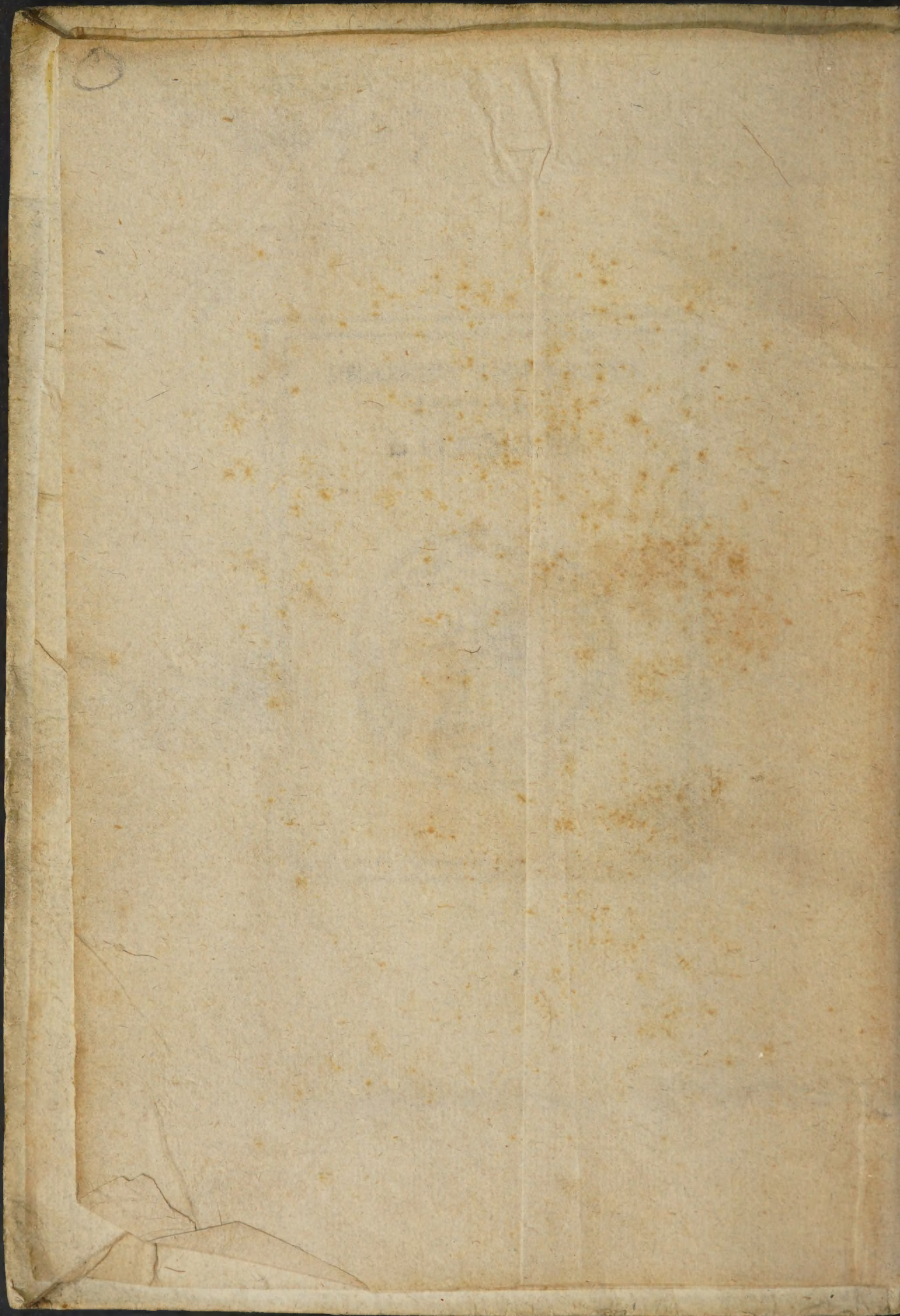
374
B927

2021
5555
○○○○○○









Buddeus, Johann Franz

JOH. FRANCISCI
B U D D E I ✓
EXERCITATIO
D E
CULTURA INGENII.

*Ubi de necessitate, modis, ac rationibus Ingenii,
Animique excolendi ac de fine & utilitate
disciplinarum saluberrima Præcepta
traduntur.*

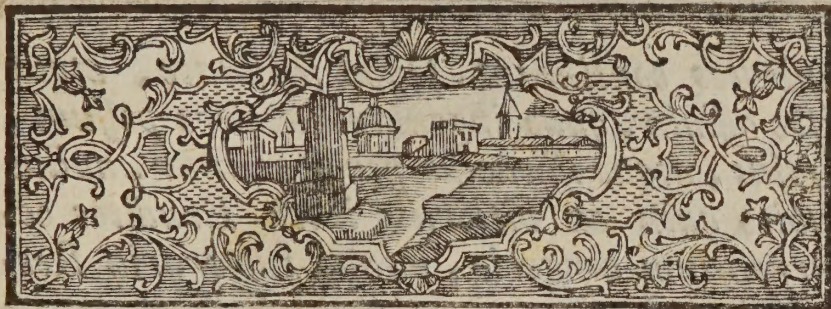


Apud Fridericum Van-Ellen

HAGAECOMITUM

AN. 1765.

175368



TYPOGRAPHUS
LECTORI.



Ut maxime quae viam sternant sapien-
tiae adipiscendae propaganda ac dila-
tanda esse cognoveram, ita factum est, ut se-
dulo diligenterque conquista virorum do-
ctorum opera, quibus aut mens erigitur, aut
ingenium formatur, in lucem protrahere con-
tenderem. Inter cetera vero quae prudens con-
siliu[m] juvare videbantur, plurimi facienda
esse semper existimavi praeclara quaedam scri-
pta Jo. Francisci Buddei, ac eam praeser-
tim quam nunc tibi oblatam gratulor Διατριβὴν
de Cultura Ingenii. Multa ibi saluberrima
praecepta de necessitate, modis, ac rationi-
bus ingenii excolendi, ac de fine, & utilita-
te disciplinarum copiose edisseruntur, quae
maximum uberrimumque fructum, & oppor-
tu-

tunitates contineant. Quod si isthaec, atque
 hisce affinia, quae ingenium excolere possunt,
 fortius, atque efficacius perciperentur, nullus
 dubito quin ex vitiorum inter Eruditos oc-
 currentium congerie, minus Litteraria Res-
 publica detrimenti caperet. Scilicet ex in-
 composita praeposteraque methodo studiorum,
 nebulones quique inclarescendi cupidine in-
 flati & malesano oestro perciti, quoquo se ver-
 tant turpissime delabuntur, & rerum omnium
 ignorantia procaces, & turbidi, foedoque ve-
 terno demersi, blaeterones, inaniloqui & Mir-
 millonum omnium improbissimi universam e-
 ruditionem deturpant, librorum colluvie in-
 ficiunt, quibusvis verae ac sincerae sapien-
 tiae Mystis fastidium creant, ac bonarum di-
 sciplinarum incrementis offendicula ponunt.
 Inde ex contempta Cultura Ingenii nihil est
 quod ipsorum superbiam ac pedagogicum fa-
 stum deiiciat ac pudefaciat: Inde, ut cetera
 malorum semina, & incommoda praeteream,
 gliscit in diem fortius litterarum illa pestis,
 & labes, invidorum Sycophantarum scurra-
 rumque perniciofa rabies, unde consummatae
 praemium sapientiae tristis invidia sit, nec
 impune cuiquam detur laudis excessisse limi-
 tes. Obstupefcas quot conviciis, dicteriis, ca-
 lumniisque obtrectatores improbi adspergant
 bonae

bonae frugis Opera, Virosque doctos scommatibus proscindant, & plebeio futilique scribendi modo laceffant, ut magnis possint clarescere inimiciis, dum tamen ii sint qui studia litterarum oderint, & quibusvis studiorum avocamentis distenti, gulae modo, modo aleae, illecebrisque aliis indulxerint, & ventri admodum fuerint dediti, partibusque ventri proximis. Horumce quidem hominum, qui Ingenii, Animique culturam spreverint, exempla nolo longius arcessere, quae sane plena manu omnium temporum suppeditasset Historia; quum recens exemplum habeamus in libello * quodam, quem ignotus, immo nimis notus, cucullatus Midas [ex sanctissima, & omnibus nominibus veneranda sodalitate], in quo ad maturitatem pervenit tum divinarum, cum humanarum rerum ignorantia, altercandi libidine convulsus, petulans Sannio, & Phariseorum omnium Archimandrita, veluti munusculum in vulgus sparsit, ut cordatissimum Prudentiae Civilis scriptorem, ac defensorem simul Humanitatis acerrimum impeteret, & publicis execrationibus in illum concitatis de saxo tarpejo deiiciendum

* Cui titulus = Note e Osservazioni sopra il Libro intitolato Dei Delitti, e delle Pene. Ven. 1765.

dum esse pronunciaret. Hoc quidem malefandum bipedis sinciput, ubique exemplum sit, & eorum viva imago vacerrarum qui Animi, & Ingenii excolendi curam reiicientes, in optimos quosque intemperantius debacchantur, & profligato pudore calumniosa mendacia crepant. Etenim ex elegantia, ac brevitate [qua tantopere mihi aureum illud opus adprobatur, quod similes scriptores a se arceat] suborta fatuis hominibus obscuritas, copream excitavit, ut velut asinus ad lyram & sus ad Minervam, humanitatis oblitus, ac Religionis, succenseat Cl. Viri doctrinae ac scriptioni, quod aut ipse per summam fraudem impudentissimamque malitiam finxerit, aut quod delira mente somniaverit, nihilque susdeque mixtum non rapiat in occasionem, ut omnia atro sale conspergat, sententiasque dolo malo transvorsum raptas, seditiosus digladiator detorqueat in sensum asperiores, ut exinde nigrae loliginis succum exprimat. Nae lepidum caput & literariae fatuitatis exemplum, hoccine librorum quis unquam tam patientis sit stomachi, qui tam insulsas, tam prodigiose fatuas naenias sine bile revolvat? Ea vero unde nisi a despecta Ingenii, Animique Cultura proficiscuntur? Quisque enim qui veram studio-

rum

*rum viam non inierit, perditisque moribus,
& rabida protervaque ignorantia gloriae
inbriet, & sapientiae famam aucupari con-
tendat, ea sane impuro ex pectore evomat,
quae sibi damnum inferant, ac Litterariae
Reipublicae dedecus ac molestiam ingerant.
Vale, Lector benevole, & aequi bonique con-
sulas precor, quidquid de edendis Doctorum
Virorum operibus meditor.*



I N D E X
C A P I T U M.

Exercitationis	Cap. I.	pag. 1.
	Cap II.	pag. 39.
	Cap. III.	pag. 82.

IO. FRANCISCI BUDDEI
EXERCITATIO
D E
CULTURA INGENII.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

CHICAGO, ILL.

1900

Σύνοψις

Homo ad aliorum commoda promovenda natus est, §. I. Quod facere nequit, nisi animum bonis artibus excoluerit, §. II. Hoc ipso aliis melius inseruire potest, quam opibus, quippe quae caducae ac instabiles sunt, §. III. Quod homo ad hoc obstringatur, probatur ex eo, quod Deus velit eum esse felicem, §. IV. Idque ad omnes omnino homines pertinet, §. V. Idem demonstratur ex eo, quod in alios iniurius sit, qui animum suum non excolit, §. VI. Duplex ingenii cultura explicatur, & quo pacto eruditi, quo pacto ceteri animum excolere debeant, ostenditur, §. VII. Ingenium quid? §. VIII. Num cultura indigeat? §. IX. Haec cultura in quo consistat, itemque quibus partibus absolvatur eruditio? §. X. Reiciuntur atque removentur hinc artes vanae atque inutiles: speciatim de poesi disquiritur, §. XI. XII. de astrologia, §. XIII. XIV. XV. XVI. de theologia ac philosophia scholastica, §. XVII. Quasdam artes excolendas quidem esse, sed evitandum in illis esse excessum, demonstratur, simulque de arte critica differitur, §. XVIII. Unam eruditionis partem altera esse praestantiorē docetur, simulque, quae linguae latinae praestantia sit & utilitas, inquiritur, §. XIX. Redarguuntur, qui certam artem ac disciplinam ultra quam decet, laudibus extollunt, §. XX. Utilia saltem & necessaria addiscenda esse, denuo inculcatur, §. XXI.

§. I.

BUD-
DEUS

Non sibi soli natum hominem editumque in lucem esse, constans, iustisque rationibus suffulta, virorum sapientissimorum est sententia. Natura ad colendam cum aliis societatem compellit omnes exstimulatque. Nec temere, ipso Tullio (1) iudice, quisquam reperitur, quin magna felicitatis parte, modo cum aliis esse, doloremque non minus quam laetitiam cum iis communicare sibi liceat, carere, quam cum infinita etiam voluptatum abundantia in solitudine vitam agere malit. In quo si quis providam divini Numinis curam non perspiciat, nec inde aestimet rite, nae! eum inertem plane, ineptumque rerum omnium existimatorem esse oportet. Subveniendum ita quodammodo erat, qua omnes obruti tantumque non oppressi simus, miseriae, quae tanto conspectior est, acerbiusque hominem urget, quanto ab aliorum remotior est confortio, eorumque magis auxilio est destitutus. Atque ut quisque iucundam sibi acceptamque aliorum operam, qua ut commode feliciterque vitam transigere possit, efficiunt, esse sentit: ita rursus, nisi mortalium ingratus esse velit, fateatur necesse est, se ut non minus prompte ut & aliis inserviat, eorumque commoda promoveat, eadem lege compelli. Idque eo magis quod, quo se aliis praeferat, indeque deteriores ceteros, se meliorem reputet, per naturam non habeat.

§. II. Ast, qui promovebit aliorum commoda, qui nec sua intelligit, nudusque & expers est eorum omnium, quae ad bene beateque vivendum scitu sunt necessaria? Quale consilium deliberanti dabit, qui ipse consilii est inops? Num viam ad sapientiam pandet, qui ob
in-

[1] *De finibus lib. III. n. LXVI. p. m. 118.*

insipientiam inscitiamque omnium provocat commiserationem? Perinde profecto hoc esset, ac si quis a paupere divitias, aut sanitatem ab aegroto postularet. Sapientissimus Imperator (1) hominem *κατὰ φύσιν ζῶον κοινωνικόν* vocat, cuiusmodi animal, quod per naturam ita sit comparatum, ut aliis quid impertire & cum iis communicare debeat. Ast quid impertiet aliis, qui omnium rerum sapientiaeque & doctrinae inops, ab aliis semper, quo utcumque vitam toleret, efflagitare necesse habet, tantum abest, ut habeat, quod impertire possit.

§. III. Contra; quanta omnes maximo sibi beneficio obstringendi facultate pollet, qui ut animum ad omnem honestatem erudit ipse, ita quo pacto alii erudiri queant, ostendere illis & demonstrare, vel suo ipsius exemplo valet. Et vero unicum insuper hocce in nostris viribus, ad aliorum promovenda commoda, natura posuisse videtur. Opes enim divitiaeque quoto cuique obveniunt, ut iis inservire aliis queat? Fortunae haec vocantur munera, ut demonstretur, neutiquam, ut eas possideamus, penes nos semper stare. Non magis tamen retinere eas, utut velimus, possumus, omnemque rursus aliis inserviendi cum iis amittimus facultatem, nisi, qui amitti nequit, doctrinae & sapientiae thesaurum nobis comparaverimus. Ingenii dotes, veraque sapientia, haec est, quae nec flammis, nec undas timet.

*Nil non mortale tenemus,
Pectoris exceptis ingenique bonis (2).*

§. IV. Est vero & aliud, quo idem non tam suaderi, quam demonstrari possit, argumentum: Deum

Λ 3

sum-

[1] *M. Aurel. Antoninus de se ipso ad se ipsum lib. I. §. XXIX.*

[2] *Ovid. lib. III. Trist. eleg. VII.*

BUD- summe bonum, aequae ac summe felicem, non posse non
 DEUS velle, ut homines identidem felices sint, & ab omni miseria quam longissime removeantur, nemini dubium esse potest. Felices autem non erunt, nisi intelligant miseriam suam, fontemque felicitatis omnis cognitum atque perspectum habeant, teneantque rationem, ex miseriis, quibus circumfusi sunt, eluctandi. Πολλῷ τὸ Φρονεῖν εὐδαιμονίας πρῶτον ὑπάρχει, ait alicubi Sophocles, *sapere ad beatitudinem praecipuum est*. Si ergo miseri esse nolint, voluntati contra divinae morem gerere, beatique & felices esse cupiant, sapere discant, quisque pro ingenii sibi concessi modulo, sive, quod perinde est, ingenium colant.

§. V. Atque ut communis est omnibus, quae mortalium pectoribus insidet, labes; omnes enim, ut recte Tullius (1) pronunciat, simul atque editi in lucem & suscepti sumus, in omni continua pravitate & in summa opinionum perversitate versamur: ita omnibus ex aequo incumbit colendi ingenii necessitas, si ex suis emergere miseriis cupiant. Non aetas igitur, non sexus, non dignitas, nec divitiae, aut paupertas, ab hoc officii genere abstrahere quenquam aut possunt, aut debent. Non hoc volo, omnes sine discrimine litteris operari debere, ut eruditorum orbem, iam ceteroquin satis civium copia laborantem, novis hospitibus compleam, eiusque pomperia, quae nunc demum coarctanda essent, extendam: sed unumquemque mortalium eo usque animum erudire debere, ut & suae salutis habere rationem, & utile insuper communis, quae inter omnes intercedit, societatis, membrum se praebere possit. Illud quidem ut obtineat necesse est, ut quae sive recta ratio, sive cumprimis divina revelatio de Numine, hominumque cum

eo

[1] *Tusc. Qu. lib. III. p. m. 207.*

eo coniunctione, quae humanae felicitatis summa, & Bud-
quoddam veluti centrum est, de animo vitiis expurgan- DEUS
do, omnibusque mediis, ut istius boni, quod omnes na-
vibus atque quadrigis expetere deberent, tandem com-
potes fieri queamus, tradit, accurate discat. Nec subli-
mia haec adeo sunt, aut supra mortalium intellectum po-
sita, ut rudioribus obtusiorique ingenio praeditis ardua
nimis & inaccessa credi debeant: quin facilia sunt, per
summam divini Numinis gratiam, & in medio posita, ut,
nisi pravitas mensque laeva, nihil, quo minus ad metam
perveniamus obstet.

§. VI. Posterius eo comparatum est, quod eiusmodi
arte excolendus perpoliendusque animus sit, ex qua ad
alios rursus aliquis redundare fructus possit. Nec in se
saltem, sed in alios quoque iniurii sunt homines ignavi,
qui honesta arte animum non imbuunt, indeque sibi ipsis
molesti, aliis graves animam pro sale habent, ne putre-
scant. Idque non una ratione. Namque primo quidem
fructu, quem omnes percipere potuissent, si artem quan-
dam didicissent, eos privant. Deinde cum ignaviam ut-
plurimum presso pede sequatur paupertas, graves aliis
atque molesti sunt, bonis aliorum labore partis sustenta-
ri cupientes. Denique & ipsi, facultate, aliis praeter cul-
pam forte suam cum extrema inopia colluctantibus, ali-
quid impertiendi destituuntur, frustra ut inculcetur eius-
modi homini, laborandum illi, ἵνα ἔχῃ μετὰ διδόναι
τῷ χρείαν ἔχοντι (1).

§. VII. Ceterum cum magna sit ingeniorum diversi-
tas, nonnullos sub feliciore veluti fidere natos, mentis
perspicacia aliisque dotibus ceteros multum superare vi-
demus. Atque istis, ut non frustra praestantiores animi
dotes obtigerunt, ita cum primis ad hoc eas sibi a Deo

[1] Eph. IV. 28.

BUD- concessas facile intelligunt, ut ad artes scientiasque ani-
DEUS mo complectendas, aliisque rursus tradendas, easque aut
inveniendas, aut inventas perficiendas, quae praestantius
subtiliusque ingenium requirunt, majorem tamen etiam
utilitatem quam ceterae secum coniunctam habent, ani-
mum, ea qua decet cura, atque sollicitudine adiungant.
Cuiusmodi istae artes sunt, quas liberales, itemque in-
genuas, vocamus, & a quibus eruditorum doctorumque
nomen titulumque homines referunt. Ad eas itaque per-
discendas cum praecipua quadam ratione ingenii cultura
opus sit, ista quidem est, de qua praecipue in praesenti
sumus solliciti. Saepius nimirum contingit, ut qui in lit-
terarum studia magno animo se dare secum constituerunt,
inanes sterilesque quasdam artes sectando, quae tamen
splendido ut plurimum titulo superbiunt, nubes & inania
praesent. Alii autem, cum per naturae aut fortunae con-
ditionem, ad aliud vitae genus aptissimi essent, infelici
conatu, sed magno cum strepitu nihil agunt, suamque si-
bi adaugent miseriam: nonnulli denique eiusmodi ingre-
diuntur viam studia tractandi, quae ad praecipitia eos ci-
tra ambages ducat. Tam multiplici itaque ratione cum
hic aberretur, operae pretium fuerit, officii nostri ratio-
nes circa culturam ingenii uberiori commentatione edif-
ferere.

§. VIII. Ut ab ipso autem ovo rem ordiamur, nec
quicquam praetermittamus eorum, quae ad causam ac-
curatius disceptandam pertinent, in quo ingenii haec
cultura consistat, paucis exponemus. *Ingenii* nimirum
vox, ut omnibus quotidie in ore est, ita pauci vim eius
capiunt. Ipsi philosophi in eo describendo in varias ab-
eunt sententias. Nimirum varias in mente hominis esse,
potentias sive facultates, notum omnibus est. Praeter
eam enim, qua bonum appetimus, quam voluntatem vo-
cant,

cant, intellectu etiam gaudemus, eoque tum puro, tum BUD-
 spiritibus animalibus utente, sive impuro, ad quem ima- DEUS
 ginativa vis cum memoria sensuali spectat. Nonnulli ita-
 que 1 omnes istas facultates, intellectum videlicet pu-
 rum, vim imaginandi & memoriam sensualem, sive ae-
 quatae harum facultatum inter se vires sint, sive diversae,
 ingenii voce comprehendunt. Unde nec illis, qui iudi-
 cio excellent, imaginativa licet & memoria destituti, in-
 genium denegant. Rursus 2 alii solam imaginativam fa-
 cultatem *ingenium* dicunt: indeque poetis velut per e-
 minentiam quandam ingenium tribuunt, quod hi *εὐφραν-*
τασιώτατοι sint, hoc est, imaginandi vi prae ceteris
 polleant. Nec raro audias eiusmodi voces: virum qui-
 dem istum iudicio acri & excellenti esse, ingenium ta-
 men frustra in eo requiri. Quod aliter quam de imagi-
 nativa facultate capi nequit. Denique 3 nonnulli non
 tam ipsas facultates mentis, aut unam earum, quam vir-
 tutes, & perfectiones, aut omnium, aut unius facultatis,
ingenii voce designant. Sane si facultates omnes spe-
 ctes, nemo mortalium sine ingenio erit, nisi ipsa mente
 simul eum privare velis: sed si usum huius aut illius fa-
 cultatis, aut vel omnium, vel quarundam, aut unius
 perfectionem hac voce designes, plurimi profecto inge-
 nii defectum palam prodent, tantum abest, ut eum dis-
 simulare queant. Atque hasce facultatum mentis perfe-
 ctiones intelligunt, qui ingenium aut cum Aristotele (1)
per vim animi perveniendi ad finem propositum, aut
 cum Isidoro per *naturalem sapientiam*, definiunt, aut
 mentis solertiam, quam Graeci *ἀγχινοίαν* dicunt, dex-
 teritatemque percipiendi, cum iudicio & memoria te-
 naci

[1] Vid. quae ex Olivarii dissert. de ingenio refert Io. Ba-
 ptista du Hamel de corpore animato lib. I. Cap. V. T. II. opp. p.
 504. seqq.

BUD- naci ad ingenium requirunt. Nec aliud, quam praestan-
 DEUS tiam nobilitatemque ingenii indicavit Plato, dum illud
cor animae vocavit, aut Cicero, dum *decus hominis*
 dixit. Idem Cicero (1) multas eiusmodi perfectiones
 velut uno fasce complectitur, cum docilitatem, memo-
 riamque huc refert: *quae fere omnia, inquit, appellan-*
tur uno ingenii nomine, easque virtutes qui habent,
ingeniosi vocantur. Nos autem ut citra ambages prove-
 hamur ingenii voce hic omnes mentis facultates antea
 commemoratas intelligimus, prout aut omnibus, aut
 quibusdam, aut saltem una earum perfectionum per na-
 turam gaudent, ut ad litterarum studia tractanda homo
 non sit inidoneus.

§. IX. Praeclare ut multa alia, ita hoc quoque Hip-
 pocrates (2) dixit, ingenium hominis perinde se habere
 ad scientias, uti se ager habet ad semina. Ager itaque,
 licet per se foecundus aut frumenti feracissimus sit, nisi
 colatur, semenque velut utero suo concipiat atque con-
 cludat, fructus non dabit: ita & ingenium quantumvis
 praestans & excellens, nisi diligens cultura accedat, do-
 ctrinisque liberalibus conseratur, non est, quod praecla-
 rum eruditionis fructum ab eo exspectes. Atque hoc M.
 Tullius Cicero (3) innuit, dum *subactō mibi, inquit,*
ingenio opus est, ut agro non semel arato, sed novato
& iterato, quo meliores foetus possit & grandiores e-
dere. Alibi autem (4) animi cultum quendam *humani-*
tatis cibum vocat. Equidem rursus tantum derogare
 culturae ingenii idem videtur, quantum naturali prae-
 stantiae ac bonitati eius tribuit, in oratione pro Archia
 Poe-

[1] *Lib. V. de finibus n. XXXVI. p. m. 149.*

[2] *Vid. Ianus Huartus in scrutinio ingeniorum cap. III. p. 79.*

[3] *Lib. V. de finibus n. XIX. p. 135.*

[4] *Lib. II. de oratore c. XXX. add. Guilielmus Budaeus de stud. instit. §. XV. p. 22. ex edit. Thomae Crenii.*

Poeta (1): *Ego multos homines excellenti animo atque virtute fuisse, & sine doctrina naturae ipsius habitu prope divino per se ipsos & moderatos & graves extitisse, fateor: & illud adiungo, saepius ad laudem atque virtutem naturam sine doctrina, quam sine natura valuisse doctrinam.* Sed statim subiungit ipse Cicero: *atque idem ego contendo, cum ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quaedam conformatioque doctrinae, tunc illud nescio quid praeclarum ac singulare solere existere.* Ita sane se res habet. Sunt quaedam ingenia suo pretio commendata, qualia summis illis extemporaneae orationis artificibus contigerunt, quos apud veteres quoque extitisse legimus. Apud hos enim Prodicus Chius, Carneades, Chrysippus, Protagoras, Gorgias Leontinus, alique ex sophistarum gente, hoc maxime celebrabantur nomine, quod de quolibet argumento mirifica & incredibili ingenii celeritate differere in utramque partem parati essent. Quam dicendi ubertatem, facilitatemque, indolis ingenique felicitati eos debuisse uti manifestum est, ita quis est, qui dubitet, tanto maiorem unumquemque illorum doctrinae ac eloquentiae laudem relaturum fuisse, quanto diligentius artibus bonis mentem ingeniumque excoluisset. Hoc ergo & Cicero sibi voluit, quod medicorum facile post Hippocratem princeps, Galenus (2), dixit. Hic enim, cum septem velut praeparationes in adolescentibus requirat, antequam altioris Philosophiae penetrabilia subeant, naturam, hoc est, naturalem ingenii indolisque bonitatem, quam Aristoteles (3) subtilitatem quandam ingenii vocavit, primo loco in iis desiderat. Galeno accedit

[1] Cap. XV.

[2] De constitut. art. cap. VI.

[3] Problem. sect. XXIX. problem. VII.

BUD- cedit Gabriel Naudaeus (1), cuius hac de re laude om-
 DEUS nino digna est commentatio. Rem omnem autem paucis
 ita complectitur: *Non parum refert, utrum quis ad
 isthaec Musarum sacra naturam adferat Palamedis
 aut Therstae, Aristotelis aut Margitae, Ciceronis
 aut Bambalionis. Quoniam, nisi probe a natura ad-
 fectus sit animus, [qui scientiarum omnium ager
 est] sed contra sit ingenium hebes, iudicium imma-
 turum, fallax memoria, vix ac ne vix quidem semi-
 na sapientiae poterit concipere.* Sed recurret infra lo-
 cus hac de re exponendi uberius.

§. X. Ager porro quantumvis ferax atque foecun-
 dus, speratum tamen denegabit fructum, generoso ni
 conferatur semine. Multum quoque profecto interest,
 quibus doctrinis artibusque animus imbuatur; eaque a-
 deo de re dispicere, prima haud immerito circa inge-
 nii culturam cura est. Eruditionem id vulgo vocare
 solent, quod ingeniis impertiendum, cumque iis com-
 municandum est, hac voce complexum multarum ar-
 tium atque scientiarum designantes (2). Nonnunquam
 tamen & ipsa cultura & expolitio ingeniorum hoc no-
 mine venit, cum quasi poliuntur, ut vir quidam erudi-
 tus (3) loquitur, sive formas aut habitus acquirunt fa-
 ciles, quibus ad finem suum prompte & decenter accom-
 modentur. Nos priori insitemus significationi, utque e-
 doceamur, quodnam demum sit, circa quod ingenium
 se occupare debeat, eam demum divinarum humana-
 rumque rerum notitiam, quae ad humani generis usum
 atque felicitatem est comparata, eruditionis nomen ti-
 tu-

[1] In syntagm. de studio liberali cap. IV. p. m. 584.

[2] Vid. Gerhardi Io. Vossii dissertat. de ratione studiorum,
 parte priori, qua tradit, quibus disciplinis perfecta constet eru-
 ditio cap. II. seqq.

[3] Petrus Poiret de erudit. solida &c. lib. I. part. I. p. 5.

tulumque promereri, contendimus. Colendum nimirum BUD-
 poliendumque ingenium esse, supra demonstravimus, ut DEUS
 nostrae salutis pariter ac aliorum commodis consulatur.
 Quod qui fieri possit, si circa vana, ludicra, & inuti-
 lia, puerorum instar haereamus, non video. Facebant
 itaque procul, & ceu spurium atque infelix semen rei-
 ciantur omnes illae artes atque scientiae, quae, ad o-
 stentationem comparatae, suis cultoribus acerbam tem-
 poris male collocati poenitentiam imponunt. Utiles au-
 tem atque salutare dum ad perficiendam eruditionem
 requiro, quid velim, nemini temere obscurum esse po-
 test. Magna & infinita hominum est miseria: mentem
 vitia vexant, morbi affligunt corpus; huic cum summa
 rerum omnium inopia est conflictandum: illum aliorum
 iniuriae miserum reddunt: & quis omnia calamitatum
 enumerabit genera? Si quae ergo ars aut scientia est,
 quae aut vitiis expurgat animum, aut morbos corporis
 pellit, aut contra improborum insultus atque iniurias
 innocentem tutatur, aut domesticae vitae instituta inven-
 tis suis feliciora commodioraque reddit, vel ad omnes
 hasce artes feliciter addiscendas viam munit, animum-
 que praeparat, eam eruditionis partem esse lubens a-
 gnosco. Nec opus esse existimo, a vera eruditione se-
 cernere falsam, cum haec plane ne digna quidem sit,
 quae eruditionis titulo superbiat. Novi etiam, qui a lit-
 teris inutilibus pariter ac inanibus, elegantes ac curiosas
 distinguunt. De qua re ita statuo: si istae litterae, quas
 elegantes & curiosas vocant, ad alendam ambitionem,
 aut molles effoeminatosque animos permulcendos, ut
 fieri solet, saltem sint comparatae, nec aut per se com-
 modis humani generis promovendis inserviant, aut ar-
 tibus, quarum utilitas manifesta, ministrent, eas pro ve-
 rae eruditionis parte habere nequeo, fugiendasque po-
 tius

BUD- tius cenſeo, tantum abeſt, ut ullum illis ſtatuendum ſit
DEUS pretium. Contra ſi abſtruſiores quidem ſint atque ſupra
vulgi captum poſitae, aut ad delectandum, mentemque
ſuavitate ſumma perfundendam, magnam quidem vim
habeant, ſimul tamen aut ad vitia expellenda ſubigen-
daque aliquid conferant, aut alia ratione in commodum
humani generis cedant, tanto maiori laude harum ar-
tium cultores dignos cenſeo, quanto plures maioresque
illis ſuperandae ſunt difficultates.

§. XI. Iuvabit ordine eas perluftrare artes ſcientias-
que, quas fugere & evitare decet, ut contra, quas am-
plecti & conſectari unumquemque fas ſit, palam inde
fiat. Primo itaque in hanc claſſem ordinemque refero
eas artes, quae non tantum per ſe vanae & inutiles
ſunt, ſed inſuper animos ita corrumpunt, ut vitia faci-
lius admittant, quam virtutes. Si, quod nonnulli (1)
de poeſi aſſerunt, *artem hanc non in aliud inventam
eſſe, niſi ut laſcivientibus rythmis, ſyllabarum nu-
meris ac ponderibus, nominumque inani ſtrepitu, ſtul-
torum hominum aures demulceat, ac fabularum ob-
lectamenti mendaciorumque centonibus decipiat ani-
mos, eam eſſe architectricem mendaciorum, & cul-
tricem perversorum dogmatum*, eam vel primo hic
commemorandam loco eſſe, nemo dubitaret. Magno-
pere etiam errarent, qui cum Platone poetarum genus
divinum, eoſque Numinis interpretes eſſe, contende-
rent. Et ſane non videtur ſecus ſe res habere. Quor-
ſum enim omnis ille poeticae facultatis apparatus com-
paratus eſt? quorſum tot floſculi, tot ambages, tot fig-
menta ſpectant? Ad permulcendas aures, ad delectan-
dum, mentesque molles & effoeminatas voluptate qua-
dam

[1] Vid. Henricus Cornelius Agrippa a Nettersheim de incer-
zit. ac vanit. ſcientiarum cap. III. p. 29.

dam perfundendas. Atheniensis ille hospes apud Plato-BUD-
nem (1) poetas multa perturbare, ac sine ratione com- DEUS
miscere, ac risum movere dicit: Orpheusque significat,
poetas inprimis delectationis gratiam venari (2). Ergo
ad titillandos animos ars tota est comparata. Nec vi-
deo, an Plato (3) culpari possit, quod poetis in sua re-
publica ius civitatis non concesserit, cuius inter alia &
hanc rationem affert, quod concitados affectus crebro
imitetur poeta. Ita nimirum est, si affectus moresque
hominum, in variis vitae generibus constitutorum, &
variis affectibus agitari solitorum, rite exprimere cu-
pit poeta, necesse est, ut ipse velut eiusmodi affe-
ctus atque mores induat. Hinc & furor ille & ἐνθου-
σιασμός poetarum, quem Horatius (4) *insaniam a-*
mabilem, vocat & de quo alibi (5):

- - - *Excludit sanos Helicone Poetas*
Democritus.

qui nihil aliud est, quam vehementior affectuum conci-
tatio, ut extra se ipsum esse, in alienisque vivere sensi-
bus, & immorari perturbationibus, poeta videatur (6).
Concitant ergo poetae affectus, in quibus sedandis &
componendis, quae vitiis hominum medetur, philoso-
phia unice occupata est. Atqui credas, hominem istum
impurum atque lascivum non esse, qui carmen pangen-
do impuros atque lascivos induit affectus? Ut taceam,
quam

- [1] *Lib. II. de legib. p. 526.*
- [2] *Add. Ludovicus Coelius Rhodiginus lect. antiqu. lib. IV. cap. I.*
- [3] *Lib. X. de repub. p. 832.*
- [4] *Lib. III. carmin. ode IV.*
- [5] *Art. Poet. v. 195.*
- [6] *Add. Morhofii dissertat. de enthusiasmo sive furore poeti-*
co, in dissertationibus eius academicis p. 71. seqq.

BUD- quam istud recte rationi veraeque virtuti, adeoque ho-
DEUS minum felicitati adversetur, deliberato consilio in pra-
vos animum affectus incitare atque compellere. Porro
habere poësin & hoc incommodi putant, quod, qui se-
mel animum ad eam adiecerunt, vix rursus, amabilis
infantiae dulcedine capti, inde se expediant, omneque
adeo vitae tempus in nugis ac naeniis transigant. Con-
siderans illud M. Aurelius Antoninus imperator (1) gra-
tulatur sibi, quod magnos in poetica arte non fecerit
progressus. A diis, inquit, & hoc accepi, τὸ μὴ ἐπὶ
πλέον μὲ προκόψαι ἐν ῥητορικῇ, καὶ ποιητικῇ, καὶ
τοῖς ἄλλοις ἐπιτηδεύμασι, ἐν οἷς ἴσως ἂν κατεσχέ-
δεν, εἰ ἡσθόμην ἐμαυτὸν εὐόδως πρᾶσσοντα: quod ma-
gnos in rhetorica, poetica, reliquisque studiis pro-
gressus non feci, quae me fortassis plane detinuissent,
si me feliciter proficere sensissem.

§. XII. Cum primum inventa poësis esset, colique
coepisset, gravissima Philosophiae tradebat dogmata.

- - - Fuit haec sapientia quondam,
Publica privatis, secernere sacra profanis,
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis;
Oppida moliri &c. (2)

Atque haec tum praecipiebat,

Honor & nomen divinis vatibus atque
Carminibus venit.

Nimirum nonnulli de rebus divinis verba faciebant, Or-
pheus & Amphion: naturae mysteria pandebant alii,
ut

[1] Lib. I. §. XIV.

[2] Horatius de arte poet. v. 396. seqq.

ut Empedocles, Aratus, Palaephatus, & inter Latinos, BUD-
 Lucretius. Alii mores hominum formabant, idque tum ^{DEUS} aperte,
 tum lepidis commentis hunc in finem excogita-
 tis. Nec profecto vituperandum hoc adeo videtur, cum
 rudiori seculo austeram Philosophiae praecepta, poetica
 iucunditate temperata, admitterent facilius homines,
 altiusque animis insurgerent. Ita profecto est, philosophia

Grata parum, nec speciosa Dea est,
 adeoque
Lenibus attentas numeris defluxit in aures
Mollius.

Diffimulanda itaque & quodammodo emollienda fuit,
 ne primo statim adspectu deterreret homines, atque fu-
 garet. Nec nefas fuerit demulcere animos, & voluptate
 honesta perfundere, cum simul illorum salus, felicitasque,
 sapientiae illis proponendo praecepta, promoveatur.
 Quemadmodum nec medicus, quod reprehendi debeat,
 committit, si ingratum medicaminum saporem dulcedi-
 ne temperet, nauseaeque aegroti hac ratione subveniat.
 Atque in isto quoque poeseos genere, ut aut rariores,
 aut minus vehementes affectus adsunt, ita, si vel maxi-
 me vehementiori affectu concitati insurgant, culpandum
 hoc minime est. Nec enim quis in vitio ponuntur af-
 fectus: nonnulli, si non laudem, saltem excusationem
 promerentur. Sanctissimum omnium, qui unquam vixe-
 runt, regem atque vatem Davidem, non pedestri ser-
 mone incedentem, sed saepius graviore vehementiori-
 que affectu, & divino afflatu, perculsum commotum-
 que, mox Numinis canere laudes, mox insectari im-
 probos, mox crimina profiteri, adeoque subinde tri-
 stem atque moerore confectum, interdum laetantem
 B & exul-

BUD-
DEUS

& exultabundum, indignabundum etiam, & sanctissimo zelo ardentem merito admiramur. Hunc ergo pariter damnabit, qui poetas ob id, quod affectibus subinde inflammentur, iure civitatis in orbe erudito excidere putat. Ita proinde statuo, poesin, si rite & caute exerceatur, nec reliciendam aut damnandam, nec suo loco, quem hactenus in orbe erudito obtinuit, deturbandam esse; ast si libidinis saltem, aut ambitionis, aut petulantiae sit instrumentum, ut profecto hodie haud raro est, satius longe esset, hanc artem ignorare penitus, quam ea & se & alios misere perdere. Ceterum quae Theodorus Parrhasius (1) contra poesin atque poetas disputat, ad hominum, saltem arte hac pariter ac poetarum lectione abutentium, vitia perstringenda pertinent, artem ipsam non feriunt, in quibus nos adeo non sibi refragantes habet, ut in multis sententiae eius lubentes subscribamus. Sed videant hac de re, quorum interest, ea omnia, quae poetis obiciuntur, accuratius ab illis amoliri.

§. XIII. Rectius forte in exemplum hic proponitur astrologia, quam ad fallendos incautos unice comparatam esse, nonnulli existimant. Genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, astrologos vocat Cornelius Tacitus (2). Et quis astrologos, nisi ipse astrologus sit, non damnat? etiam ex iis, qui eorum praedictionibus delectantur. Egerunt hoc certatim viri docti, ut astrologicae artis vanitatem demonstrarent, & integris quidem operibus Hieronymus Savonarola (3) & Ioannes Picus Mirandulanus (4), alique quibus Io-

an-

[1] *In Parrhasianis T. I. p. 1. seqq.*

[2] *Lib. I. hist. cap. XXII. n. 2.*

[3] *Adversus astrologiam divinatricem.*

[4] *In lib. XII. adversus astrologos.*

annes quoque Sarisberienſis (1), Daniel Bartoli (2), BUD-
Benedictus Pererius (3), Paulus Merula (4), Gerhar- DEUS
dus Ioannes Voſſius (5), Petrus Gaſſendus (6), & quos
Gisbertus Voetius (7) recenset, ſuffragantur. Addere
his & alios poſſem, ſi auctoritatibus res conſici poſſet.
Sed tum quidem dubius omnino certaminis huius, at-
que anceps futurus eſſet eventus, cum & ex Graecis,
& Arabibus, & Latinis ingens facile illorum exercitus
cogi poſſit, qui aſtrologiae cauſam tuendam ſuſceperunt.
Et quid non molitus eſt Ioannes Baptiſta Morinus (8),
ut veritatem ac certitudinem huius artis evinceret, ac
ſtabiliret? Sed audiamus potius rationes, quibus labe-
factare infirmareque hanc artem illi ſolent, qui eam ut
vanam atque incertam reiiciunt. Sideribus quidem cun-
ctis, cum primis, planetis, magnam in haec ſublunaria
agendi vim efficaciamque ineſſe, praefertim quod ad
ſolem & lunam attinet, concedunt, cum ipſa hoc do-
ceat experientia. Non tamen aliter hoc capiunt, quam
quod lumen, calor, motus ſolis, aëriſque mutatio, aut
influxus alius a luna proficiſcens, corpora quodammodo
afficiat, magis, aut minus, pro corporum aliarumque
περιζώσεων ratione. Aſt quod omnes planetae tali vi
polleant, ſpeciatim, quod Saturnus frigefaciat, Mars
exſiccando urat, & quae ſingulis porro operationes tri-
B 2 bui

[1] *Lib. II. Policrat. cap. XIX.*

[2] *In operibus moralibus part. III. lib. II. c. X. ſeqq.*

[3] *Lib. II. commentar. in Genes. & in libris adverſus fal-
laces & ſuperſtitioſas artes magiae, onirocritices, & aſtrologiae
iudiciariae.*

[4] *Lib. II. Cosmographiae generalis cap. XVI.*

[5] *Theologiae gentilis lib. II. cap. XLVIII.*

[6] *Lib. VI. Phyf. ſect. II.*

[7] *In diſſertat. de prophetia.*

[8] *In aſtolog. Gallica, propriis principiis & rationibus ſta-
bilita.*

BUD- bui solent, cum primis autem, quod non solum corpo-
 DEUS ra sublunaria, hominumque vita, salus, interitus, sed
 mentis quoque decreta, consiliae, fortuna hominis se-
 cunda & adversa, regnorum civitatumque incrementa,
 decrementa, mutationes, everfionesque hinc pendeant,
 id vel unico demonstrari posse argumento insiciantur (1).
 Rationem insuper manifeste repugnare dicunt, cum ob
 distantiam, aliorumque siderum, maiori vi in haec sub-
 lunaria agentium, interpositionem, plerorumque plane-
 tarum operatio in haec inferiora aut nulla, aut non
 sensibilis esse possit, tantum abest, ut, quae cuiusvis o-
 peratio sit, pervestigari ac determinari queat. Totum
 praeterea astrologicae vanitatis apparatus, signa zodia-
 ci, domusque planetarum, aspectuum virtutem & effica-
 ciam, & cetera otiosorum, ut putant, hominum com-
 menta, lubrico, quin nullo inniti fundamento contem-
 dunt: iisque adeo proscriptis, omnem artem ut domum,
 subtractis fulcimentis, corruere autumant. Illud autem
 oppido lepidum esse aiunt, quod ex illis siderum aspe-
 ctibus futura canant, qui tempore nativitatis fuere, cum
 rarissime momentum temporis, quo quis natus est, co-
 gnitum & perspectum habeant. Itemque quod causas
 proximas, a quibus mores hominum progignuntur, pa-
 rentum naturam, sobolis nutritionem, educationem, ac-
 risque circumfusi conditionem, supine & secure praeter-
 volent, ut eo tutius ab astris fata hominis accersant. Ad-
 dunt denique, recentiores Ptolemaeum & Arabes stoli-
 de sequi, quorum tamen praecepta nostro climati haud-
 quaquam convenient.

§. XIV. Fatentur quidem, cum semper sibi ipsi fa-
 veat superstitio, nec hisce hominibus deesse, quibus cre-

[1] Vid. Io. Christophori Sturmii dissertatio de influxu side-
 rum cap. II. in philosoph. eius eclectica p. 630. seqq.

credulis vanissime artis admiratoribus caliginem obii-
 ciant. Ad experientiam enim omnes provocare, ad eam DEUS
 ceu ad sacram confugere ancoram. Sed opponunt il-
 lud Ciceronis (1) *quam multa ego Pompeio, quam*
multa Crasso, quam multa huic Caesari a Chaldaeis
dicta memini: neminem eorum, nisi senectute, nisi
domi, nisi cum claritate esse moriturum: id mihi
per mirum videatur, quemquam extare, qui etiam
nunc credat iis, cum praedicta quotidie videant re
& eventu refelli. Nonne, inquit, nobis permirum
 videretur, in tanta litterarum bonarumque artium cla-
 ritate, post tot astrologorum fraudes detectas, nihilo
 secius reperiri, qui vento pasci velint, carduisque de-
 lectentur? Desinant ergo, ita pergunt, nobis illud oc-
 cinere: evenire tamen interdum, quae divinatores illi
 praedicunt: cum enim multo plura sint, quae non e-
 veniant, cur incidisse eos casu in veritatem, non ar-
 bitremur? Ita quidem astrologorum censor acerrimus
 Picus Mirandulae Comes (2) colligit, additque: *Quid*
quod nulla est ars tam anilis, tam vanae supersti-
tionis, quae non eodem argumento vera comprobe-
tur: quia aliquando scilicet accadat, quod ex ea
praedictum sit. Quare dicant mihi, qui ratione ista
moventur: putentne omnem artem divinatricem ve-
ram, an multas potius vanas & falsas? si multas
falsas, probabo ego istas veras eodem argumento.
Si omnes veras, pugnantia eos credere demonstra-
bo, quia de iisdem rebus, diversae artes divinatri-
ces, idem non respondent. Exemplum porro Petrus

B 3

Gaf-

[1] Lib. II. de divin. n. XCIX. p. m. 400.

[2] Contra Astrologos lib. II. cap. II.

BUD- Gassendus (1) collegit, quae astrologiae admiratores
 DEUS vanitatis convincant: ex quo & nonnulla repetit Io.
 Christoph. Sturmius (2).

§. XV. Nec tantum vanitatem & incertitudinem in arte astrologica culpant, sed bonarum mentium certissimam pestem eam esse, affirmant. Superstitione quid foedius? At hanc indivulso nexu secum coniunctam habere astrologiam eademque animos inficere, & verae solidaeque eruditionis ac sapientiae fundamentum, sinceram puto pietatem, evertere atque labefactare. Suo itaque probant calculo iudicium Augustini, qui, cum demonstrandum ex instituto suscepisset, curiositati genethliacorum daemones sese immiscere, *omnes igitur, inquit, artes huiusmodi, vel nugatoriae, vel noxiae superstitionis, ex quadam pestifera a societate hominum & daemonum, quasi pacta infidelis & dolosae amicitiae constituta, penitus sunt repudiandae & fugiendae Christiano.* Adeo, inquit, in propriam perniciem praecipites dat sui cultores astrologia, tantum abest, ut ad felicitatem veram aliquid conferat. Nec menti bonae solum inimica est, ex illorum sententia, sed multos illi addictos in magnas calamitates, rerumque omnium inopiam coniecit, quin vita privavit. *Utinam, inquit Picus Mirandulanus (3), huic quidem patrimonium non abstulisset; illi patriam & vitam; multos spe vana stolidos & insanos, multos timore miseros non effecisset!* Atque ita tum in suos cultores, ut porro disserunt, saevit, tum in eos, qui astrologis temere credunt, suisque adeo pernicio-

sa,

[1] In animadversionibus in lib. X. Diog. Laert. p. 966. seqq.

[2] In dissert. cit. cap. III.

[3] Contra astrolog. lib. II. cap. II.

sa, in alios iniuria est. Iam pridem hunc in modum BUD-
 ratiocinatus est Phavorinus philosophus, apud Gel- DEUS
 lium (1) miseros esse asserens, qui astrologis fidem
 adhibent, utcunque etiam res cadat. *Aut adversa e-
 nim, ita arguit, eventura dicunt, aut prospera. Si
 dicunt prospera, & fallunt, miser fies frustra ex-
 pectando. Si adversa dicunt, & mentiuntur, miser
 fies frustra timendo. Si vera respondent, eaque sint
 non prospera, iam inde ex animo miser fies, ante-
 quam e fato fias. Si felicia promittunt, eaque e-
 ventura sunt, tum plane duo erunt incommoda; &
 expectatio te spei suspensum fatigabit & futurum
 gaudii fructum, spes tibi iam defloraverit. Nullo
 igitur pacto utendum eiusmodi hominibus, futura
 praesagientibus.* Legibus itaque tum sacris, tum ci-
 vilibus artem istam prohibitam, petulantiamque eam
 profitentium coercitam observant. Cornelius Hispallus
 praetor, teste Valerio Maximo, (2) intra decimum
 diem illos abire ex urbe atque Italia edicto iussit, il-
 los neutiquam ferendos asserens, qui levibus atque
 ineptis ingeniis, fallaci fiderum interpretatione, quae-
 stuosam mendaciis suis caliginem iniicerent.

§. XVI. Et haec quidem aliaque speciose admodum
 contra astrologiam differuntur. Nec tamen, quod neu-
 tiquam diffitendum est, desunt astrologis, quae hisce
 opponant, quae prolixè referre, aut revocare sub e-
 xamen, nostri instituti non fert ratio. Mihi si liceat
 libere meam hac de re exponere sententiam, ita om-
 nino arbitror. Primo certum puto, magnam fiderum
 vim esse posse, quae nobis tamen ignota sit & parum
 explorata. Nec suffragari illis possum, qui fiderum ef-

B 4

fica-

[1] *N. A. lib. XIV. cap. I.*[2] *Lib. I. cap. III.*

BUD-
DEUS
ficaciam ex eo statim capite in dubium vocant, quod
ratione sua, quo pacto in sublunaria agant, percipere
non valeant. Perinde ac si non quotidie multi rerum
naturalium nobis offerrentur effectus, qui vim omnem
captumque mentis nostrae superant. Est hoc mortali-
um vitium, quod in naturalium quoque rerum scientia
errores plurimos progignit, quod rationi suae mentis-
que perspicaciae nimium tribuant, eaque statim aut
negent, aut in dubium vocent, quae non dicam cum
ratione, sed opinionibus, quas semel amplexi sunt,
defendendasque susceperunt, non conveniunt. Ast rur-
sus tamen & astrologos peccare puto, dum fidenter
vim illam operationemque siderum cognitam sibi plane
& perspectam putant, aut omnino maiorem vim,
quam qua gaudent, illis tribuunt, dum artem suam
pro certa venditant, quae maximam partem dubiis
atque incertis innititur fundamentis. Et haec tenus qui-
dem mea opinione non errant, qui vanitatem ac incertitudinem
astrologiae obiiciunt, modo hominum incertitudinem
arguant, non vero naturae ipsi ex suo ingenio limites
terminosque certos statuunt. Atque huc cum fraudes ac
insidiae illorum accedant, qui arte hac ad turpem
quaestum abutuntur, non immerito caute ac circumspiciente
hic incedit, qui ingenium artibus bonis litterisque imbuere
cupit, ne temporis, quod revocari nequit, si semel praeter-
lapsum fuerit, & quod praestantioribus artibus addiscendis
impendi poterat, male collocati poenitentia sero nimis cum
subeat.

§. XVII. De iis artibus, quae astrologiae aut originem
suam debent, aut vanitate & incertitudine eam, si non
superant, saltem illi non cedunt, nec minorem perniciem
animis mortalium afferunt, plura nunc dicere, si cum
Hercule ad Augiae aliquod stabulum
in-

infelici ac tristi labore repurgandum, damnatus essem. BUD.
 Nunc autem omnes vel hoc exemplo edoctos facile DEUS
 sibi prospicere posse arbitror, ne in eiusmodi temere
 se dent scientiam, quae suos cultores ad praecipitia
 ducat. Pergo itaque potius ad eas, a quibus tantum
 quidem periculum nobis non imminet, interim cum
 praeter difficiles nugae nullum fructum ferant, non
 minori quoque diligentia sunt fugiendae. Tullius (1)
 quidem in veri cognitione duo cumprimis vitia vitan-
 da esse docet, quorum unum est, *ne incognita pro*
cognitis habeamus, hisque temere assentiamus: al-
terum, quod quidam nimis magnum studium, mul-
tamque operam in res obscuras atque difficiles con-
ferant easdemque non necessarias. Si saluberrimi hu-
 ius moniti memores essent, qui litteris se dedunt, tot
 millia hominum tanto conatu inania non confectaren-
 tur. Veterum quidem sophistarum λόγοι ἐριστικοί,
 σκεπτικαὶ ζητήσεις, & similes nugae exemplum prae-
 bere poterant: sed quid opus, vitiorum documenta
 ab antiquis repetere, cum nostra aetas etiam sit eo-
 rum feracissima? Scholasticorum scripta, tum philo-
 sophica, tum theologica, eorumque qui ex hisce fon-
 tibus sua irrigarunt arva, monumenta adeat, qui hac
 de re certior fieri cupit. Philosophia nihil praestan-
 tius humano generi obtingere potuit, magnaeque me-
 rito apud omnes eius est dignitas auctoritasque: sed
 qui de scholasticorum philosophia ita sentiunt, perin-
 de profecto faciunt, ac qui in siniam quadrare pu-
 tant, quae de homine optimo iure praedicantur. Per
 intempestivam sane horum hominum diligentiam tota
 philosophia in sophismata paulatim delep̄sa est, artem-
 que sapiendi in artem rixandi & altercandi, idque de
 rebus

[1] *De offic. lib. I. cap. V. p. m. 56. 57.*

BUD- rebus levissimis, converterunt. Diceret, cum Alchy-
DEUS mistis certamen illos iniisse; hoc saltem discrimine,
quod illi quidem viliora metalla in aurum, hi sapien-
tiam in λογομαχίαν, mutarint. Tanta autem severi-
tate in hisce naeniis vanissimisque commentis versan-
tur, ut iurares, homines tum maxime insanire, cum
se ratione quam pulcherrime uti sibi videntur. Hinc
scholasticorum opera cum araneorum telis non male
componit vir sapientissimus Franciscus Baco a Veru-
lamio (1), quae ut ob subtilitatem admiratione pro-
fecto digna sunt, usum si spectes, quisquiliarum cu-
mulum augent. Operae pretium fuerit, ipsum hac de
re audire: *Scholastici summo otio abundantes, atque
ingenio acres, lectione autem impares, historiarum
vero, & naturae & temporis maxima ex parte
ignorantes, ex non magno materiae stamine, sed
maximo spiritus quasi radii agitatione, operosissi-
mas telas, quae in libris eorum extant confecerunt.
Etenim mens humana, si agat in materiam, na-
turam rerum & opera Dei contemplando, pro mo-
do materiae operatur, atque ab eadem determina-
tur: sin ipsa in se vertatur [tanquam aranea
texens telam] tum demum interminata est, & pa-
rit certe telas quasdam doctrinae, tenuitate fili
operisque admirabiles, sed quoad usum frivolas &
inanes.* Verulamio suffragatur Gabriel Naudaeus (2),
qui iisdem verbis, dissimulato tamen Verulamii no-
mine, ineptias atque commenta horum hominum per-
stringit. Facessant itaque procul operosa ista schola-
stica turbae volumina, quae vel solo adspectu, tanta
illo-

[1] De augment. scientiar. lib. I. p. 15. 16.

[2] In syntagm. de studio liber: p. 609. it. p. 625. add. Tho-
mas Crenius in not. ad h. l.

illorum moles est, horrorem incutere discantibus pos-
sint. Tuto haec despiciet ingenium suum rite excul-
turus, nisi forte pulchrum ducat ea discere, quae di-
didisse nemini hactenus profuit, multos autem poeni-
tuit. De theologia scholastica idem est censendum.
Rolandi Marefii (1) viri eleganter docti, solidum hac
de re extat iudicium. *Nunc in theologia*, inquit, de
scholastica verba faciens, *res hac recidit, ut remis-*
sis aliis necessariis in eam invecdae sint quam pluri-
mae subtiles & curiosae quaestiones, quas gentium
doctor apposite λογομαχίας vocat, & παρωδιατρίβας,
& in quibus κενοφωνίας & καινοφωνίας vitare iu-
bet. Verum non in sola eiusmodi theologia meliores
iuventae annos, & studiis magis idoneos collocare
oportet. In ea enim multa, quae iuvenes didicimus,
senes perdenda fateri cogimur.

§. XVIII. Contingit tamen saepius, ut, quae per
se neutiquam spernenda sunt studia, ob intempestivam
illorum, a quibus tractantur diligentiam, in contem-
ptum abeant. Sunt nimirum quaedam litterarum ge-
nera ita comparata, ut illud Neoptolemi apud En-
nium, (2) philosophandum, sed paucis, de illis om-
nino usurpari queat, usumque ingentem praebeant, si
modice & moderate iis utamur, inutilia autem, &
vanae ambitionis instrumenta evadant, si intemperan-
tius in illis versetur. Arte critica, sobriaque rituum
veterum investigatione nihil praeclarius esse, nemo
abnuerit, qui iustum rebus omnibus statuere pretium
didi-

[1] *Lib. II. ep. XLV. p. 477. add. Adamus Tribbeckovius in*
libro singulari de doctoribus scholasticis & corrupta per eos di-
vinarum humanarumque rerum scientia.

[2] *Vid. Cicero Tusc. quaest. lib. II. n. p. m. 191.*

BUD- didicit. Criticae utique arti (1) omnis, quae ex hi-
 DEUS storiae cognitione hauritur utilitas, imputari debet; ea
 corrupta emendando, mutilata restituendo, traiecta suo
 loco reponendo, ambigua & obscura interpretando,
 viam ad sapientiae fontes, omnisque generis, atque
 aetatis scriptores, nobis pandit. Quin, quod maxi-
 mum praestantissimumque Critices munus est, scripta
 supposititia a veris discernendo, efficit, ne pro juno-
 ne amplexamur nubem. Sine rituum autem cogni-
 tione veterum monumenta obscura sunt, & merae te-
 nebrae ut fatius sit, ea non attingere, quam hoc prae-
 sidio destitutum ad ea accedere. Vel divinarum lit-
 terarum exemplo hoc constat, in quarum sensum haud
 raro quantumvis linguam graecam ebraeamque accura-
 te tenens, iisque omnibus munitus artibus, quibus
 instructum esse interpretem decet, frustra penetrare
 annititur, quem mores & instituta veterum Ebraeo-
 rum fugiunt (2). Poterat itaque haud immerito alicui
 magna saeculi nostri videri felicitas, quo ad minutias
 usque singula excutuntur, praesertim si cum illo tem-
 pore contendatur, quo arida tantum totaque subtilis-
 simis nugis consuta, philosophia regnavit, ceterae ve-
 ro artes, cum primis elegantiores musae, penitus con-
 ticuerant. Cui foedissimae imperitiae, e republica
 litteraria tollendae, cum renascentibus bonis litteris
 praeclare quaedam mentes incumberent, factum pro-
 pemodum est, ut ipsa medicina orbem obruerit. A-
 deo verum est, quod dici solet, ingentium malorum
 remedia numquam suis carere periculis. Paucis: exorta
 est

[1] *Vid. Io. Clericus in Arte Critica T. I. praefat. sect. III. p. 9. seqq.*

[2] *Conf. Ulrici Huberi oratio de paedantismo p. m. 259. seqq.*

est nova, & prorsus contraria hominum secta, qui BUD-
 nimiam verborum & antiquitatis curam habent. Hinc DEUS
 tanta Criticorum seges effloruit (1), qui ad summam
 eruditionem nihil sibi deesse putant, modo hisce vo-
 cabulis oculos legentium defatigent: *deleo, interpun-*
go, corrigo, manuscripta sic habent, hoc ab anti-
quo ritu, & quae alia sunt ineptissimae ambitionis
 verba. In ritibus autem & institutis veterum edisse-
 rendis sic versantur, ut utilia ab inutilibus, quaeque
 momentum trahant, ab iis, quae scire nostra non in-
 terest, non secernant. Neque aliud iam in scholis de-
 tonant, ut lepide eos nonnemo (2) describit, quam
 num in urbe iustitia, vel extra pomoeria humanitas,
 olim carnificibus habitationes decerneret? Quis mere-
 triciis titulis color? quae fornicibus angustiae essent?
 quot fibulis staret vestis? &c. Vidit quoque hanc lit-
 terarum pestem acerrimi iudicii vir Gabriel Naudaeus,
 (3) eamque detestatus est. *Quotus quisque, inquit,*
est Grammaticae rudimentis, & humaniorum litte-
rarum tinctura vel mediocriter imbutus, qui non
otio ac ingenio suo abutatur in vocularum quarum-
dam proprietatibus morose tractandis, earumdemque
etymologia superstitiose investiganda, aut si paulu-
lum altius sapiunt, in quaestionibus illis eventi-
landis, quae Grammaticorum cruces, aut potius bo-
nae mentis scopuli, vada, syrtes, merito vocantur,
quales sunt illae, quibus Tiberius genus istud homi-
num torquebat, quaerendo ab illis, quaenam fue-
rit mater Hecubae? quid Sirenes cantu dicant?
Achilli quod nomen quando inter virgines latebat?
 &c.

[1] Vid. Io. Barclaius in Euphorm. part. I. p. 95.

[2] Barclaius l. c.

[3] In syntagm. de studio liberali cap. XLX. p. 622. 623.

BUD. &c. Nec tamen profecto nostrae faltem aetatis ea est
 DEUS miseria, ut nonnulli in his nugis optimos consumant
 dies. Ut omnis fere tellus, ita & omne seculum fert
 homines, qui magno conatu nihil agere, pulchrum
 atque decorum ducunt. Seneca (1) etiam graviter hac
 de re conquestus est. *Quatuor, inquit, millia libro-
 rum Dydimus Grammaticus scripsit, miser si tam
 multa supervacua legisset. In his libris de patria
 Homeri quaeritur, in his de Aeneae matre vera,
 in his libidiniosior Anacreon, an ebriosior vixerit: in
 his an Sappho publica fuerit, & alia, quae erant
 ediscenda, si scires.* Est quidem Romanae Graiaeque
 gentis magna dignitas, celebritasque, ut, quales in
 omni vita sive publica, sive privata fuerint, quibusve
 moribus usi sint, omnes paulo humaniores non im-
 merito scire cupiant. Verum ut iterum recte Rolan-
 dus Maresius (2) iudicat, in his ad minima quaeque
 deveniendum non est: sufficit, ut ad auctores intelli-
 gendos ea qualitercunque noscantur. Delectus omni-
 no habendus est, quae utilitatem quandam parere pos-
 sint, & ad mores nostros referri, ut cum illorum in-
 stitutis nostra conferri, &, ultra commodiora sint, iu-
 dicari queant. *Verum, ita pergit Maresius, de cir-
 co, de comitiis, quid iuvat tam stodiosè inquirere?*
 (3) Non itaque hoc ita accipi velim, ac si antiqui-
 tatis studium, criticamque artem, ex orbe erudito
 proscriptam cupiam: absit! hoc contendo, ad minu-
 tias hic non descendendum, nec minima cum anxie-
 tate ea consuetanda esse, quae ad bonam mentem ni-
 hil profunt. Nec excusatius hic peccant, qui eandem
 iudi-

[1] *Epist. LXXXVIII. p. m. 734.*

[2] *Lib. I. Ep. XLVI. p. 204.*

[3] *Add. Edmundus Richerius in obstetrice animorum p. 23.*

iudicii imbecillitatem in Ebraeorum ritibus pervesti-^{BUD-}
gandis produnt, nisi ebraeorum forte magistrorum,^{DEUS}
febriculosa sua curiositate cordatis tussim atque grave-
dinem moventium, auctoritate atque exemplo se tue-
ri velint. Quid enim quaeso iuvat scire, quam for-
mam habuerint calceamenta Ebraeorum? quot ludo-
rum apud eos fuerint genera? & quae infinita sunt
eiusmodi otiosorum hominum ζήτηματα. Profecto e-
nim pleraque ita sunt comparata, ut, cum per se ri-
dícula sint & inepta, lux illa, quam litteris divinis af-
fundere dicuntur, Diogenis lucernâ quaerenda sit, &
ita tamen incertum, dubiumque maneat, an inveniri
possit. Haec omnia tantum abest, ut ad ingenii cul-
turam quicquam faciant, ut talia ignorasse, inter vir-
tutes etiam viri eruditi numerandum sit.

§. XIX. Magna itaque sapientiae pars est, intelli-
gere, quae artes addiscendae sint, quaeve contra re-
ctius ignorentur, aut negligantur. Sed cum illae etiam,
quae omnium, saltem saniorum, consensu usu non ca-
rent, non eodem omnes habendae sint loco, sed a-
liae aliis magis sint necessariae, rite ingenium suum
exculturum, quantum cuique statuere pretium debeat,
profecto nec sine dedecore, nec sine detrimento fu-
giet. Quam vero & hic in rerum aestimatione pleri-
que suum potius genium sequantur, quam ex rei ve-
ritate, ut decet, statuunt, litterarum, quibus ad ma-
iora praeparatur animus, exemplo, manifestum est.
Sane harum cultores praecipue hoc vitio laborare, as-
serit Theodorus Parrhasius (1), in cuius rationes nunc
inquirere non lubet: id certum, Latinae linguae in tan-
tum nonnullos favere, ut ne inter eruditos quidem
locum concedant illis, qui puro & emendato sermo-

nis

[1] In Parrhasianis T. I. p. 243.

BUD- nis genere non utuntur. Ioachinus Fortius Ringel-
 DEUS bergius, ut ceteros nunc taceam, in ea fuit opinione.
 Namque *gloriam latine ac polite scribendi, inter hu-*
manos conatus omnes summum tenere locum, asserit,
seque decrevisse, addit, *in hac finire vitam*. Aliis
 contra haec adeo non placent studia, ut latini sermo-
 nis cultum, si non perniciosum censeant, saltem inter
 supervacua & inutilia referant. Et hi quidem, ut suam
 tueantur sententiam, verborum elegantiam, illis, qui
 de rebus solliciti sunt, minime necessariam esse aiunt:
 quin indecoram esse nonnulli contendunt: aut si inde-
 cora non sit, fieri tamen posse negant, ut unus idem-
 que in utroque excellat, & tum rerum scientia pol-
 leat, tum dicendi facultate praestet. Addunt, florem
 aetatis non sine irreparabili damno in comenda exor-
 nandaque oratione consumi, neglectis interim sapien-
 tiae studiis, ad quae inepti deinceps fiant, intellectu
 non rerum considerationi innutrito, sed captandis vo-
 cibus, componendis formandisque periodis, pingendae ac poliendae orationi adfucto, voluntate autem
 vitiis interim ita oppleta, ut iis eradicandis vix tota
 hominis aetas sufficiat. Contra qui secus sentiunt, ma-
 iestatem dignitatemque linguae latinae, usumque eius
 amplissimum, per orbem universum se diffundentem,
 nobis commemorant, simulque evilescere sapientiae
 praecepta contendunt, cum illi, qui de rebus cogni-
 tu dignissimis dicere ingrediuntur, nihil nisi portenta
 verborum evomunt. Et sane singularem esse linguae
 latinae dignitatem, maiestatemque, forte non inficia-
 bitur, qui ea legerit, quae pro ea asserenda docte
 non minus quam eleganter disseruit Io. Vincentius
 Gravina (1). Latinam linguam Romanorum armis, &
 com-

[1] In dial. de lingua lat. in opusc. eius Rom. editis p. 59. seqq.

commercio simul cum Imperio in omnes fere orbis ter-
rarum regiones penetrasse & disseminatam esse, ait: huic BUD-
DEUS
terrarum oras omnes aperuisse Imperii maiestatem;
eamque tanti fuisse, ut non modo populos inter se, re-
gionibus moribusque disiunctos, sed scientias etiam &
artes, quotquot graece traditae fuerunt, commercio suo
comprehenderit. Tantam porro eius esse voluptatem
contendit, quantam, si graecam exceperis, aliarum lin-
guarum habeat nulla. Eam namque ornari mirifice pos-
se, & contrahi modo, modo laxari, ac ad numerorum
& sententiarum varietatem flecti, & verborum lumini-
bus, mirisque translationibus illustrari: commendari
eam vocabulorum ubertate, significationum foecundita-
te, nexusque facilitate & gratia: elegantiam quoque &
maiestatem illi inesse, & in ipso verborum sono impe-
rium quoddam consulare. Haec & alia etsi concedan-
tur, id quidem demonstrant, habere linguam latinam,
quo ceteris se praeferat, utilitatem, ac necessitatem
eius nondum evincunt. De hac igitur cum primis di-
spiciendum. Sorellus, vir doctus, sine graecae latinae-
que linguae subsidiis ad perfectam rerum cognitionem
pervenire nos posse credidit, & ideo encyclopediam
aliquam, ex gallicis tantum auctoribus concinnatam,
dare voluit, sed hoc eius consilium vanum vocat
Bailletus (1). Certe ut vernacula lingua accurate cun-
cta exprimantur, quae cognitu necessaria, a scriptori-
bus Romanis ad nos pervenerunt, vix fieri posse vide-
tur. Et cum hodiernum in omnibus eruditi orbis parti-
bus multa sermone Romano scribantur, eorum omnium
cognitione linguae latinae imperito carendum esset.
Demus autem, sublato huius linguae usu unumquem-

C

que

[1] *In Jugemens des ſçavans ſur les principaux Ouvrages des Auteurs. T. II. p. 180.*

Bun-que vernacula scribere, loco unius multae linguae,
 DEUS maiori & temporis, & sumtuum iactura, addiscendae
 essent: cuius quidem rei incommoda iam hodie sen-
 timus, dum multi vernacula scribere malunt, rectius
 forte sibi & aliis consulturi, si Romano sermone ute-
 rentur. Atque eadem profecto ratio est, cur latini
 sermonis facultas in bonae mentis alumnis recte re-
 quiri videtur, ut cogitata apte & perspicue proferre
 in lucem, & cum aliis communicare queant. Certe
 si scribere aliquando illis contingat, quae aetatem
 ferre possint, nonne magno laboris fructu praemio-
 que privantur, si intra unius gentis limites subsistant?
 cum longe pluribus inseruire potuissent, si latini ser-
 monis beneficio ad alias quoque gentes illorum labor
 promanasset. Superest ergo illud saltem, an cultum
 quoque & nitorem sermonis consecrari par sit (1).
 Hic quidem illud lubens largior, latini sermonis cul-
 tum, & nitorem in philosopho, aut iureconsulto,
 aut theologo neutiquam necessario requiri, ut si mi-
 nus forte emendate minusque ornate scribat, nomen
 suum tueri non possit. Quis tamen asseret, necessita-
 te tantum haec studia dirigi, nec ornatui aut commo-
 ditati ullum relinquendum esse locum? Quodsi in
 aedificiis, in vestitu, cultuque corporis non ea tan-
 tum admittimus, quae ad necessitatem sufficiunt, ut
 coeli arceamus a nobis iniurias, sed & quae ad cul-
 tum atque ornatum tantum faciunt, ne severissimis
 quidem morum magistris id redarguentibus, non re-
 spuimus: quae iniquitas esset, litterarum studia in eam
 detrudere conditionem, ut, ad ea illustriora reddenda,
 sermonis quendam afferre cultum nefas sit? Quodsi
 tam

[1] Vid. epist. Io. Pici Mirandulani & Hermolai Barbari in
 epistolis Angeli Politiani lib. X. ep. IV. & V. p. 328. seqq.

tam infelici quidam sint ingenio, ut sapientiae, illis-BUD-
que litteris, quae ab humanitate nomen adeptae sunt, DEUS
simul litare nequeant, cum illis nobis neutiquam res
est. Negligant isti haec sacra, & pretervehant, &
quae ingenii saltem infirmitas permittit, sectentur: non
tamen contemnant, aut alios, qui praestantiori sunt
indole, ab his arceant. Sunt enim profecto non pau-
ci, qui elegantissimo foedere cum sapientiae studiis
sermonis elegantiam puritatemque coniunxerunt, & hoc
ipso magnum sublimioribus doctrinis conciliarunt de-
cus. Nec tamen ideo eruditi viri nomen illi statim
denegandum est, qui, multarum licet rerum cogni-
tione scientiaque instructus, linguae latinae tamen ru-
dis est. Ego sane ita sentio, cum paucissimi in eo
inter se consentiant, quis demum viri eruditi nomi-
ne tituloque dignus sit, & quisque fere pro suo in-
genio eruditi viri imaginem animo concipiat, totam
istam disceptationem in vanam de vocibus abire con-
certationem. Tenera quoque adolescentum aetas ita
hisce litteris erudiri potest, ut simul ad rerum cogni-
tionem ducatur, nec quicquam praetermittatur, quod
ad voluntatem emendandam, pravisque vitiis repur-
gandam, pertinet: quod si secus fieri quandoque vi-
demus, non litterarum, sed docentium ut plurimum
vitium est, qui per ambages atque anfractus bonas
mentes ducunt, quorsum planiori breviorique via,
sine temporis dispendio, aut rerum magis necessaria-
rum iactura, perveniri poterat. Fateor tamen, sae-
pius hac in re per illorum, qui iuventuti formandae
praesunt, incitiam, praesertim apud nos Germanos
turpiter peccari, eaque de re doctissimos viros haud
sine ratione conquestos esse, novi. Quos inter nunc

BUD-IO. Christophorum Wagenfeilium (1) honoris causa
 DEUS nomino. Illos autem, qui cum linguarum studio semel se dederunt, ita illi adhaerent, ut vocibus, non rebus, animum pascere pulchrum ducant, rectius sapere Gabriel Naudaeus (2) docet. Namque ad hunc scopulum multos naufragium facere, ait, ut numquam ad scientias penetrent, quarum tamen fores linguae aperiant, ingratissimoque labore, ut iter reliquis praeparent, circa dictiones ac vocabula occupari.

§. XX. Ut autem Latinae linguae maius, quam par est, pretium a nonnullis statui solet, ita & in ceteris artibus, litterarumque generibus, quotidie id evenire videmus. Qui enim artem aliquam docent, eo plerumque omnes ingenii vires conferunt, ut eam ceteras utilitate, dignitate, & amplitudine superare omnibus persuadeant. Hinc ea ad suam quisque artem traducere ac transferre conatur, quae profecto ab ea longissime absunt, & ita incautis saepius fucum faciunt, ut magis necessariis praetermissis, ea sectentur, quibus carere poterant. Ex mathesi, si sobrie tractetur, plurima ad vitam sine taedio transigendam, in hominum genus redundare commoda, nemo, nisi iniquissimus rerum aestimator, inficiatus fuerit. Ad naturae etiam arcana rite perscrutanda, & quae hinc pendent, mendendi artem, citra controversiam plurimum confert. Haec, scientiae praestantissimae dignitatem, contra quosvis obrectatores satis tuentur. Sed nondum satis hoc visum est iis, qui omnia artium atque scientiarum genera matheseos imperio subiecerunt, nullumque vitae institutum consistere, nullum negotium recte peragi, sine mathesi contendunt. Quod vir quidam cetera

acu-

[1] *In Pera librorum iuvenilium, praef. loculamenti primi.*

[2] *l. c.*

acutissimus (1) asseruit, solam arithmetica & alge-
 bram ingenium humanum ad eam perducere perfectio-
 nem, ad quam pervenire possit, cum per eas solum
 detegi veritates queant, quarum accurata datur cog-
 nitio, cuiusmodi quidem est, quod nec peritissimis hu-
 ius artis placuit, & vel ipsa experientia refelli potest,
 cum qui algebram ad unguem usque tenuerint, in a-
 liis veritatibus investigandis in primo statim limine a
 recta via aberraverint. Tolerari tamen hoc quodam-
 modo posset: ast quod alius ad geometriam commen-
 dandam scripsit, per eius studium seu peritiam *haud*
parum iuvare posse mentes ad pietatem, concupiscen-
tiarum diminutionem, animi aequitatem, ad pu-
rae spiritualisque veritatis amorem &c. in eo iu-
 stissimam viri doctissimi Petri Poireti (2) reprehen-
 sionem promeruit, qui pluribus etiam comprobatur, si
 matheseos studium per veram pietatem non tempere-
 tur ac dirigatur, plurima istud secum vehere incom-
 moda.

§. XXI. Infinitum in me fusciperem laborem, si
 cuncta, quae hic dici possent, convecrare vellem.
 Existimo tamen, unumquemque intelligere, quam cau-
 te in generibus studiorum discernendis, iustoque pre-
 tio illis constituendo, versandum sit. Illud inculcari
 satis nequit, cum, quo diligentius inculcatur, eo mi-
 nus observetur, in vanis & non profuturis tempus
 minime esse collocandum. Numquam enim desunt,
 quae meliori iuri nostram industriam postulant. *Quam-*
cunque partem, inquit Seneca (3), *rerum humana-*
 rum

[1] Malebranche de inquir. veritate lib. VI. part. I. cap. V.
 p. 157.

[2] De erudit. vera & falsa lib. III. §. LXVI. p. 344. seqq.

[3] Epist. LXXXVIII. p. 742.

BUD-*rum divinarumque comprehenderis, ingenti copia*
 DEUS *quaerendorum, ac discendorum sagitaberis. Haec*
tam multa, tam magna, ut habere possint liberum
hospitium, supervacua ex animo tollenda sunt. Xe-
nocratem quis non damnet, ne numerum syllabarum,
quas elementa & litterae alphabeti varie inter se col-
locatae componerent, nesciret, maximam vitae par-
tem in copulandis litteris, & syllabis subducendis,
impendentem? Plerique tamen eodem modo vitam
instituant, vimque omnem, & subtilitatem ingenii in
superfluis conterunt. Ut ergo Lacedaemonii, & Ale-
xander Severus imperator, laudabili instituto, musicos
& citharistas artem aliam magis reipublicae profutu-
ram ediscere iusserunt, ita profecto optandum, ut
vanae omnes atque superflue artes, corrumpendis ma-
gis quam erudiendis ingeniis aptae ex republica or-
beque erudito proscriberentur (1). Sed haec haec-
tenus; instituti ratio ad alia nos vocat.

CAP.

[1] *Add. Edmundus Richerius in obsterice animor. cap. II.*
 §. III.

C A P. II.

Σύνοψις.

Quinam ad ingenii culturam apti sint? & primo BUD-
DEUS
quidem, num integrae nationes hinc sint removen-
dae? §. I. Quid sentiendum de feminis? §. II. Num
aetas impedimentum asserat? §. III. Num digni-
tas? & an principes imbui litterarum studiis de-
beant? §. IV. Quousque nobilibus & generis cla-
ritate conspicuis hoc conveniat? §. V. An, qui
theologiae studio se consecrarunt, aliis quoque
litterarum generibus operari aut possint aut de-
beant? §. VI. Pauperes an ad haec sacra ad-
mittendi sint? §. VII. An arcendi a studiis sint,
qui ingenio plane destituuntur? diversitas quoque
ingeniorum iuxta sententiam Iani Huarti expo-
nitur, §. VIII. De ingeniorum diversitate porro
differitur, §. IX. X. XI. Quam necessaria sit in-
genii exploratio, ostenditur, §. XII. Haec explo-
ratio quo pacto sit instituenda? §. XIII. Num re-
cte plura litterarum genera ab uno pertracten-
tur? & quid de πολυμαθεία sentiendum? §. XIV.
Voluntatis quoque emendationem in eis, qui lit-
teris operari cupiunt, requiri, demonstratur,
§. XV. Quin improbos si litterarum studia tra-
ctent, & sibi & aliis plus nocere, quam pro-
desse, ostenditur, §. XVI.

§. I.

BUD-
DEUS

A Gri nunc nobis exploranda indoles merito est, cui semen doctrinae liberalioris committendum. Dispiciendum videlicet, quinam demum colere litteris ingenium prae ceteris aut possint, aut debeant. Cum vero ipsae gentes, quae orbem universum incolunt, & moribus & ingenio a se maximopere dissentiant, haud difficulter ea quenquam subire cogitatio posset, num forte integrae quaedam nationes, per naturam ingenium culturae adeo impatiens sortitae sint, ut ad litterarum sacra aditus illis penitus sit interclusus? Non hodie demum obtinuit, ut a cultioribus gentibus distinguantur barbarae, hoc est, a cultu & humanitate pariter ac eruditione remotae. Si ab Europa discesseris, in ceteris orbis partibus, exceptis Chinesibus, paucissimi mortalium litteris se ad humanitatem traduci patiuntur. Quin forte in ipsa Europa, gentes, quae inter cultiores se haud extremas putant, tam obtuso ingenio sunt, ut praeter laborem atque industriam in illarum monumentis, quod admiratione dignum sit, nihil reperiatur. Profecto ipsos Germanos, si quorundam Gallicanorum censorum iniquissimis iudiciis standum sit, ab hisce sacris arcere fas esset: sed horum quidem insulas obrectationes rationibus non minus, quam suo exemplo, vir quidam doctus profligavit (1). Si quis vero eodem omnes gentes pollere ingenio dixerit, eum quid dicat, asseratue, parum habere pensi oportet. Non experientia solum eiusmodi hominem confutat, sed & ratio. Ex aeris circumfusi, & nos ambientis conditione ingenium varie temperari necesse est, cum aeris particulas ore naribusve sorbeamus, quae fan-

[1] *Vid. Vindiciae Germanorum contra obrectatores Gallos.*

sanguini admistae, ut spirituum animalium tum indol-
les, tum motus, & agitatio varietur, non possunt non BUD-
DEUS
efficere: Spirituum autem istorum ratio cum in ope-
rationibus ingenii utramque faciat paginam, non id
modo, quod asserui, inde manifestum est, sed cibi e-
tiam potusque, ut & educationis, quae omnia in omni-
bus gentibus secus se habent, magnam ad ingenium
mutandum vim esse, liquido constat. Videtur tamen
latens quaedam atque recondita causa quandoque su-
besse, cum experientia constet, gentes, quae olim
praestantissima protulere ingenia, omnem velut foe-
cunditatem ita amisisse, ut nihil nisi illuvies, & squa-
lida apud eas conspiciatur barbaries. Quid Aegyptios,
quid Graecos commemorem? De Italis suis ita con-
queritur Io. Vincentius Gravina (1), *ut eam regio-*
nem, in qua splendor & elegantia florentibus Ro-
manorum opibus nata est, & multis post seculis;
quamvis convulso iam imperio restituta, nunc non
modo videri huius laudis praesidio spoliata, sed
in summam bonarum artium ignorationem pene
demersam, dicat. Num ergo genius aliquis seculorum,
aut fati necessitas, aut alia quaedam occulta vis ho-
mines ingenio spoliat? Non licet nobis nunc hac de
re disceptare; id credo manifestum est, ignaviam ho-
minum, atque socordiam, luxuriam quoque, principum
bonas artes vilipendentium exemplum, hic multum si-
bi vindicare. Non tamen haec quenquam morari de-
bent, nec ingenium rite culturo, quam ceteri cives
sui ingenio valeant, quam ferax bonarum mentium
sua aetas sit, sed quid ipse valeat, quam se erga ipsum
natura benignam demonstraverit, expendendum est, ut
hinc consiliorum suorum expediatur rationes.

§. II.

[1] *De conversione doctrinarum, in opusculis eius p. 148.*

BUD- §. II. Ast fexus forte obstat. Ergo ne & feminis
 DEUS in orbe erudito locus relinquitur? Cur denegaretur?
 Ingenio enim haud raro ita pollent, ut viros etiam
 superent. Testantur hoc monumenta, quibus nomen
 suum commendarunt posteris, quam plurima. Nec
 uni saltem, aut paucis forte tam felicibus esse con-
 tigit, ut litteris per ingenii bonitatem operari potue-
 rint. Tam magnus est, observante Aegidio Menagio,
 (1) elegantiorum litterarum summo antistite, femina-
 rum, quae scripsere, numerus, ut de earum solis no-
 minibus ingens volumen conscribi posset. Noti in vul-
 gus sunt illorum labores, qui de feminis eruditione
 claris commentati sunt (2), qui rem ita se habere,
 neminem dubitare sinunt. Iam apud veteres tantus il-
 larum numerus fuit, ut Apollonius Stoicus singula-
 rem librum de iis scripserit, quae philosophiae ope-
 ram dederint. Quemadmodum & separatim Philocho-
 rum Grammaticum de mulieribus Pythagoricis scri-
 pisse constat, de quibus & Iamblichus exposuit (3).
 Cum vero & praeterea feminae suae salutis rationem
 non minus habere debeant, quam viri, & ad humani
 generis commoda promovenda, aliisque inserviendum
 sint obstrictae, non tantum licere hoc, sed & si, cum
 possint, non tamen excolant ingenium litteris, perpe-
 ram eas agere, plane contendo. Intelligi autem hoc
 velim de eiusmodi litterarum studiis, quae non ad
 vanam delectationem, aut ostentationem sint compara-
 tae,

[1] *In historia mulierum philosophar. p. 3.*

[2] *Iulius Caesar Capaccius in elogiis illustrium mulierum ac virorum, itemque B. Iacobus Thomasius in peculiari de hoc argu- mento dissertatione. add. Morboffius Polybist. litterar. lib. I. cap. XIX. p. 228.*

[3] *In vita Pythagorae lib. I. circa fin.*

tae, sed quae ad metam, ad quam omnes contem-
 dunt, eas etiam perducant (1). Quod cum secum ^{DEUS}
 expenderet Leonhardus Aretinus, de studiis ac litteris
 librum scripsit (2), ad Isabellam Malatestam, quo de
 iis artibus exponit quibus imbui feminae debent, quas
 sublimior quidam impetus concitat ad operandum bo-
 nae menti. Dignum quidem argumentum, quod prae-
 clarum ingenium occupet, quod tamen ab illo tanta
 industria iudicioque pertractatum non est, ut addi mul-
 ta, aut rectius statui non possint. Sed id nunc non
 ago. Ceterum non promiscue omnibus hoc aut con-
 cedo, aut iniungo, sed illis, quibus per ingenii docili-
 tatem, per fortunae reique familiaris atque domesti-
 cae, rationem, ceteraque obstacula, quae alias merito
 aliud vitae institutum sequi iubent, litteris navare ope-
 ram licet. Quibus observatis, non est, quod a Mu-
 sarum sacris abesse feminas iubeat Lactantius (3),
 quod illis *inter puberes annos officia mox usibus do-
 mesticis profutura exercenda veniant*. Namque nec
 hisce temere, quas officii ratio ad alia vocat, ad Mu-
 sarum sacra aditum patere volumus. Multo minus au-
 tem audiendi sunt (4), qui litteras ideo a feminis at-
 tingi nolunt, quod nec in ecclesiae, nec in fori offi-
 ciis publicis, locus illis relinquatur. Perinde ac si non
 alia ratio detur, partam multo studio atque labore
 doctrinam cum aliis communicandi, aut in aliorum
 usus impendendi. Quid enim obstat, quo minus scri-
 ptis

[1] *Conf. Annae Mariae Schurmanniae problema practicum: num feminae christianae conveniat studium litterarum, in opusculis eius p. 29. seqq.*

[2] *Recusum A. 1692. studio Cl. V. Thomae Crenii.*

[3] *Divin. instit. lib. III. cap. XXIV.*

[4] *Vid. Muretus var. lect. lib. VIII. cap. XXXI.*

BUD- ptis alios erudiant, tanto quidem laudabiliori instituto
DEUS quanto latius tunc eruditionis suae fructus spargere,
quantoque pluribus eos impertire possunt? Sed non
opus est, ut illarum causam prolixius agam, postquam
iam eruditissimi viri eo munere functi sunt.

§. III. A sexu pergimus ad aetatem. Recte nimirum Aristoteles (1) docuit, primam aetatem hominum disciplinis addiscendis omnium commodissimam esse. Aristoteli suffragantur, quotquot de litterarum studiis, formandisque ad eruditionem iuvenum animis praeceperunt, quos inter haud postremi sunt, Io. Sturmius (2) atque Gabriel Naudaeus (3), qui sedulo illud inculcant, ut pueri statim ab unguiculis laudabiliter instituuntur. Locum omnino hic habet illud Horatii (4):

*Fingit equum tenera docilem cervice magister,
Ire viam, quam monstrat eques.*

Puerorum itaque, adolescentum, atque iuvenum est, perpolire animum, & dum genua virent, dum, ut ille ait, iuventus ridet, salutare illi inducere doctrinas. Colligendae sunt hac aetate opes doctrinae, quas viri facti in aliorum rursus usus rite dispensare queamus. Accedit, quod memoria felix, vivida imaginatio, integrae nec dum debilitatae ingenii vires, animus denique graviorum curarum vacuus, ad tractandas & imbibendas litteras, hanc aetatem maxime aptam reddant. Cum etiam vita hominis brevis, artium contra prolixae ambages sint, ea ineunda est temporis ratio,
ut

[1] Problem. sect. IV. problem. XXX.

[2] De litterarum ludis recte aperiendis cap. XI. p. 189.

[3] In syntagm. de studio liberali cap. V. p. 595.

[4] Lib. I. ep. XI.

ut certa vitae pars discendis, certa etiam docendis, ac BUD-
 reliqua tandem ad usum reipublicae transferendis ar- DEUS
 tibus tribuatur. Licet autem paucissimis ea contingat
 felicitas, quam in quibusdam miratur, atque commen-
 dat Adrianus Baillettus (1), ut in intimos litterarum
 recessus in tenera etiam aetate penetrare, graviorum-
 que studiorum ambitus animo complecti aut scriptis
 etiam famam eruditionis sibi conciliare queant: si ta-
 men ea saltem ingenii facilitas adsit, quae ad litteras
 cuique aetati convenientes hauriendas rectissime com-
 mittuntur. Dum vero certas litteras cuique aetati con-
 venire dixi, non istud volo, quod in ludicris & frivo-
 lis tenera aetas consumi debeat, sed talia addiscenda
 esse, per quae ad graviora & sanctiora rite praepare-
 tur & praemuniatur animus. Multo minus itaque illis
 accedo, qui habenas iuventuti laxant, sique in amori-
 bus impuris carmine exprimendis, similibusve nugis,
 optimos annos consumserint, si non laudem, veniam
 tamen temporis male collocati se impetraturos spe-
 rant, si *iuvenilium studiorum*, aut *cogitationum* ho-
 nesto titulo, infelices foetus in publicum prodire pa-
 tiantur. Quod Bembi Cardinalis Mureti, Toppii, alio-
 rumque exemplis, Baillettus (2) comprobat, quos car-
 mina sua liberius scripta Iuvenilium titulo edi voluisse
 ait, quod iuventutem suam facilius eam veniam impe-
 traturam sperarint, quam maturiori aetati multi nega-
 re potuissent. Rectius profecto e conspectu aliorum
 talia

[1] *Des Enfans devenus celebres par leurs Etudes ou par Ecrits*. Paris A. 1688. ad. Leo Allatius in *Apibus Urbanis* p. 144. & Tiraquellus de nobilitate ac iure primogenitorum p. 435. seqq.

[2] *In jugemens de Scavans sur les principaux Ouvrages des Auteurs*, in praefat. Tom. IV.

BUD- talia amoverentur, ne iuvenes temere talia sibi licere
 DEUS putent, quae a magni nominis viris perpetrata vident,
 & ita, ut non tantum eos non poenituerit admissi
 criminis, sed inde etiam ingenii & eruditionis gloriam
 aucupentur. Ceterum si quis forte ob fortunae iniqui-
 tatem, dum aetas postulat, ingenium erudire nequeat,
 non illico abiiciat animum: namque & eos, qui sero
 quidem animum ad studia appulerunt, ingenio suo fe-
 licissimo, improboque labore ac diligentia eousque,
 profecisse, ut inter clarissimos aevi sui viros eminue-
 rint, idem Bailletus, loco quem supra citavimus, e-
 xemplis comprobatum dedit. Habet ergo quodammo-
 do & hic locum illud Senecae (1): *omnis aetatis ho-*
mines haec schola admittit. Sed observatum tamen est
 nonnullis, iis, qui provectiore demum aetate litteris
 se dant, vitium aliquod familiare esse, quod Graeci
ἀπειροκαλίαν, interdum & *ὀψιμαδίαν*, causam or-
 tumque eius designantes, appellitant. Hoc Gellius (2)
 nos docet, qui, *est adeo*, inquit, *id vitium plerum-*
que serae eruditionis, quam graeci ὀψιμαδίαν ap-
pellant, ut, quod numquam [vel antequam] didi-
ceris, diu ignoraveris, cum id scire aliquando coe-
peris, magnifacias, quo in loco cunque, & qua-
cumque in re, dicere. Gellio suffragatur Theophra-
 stus (3), qui more suo per characteres indolem hu-
 ius vitii declarat: *Eiusmodi*, inquit, *homini, haec*
eveniunt: annos sexaginta natus poetarum versus
memoriae mandat, hos ad pocula canere incipiens,
obliviscitur: discit a filio, quomodo fiat in acie con-
versio ad dextra, quomodo item ad sinistra &c. Ni-
 mi-

[1] Ep. LXXV. p. 293.

[2] Noct. Attic. lib. XI. cap. VII.

[3] In characteribus ethicis pag. m. 71.

mirum, quemadmodum divitiis raro admodum recte Bud-
utuntur, qui magnis opibus non sunt innutriti, sed eas DEUS
fero nacti, divites novitii, ut Seneca vocat, evaserunt,
sic nec scientia illi, quibus fera contigit eruditio (1).
Eiusmodi tamen hoc vitium est, ut ego quidem ar-
bitror, ut evitari ab iis, qui vel mediocrem adhi-
buerint diligentiam, facile possit.

§. IV. Quod si nunc porro ex persona, dignitate-
que, quam cuique fortuna imposuit, homines metia-
mur, primo statim loco se nobis offerunt principes,
gentiumque domini. An & his colendi poliendique
litteris ingenii incumbat necessitas, disceptare superva-
caneum fere duco, cum, qui serio id negent, ho-
minum vix numero locoque habendi sint. Audias ta-
men quandoque eiusmodi voces: hebescere per litte-
rarum studia principum virtutem, mollesque & effemi-
natos eos induere mores, & hinc umbratico vitae ge-
neri adsueto, ad tractandas res civiles, imperiique
clavum tenendum, aut bella gerenda, parum aptos
esse (2). Iactantur & subinde exempla illorum prin-
cipum, qui litteris dediti, non aequè feliciter rempu-
blicam administrarunt, Theodati Gothorum, Alphonsi
X. Arragoniae, & Iacobi I. Angliae, regum. Sed si
exemplis pugnandum esset, victoria haud dubie ad no-
stras transitura esset partes. Hadrianus Imperator (3)
litteris adeo delectabatur, ut cum viris doctis, *libris*
etiam vel carminibus invicem editis, certaret: idem
ea-

[1] Conf. Casaubonus ad Theophrasti l. c.

[2] Vid. Anonymus quidam de quaestione, an litterarum stu-
dia militiam enervent? quem inter scriptores de studiorum me-
thodo edidit A. 1699. Thomas Crenius p. 553. seqq.

[3] Vid. Aelius Spartianus in vita Hadriani cap. XV. p. m.
150.

BUD- tamen omnes fere suos antecessores, si a Iulio Caesare
DEUS discefferis, magnitudine expeditionum, belli gloria,
laborumque patientia superavit. Sed quid opus, in re
non dubia documentis uti non necessariis? Theodatus
autem philosophi quidem nomen mentitus est, mori-
bus autem impuris satis comprobavit, se hoc nomine
plane fuisse indignum, illorumque ordini annueran-
dum esse, qui philosophi sunt μέχρι τῆ λέγειν ἄνευ
τῆ πράττειν (1). Quin ignaviam saltem suam ob-
tentu amoris, quo in Platoniam philosophiam se ferri
dicebat, excusavit. Non eruditioni ergo, aut litteris,
si modo iis rite imbutus fuit, sed ignaviae hominis,
quod rite publicam rem non tractaverit, est imputan-
dum. Ad ceteros autem quod attinet, omnino in eo
mihi peccasse videntur, quod partim eiusmodi studia
secutati fuerint, quorum ad negotia civilia exiguus ad-
modum, aut nullus usus est, partim ea etiam, quae in-
servire illis potuissent, ad usum transferre non labora-
verint. *Ego summam sapientiam*, praeclare admodum
inquit doctissimus vir Hieronymus Osorius (2), *non*
tam in litteris, quam litterarum fructu ponendum exi-
stimo. Omnia namque principum studia ad usum
conferenda sunt. Is igitur sapientior multo est, qui
pauciora quidem legit, & tamen omnia, quae le-
git, ad officium refert, & usu rectissimo vitae con-
firmit, quam is, qui totam vitam in legendo sine
utilitate consumit. Nec profecto non facere possum
cum illis, qui principem mediocriter eruditum, sed ad
patriae civiumque salutem eruditionem suam confe-
rentem, multum praestare illo aiunt, qui a libris
avelli

[1] Vid. Procopius lib. I. de bello Gothico cap. III. add. F. D. de
S. Martha in historia Cassiodori lib. II. cap. III. seqq.

[2] De Regis institutione & disciplina lib. VI. p. 180,

avelli non potest eo tempore, quo patria eius opera BUD-
indiget. Quod cum de omni litterarum ac doctrinae DEUS
genere longe verissimum sit, cum de iis cumprimis
intelligendum litteris, quae, ut privatis maximo haud
raro sunt ornamento, ita principi sapius sunt dedeco-
ri. Ipse Alphonsus a gentis suae scriptoribus hoc no-
mine reprehenditur, quod astrorum disciplinam tanto
studio fuerit sectatus, quod quidem a munere regis
nimium quantum alienum fuisse videtur. Quo magis
enim solis, lunaeque, & septem siderum cursibus in-
dagandis se implicuerat, quoque mentem & oculos
in illis intentius defixerat, eo quidem minus terrestria,
& quae ante oculos erant, cernebat, minusque de
regenda republica, a qua semper abalienato erat ani-
mo, cogitabat, indeque inconstans, difficilis, atque
impatiens evaserat. Ita de eo pronunciat Bernhard.
Gomesius (1). Praeclare itaque quid principem de-
ceat, Iacobus (2) Angliae rex eloquitur, filio praeci-
piens: *liberalium artium studiis imbutum te volo,
quantum satis est regi, non excultum, quantum exi-
gitur a professore. Accuratori enim minutiarum
tractatione a muneris tui functione avocaberis, &
hoste urbem diripiente forte cum Archimede depre-
hensus in pulvere, inglorium populo tuo exhibebis
spectaculum.* Cuius moniti si ipse Iacobus haud im-
memor fuisset, rectius forte & sibi, & populo suo
consultuisset.

§. V. Quod de principibus, rerumque dominis di-
ctum, ad nobiles quoque, generisque claritate conspi-
cuos pertinet. Vix sibi persuadet generosa pubes, ad
mentem litteris, liberalibusque doctrinis erudiendam,

D

se

[1] In vita Iacob. expugn. lib. XVIII. fol. 544.

[2] In dono regio sive de institutione principis lib. II. p. 64.

BUD- se obstringi: haec omnia longe infra se posita, for-
DEUS tunaeque suae minime convenientia rata. Quin potius,
ad alia se natam credens,

*Gaudet equis, canibusque & aprici gramine cam-
pi (1).*

Quo ipso plerique in neminem magis, quam se ipsos, valde sunt iniurii: dumque doctrinae, litterarumque ope, a miseria, vitiisque, ad pietatem, felicitatemque mentem transducere negligunt, in suam perniciem praecipiti cursu ruunt. Ponamus autem, & sine litteris eos recte sibi consulere, quem denique fructum percipiet patria? Ut nostri enim seculi mores ferunt, qui generis nobilitate florent, aut castra, aut aulam sequuntur. Utrobique litterae magnum & praesidium, & decus, conciliant. Ergone, inquis, & in castris quoque litteris aliquem operari decet? aut militem artibus ingenuis instructum cupis? Cupio profecto, nec sine ratione. Hannibal omnium confessione, maximi fortissimique ducis gloriam est consecutus. De hoc autem Cornelius Nepos (2): *Atque hinc tantus vir, tantisque bellis districtus, nonnihil temporis tribuit litteris. Namque aliquot eius libri sunt, graeco sermone confecti.* Non dicam, ad militarem prudentiam litteras quoque magnam vim habere: quamquam vel Luculli hoc comprobare exemplo possem: saltem istud contendo, eam doctrinae partem, quae vitam emendat, moresque christiano homine dignos induere iubet, tanto minus militi etiam negligendam, quanto acrius variis illecebris ad prave agendum

[1] *Horatius de arte poet. v. 162.*

[2] *In vita Hannibalis cap. XIII. add. Lambinus ad b. l.*

dum sollicitatur. Sed aula placet: & rempublicam Bud-
 aliquando administrare animus est. Id vero sine civili ^{DEUS}
 prudentia rite feliciterque fieri posse, si quis autumet,
 nae eum rerum omnium ignarissimum esse oportet;
 Non probo Constantii imperatoris institutum, de quo
 Zonaras (1): μηδένα τῇ γερυσίᾳ συνέταξε, ὃς παι-
 δείας μὴ μετείληχεν, εἰδὲ ἡσκητο πρὸς τὸ λέγειν
 καὶ ἡδεῖ γράφειν ἐμμέτρως τε καὶ πεζῶς: *neminem*
in senatum allegit, nisi eruditum, quique se ad di-
cendum exercuisset, & sciret scribere vineta ora-
tione & soluta. Nec enim profecto statim ad rem-
 publicam tractandam apti sunt, qui vineta & soluta
 oratione scribere prompte didicerunt. Alia ergo auli-
 ci, alia umbratici doctoris studia sunt. Susceperuntque
 omnino aliquid laude dignum, qui quae ratio iniri
 debeat iuvenes, generis nobilitate claros, ad bonam
 mentem erudiendi, suis commentationibus explicare
 aggressi sunt, ut Ioachimus Pastorius (2), Ioannes
 Schefferus (3) aliique (4). Certe est hoc vitium scho-
 larum fere omnium, ut nec ingenii, nec fortunae,
 nec generis habita ratione ulla, eodem omnes tra-
 ctentur modo: unde contingit, ut plerisque superflua
 multa & inutilia, utilioribus praetermissis, addiscenda
 sint: quod cum adolescentes ipsi, ut callidi interdum
 sunt & perspicaces, animadvertunt, quid mirum, si
 litteras omnes fastidire incipiant? Ceterum non abnuo,
 indoli ipsi multum quoque hictribuendum, aut ma-
 gnos

[1] *In vita Constantini p. 283.*

[2] *In palaestra nobilium.*

[3] *De generosi nobilisque informatione litteraria: uterque excusatus est A. 1696. opera Thomae Crenii.*

[4] *Vid. Morhofsius in polyhist. litterar. lib. II. cap. VIII. p. 412. & alibi.*

BUD- gnos in rebus civilibus extitisse viros, qui litterarum
DEUS tamen penitus fuere rudes (1): id saltem contendo, naturam doctrina & institutione iuvandam, unde profecto evenire necesse est, ut praestantes mentes fiant praestantissimae, & minus praestantes itidem aliquo loco habeantur. Tractanda ergo litterarum studia & viris politicis sunt, iisque qui generis nataliumque splendore suffragante, ad hanc laudem adspirant, sed ea tractanda, quae & mores emendant, & prudentiam gignunt, & ad clavum reipublicae tenendum reddunt aptos. M. Tullium Ciceronem (2), ut alios taceam, ita sensisse novimus, qui, quod homines litterarum imperiti ad rempublicam regendam accedant, fert quam molestissime. *Nunc contra*, inquit, *plerique ad honores adipiscendos, & ad rempublicam regendam nudi veniunt, atque inermes, nulla cognitione rerum, nulla scientia ornati.*

§. VI. Manifestum itaque est, generis nec nobilitatem, nec ignobilitatem, obstare, quo minus quis ingenium rite excolere & possit, & debeat: vitae autem genus & institutum non semper permittere, ut in quaevis litterarum studia coeco & praecipiti impetu ruamus. Sic qui divinarum litterarum studio se consecrarunt, ea quidem omnia, quae ad earum intelligentiam aliquid conferunt, recte condiscunt, ea autem, quae hinc aliena sunt, nisi forte ingenii summa, pluribusque litterarum generibus par futura felicitas, illis obtigerit, rectius negligunt. Hinc non male Alexander III. R. P. in concilio Turonensi sanxit (3), ne cle-

[1] Exemplum vid. apud Bartholomaeum Grammondum de rebus Ludovici XIII. lib. I. p. 51.

[2] De oratore lib. III. p. 277.

[3] Vid. appendix ad Concil. Lateranens. III. part. XXVII. Cap. II. T. III. Concilior.

clericis & religiosis fas esset, leges civiles addiscere. BUD-
 Quam constitutionem repetiit, & latius extendit HO-DEUS
 norius III. aegre quidem istud ferente, atque iuris
 ignorantiam ideo pontifici exprobrante Odofredo Be-
 neventano, ut testatur Franciscus Duarenus (1). Sed
 profecto ratio pontificem non destituit, quicquid sit
 de eius peritia iuris. Namque quae sacri ordinis viros
 occupant studia atque negotia, tanti momenti sunt,
 tamque late patent, ut excellentissimi etiam ingenii
 homines, & qui nullum temere laborem detrectant,
 iis vix sufficiant, etiamsi hoc unice agant, quod ex
 muneris lege sibi iniunctum credunt. Tantum ergo
 praecipuo, cui se consecrarunt studio, detrahant ne-
 cesse est, quantum iuris scientiae similibusque discipli-
 nis, temporis impendunt. Nec est, quod quis dicat,
 prima saltem iurisprudentiae rudimenta a clericis addi-
 sci debere, ne omnino rudes atque imperiti sint re-
 rum quotidie occurrentium. Verendum enim, iudice
 viro peritissimo, (*) ne ea superficialis cognitio plus
 detrimenti afferat reipublicae, dum negotia humana
 accurate discernere nescientes, quod semet animo con-
 ceperunt, licet a re ipsa plane alienum, acerrime tue-
 ri atque propugnare soleant. Videat ergo, quo pacto
 cum Romano pontifice in gratiam redeat vir cetera
 doctissimus Ioannes Mabillonius (2), dum monachum
 suum ita format, fingitque, ut nec iuris civilis studio
 illi interdicat. Certe an Gisberto Voetio (3) suffra-
 gari queam, theologiae cultorem non tantum iurispru-
 dentiae Romanae, sed medicinae quoque studiis im-

D 3

buen-

[1] *De sacr. eccles. minist. lib. IV. cap. II.*

[*] *Zieglerus de Diaconis & Diaconissis cap. XIII. §. LXVIII.*

[2] *De studiis Monasticis part. II. cap. III.*

[3] *In exercit. & bibliotheca studiosi theologiae lib. I. c. VII.*

BUD- buendum esse, dubito. Quod enim vulgo, tum in his,
 DEUS tum in aliis studiorum generibus, ut illorum in theologia necessitas nobis persuadeatur, afferri solet, subinde divinis oraculis lucem quandam inde affundi posse, tanti profecto non est, ut me temere ad subscribendum illis adducere queat. Non dicam caliginem & tenebras inde saepius offundi, unde lucem speramus: saltem id manifestum est, pauca admodum effata esse, quae lucem a medicina aut iurisprudencia mutuentur, quae cum plerumque a viris iuris, & medicae artis peritis explicari soleant, onere in eorum campos exspatiandi sublevamur. Ut autem omnia ea studia, quae divinarum litterarum alumnum onerant potius, quam ornant, nec tam iuvant, quam impediunt, huc pertinent: ita quae revera viam ad graviora nobis pandunt, tantum abest, ut negligenda censeam, ut animus meo iudicio iis non tingendus leviter, sed penitus imbuendus sit (1). Rursus & aliarum artium cultores sibi quoque hoc dictum credant, ne aliena curent. Pestis profecto est nocentissima (2), quae ingenia invadit, dum plerique artem, cui se consecrarunt, tam frigide colunt, ut semper aliquid peregrinum ab ea cogitent, & cum principibus atque primariis studiis omne tempus impendere, secundariis autem aliquid otii subcivise & desultorie attribuere deberent, plerique contrario penitus modo vitae suae rationem administrant, & arti propriae furtim & perfuntorie incumbunt, studiis minus necessariis tempus omne impertiuntur.

§. VII.

[1] *Vid. Guilielmus Budaëus de stud. instituendo cap. XVI. p. 22.*

[2] *Add. Edmundus Rickerius in obstetrice animor. cap. VI. §. VI. p. 36.*

§. VII. Dispiciendum nunc nobis est, an & pau-BUD-
peres, aequae ac divites, artibus bonis imbuere ani-DEUS
mum possint, debeantque. Pauperibus, qui aditum ad
haec sacra intercludunt, eos non iis sumptibus, qui-
bus eruditio solida hodie constet, studiis litterarum im-
pendendis, pares esse, contendunt. Librorum infinitam
multitudinem obiciunt, per quam animus eruditus
sit circumferendus, quae haud exiguo pretio plerum-
que comparetur. Nec datum iis esse, diu in scholis ab
ore praeceptorum pendere, aut exterarum adire gentes,
quae quidem omnia illis, qui ad ingenii cultum anni-
tuntur, necessaria sint. Qui autem secus sentiunt, pau-
peribus promptius ad eruditionem & sapientiam iter
esse, quam divitibus, autumant. Opes enim animos
plerumque corrumpunt, & ad ignaviam, luxuriam,
voluptatem invitant, & concitant, quibus laqueis qui
irretiti semel sunt, vix unquam inde se expediunt, &
verae eruditionis compotes fiunt. *Ardua res est*, Mar-
tiali (1) teste, *opibus non tradere mores*. Et Seneca
iudice (2), *multis ad philosophandum obstitere divi-
tiae: paupertas expedita est, secura est* (3). Acce-
dit, quod si vel maxime divitiarum contubernio ani-
mus non corrumpatur, ut idem Seneca alibi loquitur,
is tamen variis inde curis obruitur, & velut constringi-
tur, ut libere vacare litteris nequeat. Contra si dicen-
dum, quod res est, paupertate magistra res litteraria
haecenus stetit. Paupertas acrioribus stimulis animum
concitat, ut labori non parcat, sed indefesso studio

D 4

quae-

[1] *Lib. XI. Epigramm. VI.*

[2] *Ep. XVII. p. 552.*

[3] *Add. Ioachimus Fortius Ringelbergius de ratione studii cap. IV. p. 29. & Io. Sturmius de litterarum ludis recte aperiendis cap. VI. p. 183. seqq.*

BUD- quaevis promptae subeat. Iuxta Theocritum (1) pau-
DEUS pertas sola excitat artes:

Ἀπενία, Διόφαντες, μὴνὰ τὰς τέχνας ἔγειρε.
Isidorus (2) paupertatem vocat πάσης ἐπιστήμης τε
καὶ τέχνης μητέρα, omnis scientiae & artis ma-
trem; & Plautus (3): paupertas omnes artes perdo-
cet, ubi quem attigit. Paupertas vel invitum sobrium
& frugalem esse iubet, & fortiori freno a voluptati-
bus retrahit, animumque litteris tractandis aptum facit.
Recte ergo iterum Seneca: *Si vis vacare animo, aut
pauper sis oportet, aut pauperi similis. Non potest
studium salutare fieri sine frugalitatis cura: fruga-
litas autem paupertas voluntaria est.* Quam autem
obtundunt nonnulli librorum necessitatem, vereor pro-
fecto, ne regendae atque velandae ignaviae saltem su-
matur. Namque qui ex librorum multitudine sapien-
tiam atque eruditionem metiuntur, veram quidem eius
effigiem, mea opinione, animo nondum conceperunt.
Rerum natura liber optimus est, ex qua qui sapiunt,
indefesso studio eam contemplantes, illi demum vere
sapiunt. Laudo demum illum eruditum, qui & sine li-
bro suum tueri locum didicit. Scio, quaedam esse stu-
diorum genera, in quibus si sine libris quis proficere
vellet, idem profecto susciperet, ac si volare vellet si-
ne pennis: verum nec ut istiusmodi studiorum generi
se consecret pauper, necesse est, & si consecret, num-
quam deerit illis Mecenate munificentia, illorum ne-
cessitatibus tantum suppeditatura, quantum, ut voti da-
mnetur, requiritur. Ipsa hoc testatur experientia, or-
be litterato non unum virum ostendente, qui inter
sum-

[1] Idyll. XXII. v. 8.

[2] Lib. II. Ep. CXVIII.

[3] Stich. I. III. 24.

summas rei domesticae angustias ad summum eruditio-
nis fastigium pervenit. Sed nec si praeterea & alii re-
quirantur sumtus, modo requirantur, per providam
atque benignam Numinis curam, in iis consequendis
animum desperent, quibus cum re angusta domi est
conflictandum, modo non ipsi ea necessaria esse fingant,
quibus tuto carere queant. Ast ponamus, cunctis pro-
ficiendi mediis aliquem destitui, nec spem ea impe-
trandi superesse, is demum intelliget, non sine sapien-
tissima Numinis voluntate se ad alia vocari. Qui-
bus autem benignius, ut ille ait, fortunae astrum af-
fulsit, opibusque florent, ut felicius longe in littera-
rum campo procurrunt, ita si voluptatum illecebras
fugiunt, nihil, quin ad summa quaevis enitantur, illis
deest. Bene enim cum divitiis consistere sapientiam
posse, vel Senecae exemplo comprobatur (1).

§. VIII. Restat, ut ipsam ingeniorum naturam di-
versitatemque paulo penitius consideremus. Hinc enim
manifestum fiet, quosdam per indolis suae rationem
ad litterarum studia plane ineptos, alios autem ad cer-
tum litterarum genus a natura velut aptatos praepara-
tosque esse, ut si in aliud se dent, cum invita, quod
aiunt, Minerva litteris operentur, successus exspecta-
tos conatibus suis non respondere, ipsimet intelligant.
Primo itaque nonnulli per naturae conditionem ad lit-
teras plane inepti sunt, sive quod omnibus ingenii vir-
tutibus simul destituantur, memoria scilicet fallaci,
imaginatione tarda, intellectu obtuso sint: sive quod
quibusdam virtutibus in mediocri aut infimo gradu gau-
deant quidem, ceteris plane careant. Ianus Huartus
(2) tria constituit inhabilitatis genera. *Primo*, inquit,
qui

[1] Vid. Tacitus *Annal. lib. XIII. cap. LXII.*

[2] In *scrutinio ingeniorum cap. II. p. 63.*

BUD- quidam hominum sunt, quorum anima ita intra
 DEUS materiales corporis qualitates velut sepulta, ita a
 causis, quae partem rationalem perimunt, circum-
 quaque obsessa est, ut numquam per omnem vitam
 gignere parereve possint ullos conceptus, qui ad lit-
 teras ac sapientiam spectent. Hos cum eunuchis com-
 parat, innuitque, illos, qui intellectus vi omni desti-
 tuuntur, & conclusiones utcunque capiunt, aut admit-
 tunt, plerumque coeca credulitate duci, ut ad princi-
 pia, ex quibus gignantur, riteque deduci debeant,
 non pertingant. In hisce erudiendis tempus omne per-
 di docet, eos a brutis animalibus parum differre, sem-
 per dormire ac stertere, etiam tum, cum vigilare eos
 atque apertos habere oculos videmus. In hosce qua-
 drare illud Salomonis: *cum dormiente loquitur, qui
 stulto enarrat sapientiam*. Alterum inhabilitatis ge-
 nus illorum esse dicit, *qui tanta quidem stupidita-
 te ac segnitia ut priores illi non laborant, concipiunt enim figuram ex primis principiis, atque inde eruunt etiam conclusiones quaspiam, licet pau-
 ciores, easque non sine ingenti labore ac studio, sed figura illa intra memoriam non ultra subsistit ac perdurat*. Hi scilicet memoria destituuntur, &, iudice Huarto, feminis quibusdam sunt similes, quae impraegnantur quidem, & pariunt, sed foetus earum statim ab ipso nativitatis termino vitam cum morte commutant. In hos trahit illud Salomonis: *cor fatui tamquam vas confractum & omnem sapientiam non tenebit*. In tertiam classem eos reicit, qui figuras primorum principiorum intra se concipiunt, multasque inde exstruunt conclusiones, & eas firmiter retinent, sed rem quamlibet sua in classe ac sede collocare nesciunt. Hosce mulieri non absimiles esse dicit, quae

gra-

gravida quidem fit atque infantem in lucem edit, sed ^{BUD-}
 eum adeo monstrosū, ut caput subtus positum ge- ^{DEUS}
 rat, quo loco pedes debebant consistere, oculos ve-
 ro in cervice ostendet. Confusi, ut paucis dicam, sunt,
 & ordinem servare nesciunt. Quadrat in eos, iuxta
 Huartum, illud Salomonis: *tanquam domus exterminata, sic fatuo sapientia, & scientia fatui inenarrabilia verba*. Hisce quartam denique addit ingeniorum speciem, illorum scilicet, quidem qui non plane inhabiles sunt, nec tamen boni ingenii laudem promerentur: hi videlicet concipiunt doctrinam, & memoria retinent firmiter, ordinemque servant, sed illorum, quae sciunt, rationem reddere nequeunt, adeoque nihil aliud sciunt, quam quod ab aliis acceperunt. Haec Huartus, suarum, de facultatibus animi, hypothesium ductum secutus.

§. IX. Clarius tamen & citra ambages, ingeniorum ad litteras inhabilium, quatuor genera, sive classes, hunc in modum constitui possent. Primo nonnulli omnibus ingenii viribus destituti sunt, ut nec imaginatione, nec intellectu, nec memoria valeant: ut plane litterarum incapaces sint, primumque merito in hoc hominum genere locum occupent. Alii, imaginatione utcunque pollentes, capere tradita possunt, sed, cum memoria desit & concepta statim elabantur, ad litteras itidem inepti sunt. Iudicium enim, si quod illis est, cum materia, in qua vim suam exerat, illi ob memoriae defectum non suppeditetur, vim quoque & usum omnem, saltem quantum ad litteras, amittit. Atque hisce secundus locus debetur. Rursus alii memoria quidem pollent, sed vis celeriter percipiendi, quae imaginationis est, aut iudicativa facultas, intellectui propria, aut utraque illis deest. Si vis percipiendi desit,

ut

BUD-ut aut nihil aut paucissima capere queant, rursus ini-
DEUS donei sunt, cum nec memoria, nec δύναμις κριτική
tum ullum illis praebere usum queat: Plane ut frustra
de custodienda aut disponenda pecunia sollicitus est,
qui ea caret, nec rationem rem faciendi callet. Et hi
ad tertiam classē pertinent. Si iudicium desit, me-
moriam autem & imaginativa polleat, non plane inido-
nei sunt ad litteras, nec tamen multum, ut operae pre-
tium sit, proficient, licet forte aptius imperitiores fac-
ile eruditionis gloriam consequantur. Dupliciter autem
hic iudicii & intellectus defectus se prodit: primo qui-
dem, dum ordinem non servant, omnisque illorum
scientia rudis indigestaque est moles: deinde, dum
ipsi in recessus & fundamenta rerum non penetrant,
nec rationes assertorum reddere possunt, sed, ut pau-
cis dicam, tantum sciunt, quantum memoria com-
plectuntur, & quantum ex libris sermonibusque alio-
rum hauserunt, & hi quidem ultimam classē ordi-
nemque constituunt.

§. X. Sed illorum, quae litterarum sunt capacia,
ingeniorum, magna identidem est varietas: quanquam
ad summa quaedam capita & gradus ea revocare, viri
docti allaborarint. Et Iamus quidem Huartus (1), ut
tria inhabilium, ita & tria habilium ingeniorum gene-
ra constituit. Primum illorum esse dicit, qui omnia,
quae a magistro audiunt, prompte percipiunt, memo-
riaque firmiter retinent, idque sine omni contradic-
tione. Quorsum illud Aristotelis trahit: *bonum ingenium
est illud, quod bene dicenti obedit*. Sequuntur, iuxta
Huartum, illi, qui sua sponte in intimos recessus re-
rum penetrant, & nulla fere instructione opus habent,
eorumque indolem ab Aristotele indigitari dicit, quan-
do

[1] Cap. I. p. 46.

do optimum, inquit, ingenium est illud, quod omnia Buda-
per se intelligit. Ab hac ingeniorum specie non adeo DEUS
differre tertiam, ait, in qua qui constituti sunt, ver-
ba Huarti refero, res adeo subtiles veras, ac prodi-
giosas, sine ulla arte studiove praecedente, edunt
ac proloquuntur, ut ante tales nec visae, nec au-
ditae, nec scriptae sint, nec unquam in hominum
considerationem venerint. Addit, hanc ingenii speciem
a Platone vocari ingenium excellens cum mania.
Alii autem, quorum expeditior & plenior, magisque
rationi consentanea videtur ingeniorum ad litteras ido-
neorum distributio, quinque illorum formas, sive clas-
ses, constituunt. Nimirum sunt quaedam ingenia le-
via atque mobilia, quae primo statim impetu omnem
animi sui virtutem exserunt, primisque & levissimis,
quam secundis, cogitationibus excellunt. Ad confabu-
landum & excogitandum, quam ad iudicandum perfici-
endumque aliquid, sunt alacriores: a reipublicae au-
tem administratione, ob summam inconstantiam & iu-
dicii tenuitatem, merito arcentur. Parata illis est fa-
cundia, subito eloquio, cum grato lepore ac venusta-
te procurrens, cuiusmodi quid in Ovidio aliisque scri-
ptoribus, in quibus plus est solertiae, quam artis, do-
cti observant: & hi primum ordinem constituunt.
Opposita his sunt ingenia tardiora, illorum, qui iu-
dicio acriori pollent, & invicto labore, diligentia, as-
siduitate, ac constantia incredibili, celeritatem & so-
lertiam aliorum etiam vincunt. Et licet ad invenien-
dum adeo prompti non sint, ad tuendum, conser-
vandum, & perficiendum eo sunt aptiores: ad res
adminstrandas autem feliciterque gerendas cumprimis
sunt accomodati, cum prudentia vera in his demum
sedem sibi eligat, adeoque, qui reipublicae tractan-
dae

BUD-
DEUS

dae admoveantur, cumprimis merentur. Virgilium, Demosthenem, Socratem, aliosque litteris pariter ac rerum bene gestarum gloria illustres viros, tali fuisse ingenio, accepimus, & partim monumenta ab illis relictâ testantur. Medium inter hæc ingeniorum species locum obtinent, quorum levitas mobilitasque gravitate, & tarditate ita est temperata, ut illa tamen quodammodo praevaleat, naturaque adeo vincat artem. Ad artes liberales istiusmodi homines velut facti natique videntur, maxime ad eloquentiam, cum oratione perspicua, facilitateque dicendi, maximopere emineant. Nec vero ad rem publicam administrandam inepti sunt, quia naturae artisque amicum connubium humanae vitae usibus eos plane attemperat. Xenophon, Aeschines, Isocrates, Euripides, Horatius, Livius, Quintilianus, & alii suo exemplo, quod diximus, comprobant, seque haud immerito in hanc classẽ transcribi, vel scriptis suis ostendunt. Hos excipiunt, in quibus alacritas illa solertiaque naturae cum iudicio, industria cum labore, pari, quod aiunt, passu ambulant, seque adjuvant invicem. Unde, qui tali indole praediti sunt, ad eminentiorem eruditionis gradum pertingunt, ceterosque post se relinquunt. Periclem, Thucydidem, Pindarum, Plutarchum, Augustum Caesarem, Senecam, similesque in hoc ordine constitutos, omnium animos hodiernum in se convertere, atque allicere, novimus. Ultimam denique classẽ occupant, qui primi principesque omnium sunt, quorum videlicet ingenia naturae legem ordinemque migrare, & divinum quid spirare videntur, unde & heroica vocantur. Artium nimirum & disciplinarum inventores, & restauratores, magnorumque imperiorum conditores, tali

tali sunt indole, quos adeo ad maxima humani gene-
ris commoda natura quandoque profert. Nihil illis BUD-
DEUS
difficile, nihil arduum, nihil impervium aut inacces-
sum videtur, ingenii divina vi, iudicio acri constan-
tia incredibili, cuncta vincunt atque perrumpunt.
Mosen, Cyrum, Alexandrum, Iul. Caesarem, Caro-
lum M. inter principes, inter litterarum artiumque sta-
tuminatores Platonem, Aristotelem, Cartesium, inter
divinae veritatis vindices magnum Lutherum nostrum,
divina eiusmodi atque heroica indole praeditos fuisse,
haud immerito dixeris. Hasce ingeniorum lau-
dabilium classes, egregie prorsus, constituit Edmundus
Richerius (1), quem plane, licet dissimulato
eius nomine, sequitur Daniel Georgius Morhofius,
(2) nec abludit Edo Neuhusius (3), nisi quod quar-
tam, quam cum Richerio posuimus, classem omittat.

§. XI. Luculentius haec patebunt, si nobiscum ex-
pendamus, non posse non in totidem formas inge-
nium humanum abire. Solet quippe, ut supra indi-
cavimus, ingenium ex intellectu, imaginativa facul-
tate, atque memoria, cumprimis aestimari. Harum
autem facultatum una non potest non pro tempe-
ramenti, quo quisque gaudet, ratione, prae altera
eminere: atque hinc ista ingeniorum diversitas. Id
hunc in modum evinco. Qui imaginativa facultate
ita pollent, ut iudicium, si cum ea contendatur,
mediocre sit, ob sanguinei temperamenti rationem,
leves mobilesque sunt, & primae classi respondent.
Contra qui intellectu iudicioque valent, exigua ima-
ginandi facultate praediti, tardiores sunt, & labore
iu-

[1] *In obstetrice animorum cap. IV. §. VII.*

[2] *In polyhist. litter. lib. II. cap. I. p. 324. seqq.*

[3] *In theat. ingenii humani lib. I. cap. I. p. 9. seqq.*

BUD- iudiciiue acrimonia tandem emergunt. Qui memo-
 DEUS ria, utur excellentissima, pollent, ceteris dotibus de-
 stituti, hic plane in censum non veniunt. Ergo ex
 iudicii & imaginativae facultatis comparatione, reli-
 quae ingeniorum formae exsurgunt. Hae enim facul-
 tates aut aequatis fere inter se viribus librantur, un-
 de quarta classis, aut alterutra ita eminet, ut intelli-
 gi hoc ac deprehendendi haud obscure possit, unde
 tertius ingeniorum ordo emergit, qui tamen rursus
 in duas classes abit, prout aut imaginativa, aut
 δύναμις κρίτικη, primum locum obtinet. Cum autem
 rursus illorum, qui omnibus omnium facultatum do-
 tibus eminent, qua graduum varietatem, varia ge-
 nera constitui possint, illi tamen merito notantur, qui
 Numinis provida cura ad sublimius istud humanae
 perfectionis fastigium evecti, ceteris se admirandi qui-
 dem, non autem imitandi facultatem concedunt.
 Quod autem Ianus Huartus (1) contendit, qui in-
 tellectu singulari gaudent, eos imaginativa non vale-
 re, & vice versa; adeoque, qui ad disciplinas, in
 quibus imaginativa utramque paginam facit, capien-
 das apti sunt, eosdem ineptos esse ad artes scientia-
 sque, in quibus iudicium maxime & intellectus re-
 quiritur, & ita etiam, quod ad memoriam attinet,
 rem se habere, eiusmodi profecto est, ut illi suf-
 fragari nequeam: unde Antonio Possevino (2), aliis-
 que, hoc nomine iure vapulat. Fateor equidem, ut
 iudicii, & imaginativae, ceterarumque ingenii faculta-
 tum vires accurate sibi respondeant, ut secundum ma-
 thematicam ἀρίθειαν aequales dici possint, fieri non
 posse,

[1] *In scrutin. ingen. cap. XII. p. 193. seqq. it. cap. XI. seqq. p. 286. seqq.*

[2] *Bibliothecae selectae lib. I. cap. IV. p. 24. seqq.*

posse, sed sufficit, quod utraque facultas tam excel-BUD-
lens praestansque in quibusdam sit, ut, utra prae-DEUS
stet, dici vix queat. Atque hoc experientia & exem-
pla virorum praestantium (1) comprobant. Ratio
quoque suffragatur, cum cerebri figura & constitutio,
spirituum animalium moles, motus, & conditio, a-
liaeque causae ad ingenium concurrant, unde facile
fieri potest, ut hinc iudicium, inde imaginandi facul-
tas, & rursus ex alia causa memoria, praestantiam vim-
que singularem adipiscatur. Saepe tamen ita, ut Huar-
tus dicit, se res habet, si causae inter se conspirent,
unde, quod vir quidam doctus autumat, quanto quis-
que imaginandi facultate pollet, tanto eum & iudi-
cio praestare, nisi certis limitibus circumscribatur,
admittere plane nequeo.

§. XII. Tanta ergo cum sit ingeniorum laudabi-
lium etiam varietas, manifestum est, non perinde ef-
fe, quam quisque artem excolendam suscipiat. M.
Scauro, ac P. Rutilio, oratoribus, non quidem om-
nino ingenium, sed oratorium ingenium defuisse M.
T. Cicero (2) ait. Utique ingenio nonnulli pollent,
sed ingenio ad scientiam, quam discendam sibi su-
munt, apto, plane destituuntur. Exploratione & scru-
tinio itaque opus, priusquam ad litterarum studia ani-
mum adiiciamus. Et prima quidem cura merito haec
est, an omnino talis ingenii vis nobis obtigerit, quae
in litterarum cultore requiritur? aut an satius sit,
haec sacra non attingere? Rectius profecto sibi con-
sulunt, qui aliam artem addiscunt, quam qui invita
minerva litteris operantur; nisi forte ad eiusmodi sal-
tem

[1] *Vid. Possevinus l. c. cap. IV. V.*

[2] *In Bruto n. CX. p. 309. add. idem lib. I. Offic. cap. XXII.
p. 156.*

BUD-tem munus adspirent, quod plus laboris, quam eru-
 DEUS ditionis requirit. Eiusmodi quippe hominum opera,
 ut rei publicae necessaria admodum est, ita qui ea de-
 funguntur, sua quoque laude non sunt defraudandi.
*In magna enim domo non tantum sunt vasa aurea
 & argentea, sed etiam lignea & testacea, & alia
 quidem ad decus, alia ad dedecus (1).* Quod eo-
 dem fere modo Plato (2) quoque docuit: Ceterum,
 inquit, o! Glaucon, audi, quod super est fabulae:
*estis autem omnes vos, qui civitatem incolitis, fra-
 tres: verum Deus cum vos fingeret, quicumque
 vestrum digni erant, qui ceteris imperarent, eo-
 rum ipse ortum auro permixto attemperavit: un-
 de fit, ut illi plurimi aestimentur: at qui idonei
 erant futuri illorum adiutores, illis Deus argen-
 tum immiscuit: postremo, aere & argento attem-
 peravit figmentum agricolarum & opificum. Quod
 autem id Plato (3) dixit, in republica proxenetas,
 inquirendis ac probandis ingeniis, necessarios esse, o-
 mnino probo. Cum primis in publicis litterarum do-
 miciliis optandum esset, ut constituerentur, qui iuve-
 num ingenia accurate explorarent, illosque, quem
 quisque eligere deberet campum, in quo ingenii sui
 vires periclitaretur, edocerent. Atheniensium quidem
 morem, cuius Gregorius Nazianzenus (4) meminit,
 adolescentum patientiam pertentandi, huc compara-
 tum fuisse, existimo. Unde forte consuetudo in ple-
 risque Europae academiis recepta, iuvenes initiandi,
 tur-*

[1] *H. Tim. II. 20.*

[2] *Lib. III. de republ. p. 472. add. Guilielmus Budaeus, de studio instituendo cap. XXI. p. 28.*

[3] *In Theaeteto p. 542.*

[4] *In Monodia p. 251. add. Possevinus Bibl. sel. lib. I. c. VI.*

turpissimo abusu foedata, profluxit. Id constat, prae-BUD-stantissimos philosophorum neminem temere in disci-DEUS-plinam suam, nisi explorata prius eius indole, admisisse. De Pythagora res notior est ex Gellio (1), quam ut prolixius hic commemorari debeat. Aristotelem, ad philosophiae remotioris subtiliorisque auscultationem neminem admisisse, *nisi eius antea ingenium, & eruditionis elementa, atque in discendo studium, laboremque explorasset*, idem Gellius (2) auctor est. Taceo Apollonium, cuius Cicero (3) meminit, aliosque, quibus eundem morem frequentatum fuisse constat. Atque hos quidem merito, qui artes ingenuas docent, imitantur, & ista ingeniorum exploratione nihil prius, aut antiquius habent, quod parentes quoque, & qui eorum vicibus funguntur, sui officii esse facile intelligunt (4), ut contra & ipsi iuvenes, quantum vires eorum permittunt, si sapiant, aut se ipsos explorant, aut ad peritiorum iudicium, sententiamque, diligenter hic se componunt.

§. XIII. Quaeri autem posset, quo pacto haec instituenda sit exploratio? Pythagoras quidem, teste Gellio (5), adolescentes, qui se ad discendum ei obtulerant, ἐφυσιαγνωμόναι, hoc est, mores naturaeque eorum, coniectione quadam de oris vultusque ingenio, deque totius corporis filo atque habitu, sciscitabatur. Sed accuratius Pythagorae institutum edisserit Iamblichus (6). Refert enim, Pythagoram

E 2

pri-

- [1] *N. A. lib. I. cap. IX.*
- [2] *Lib. XX. cap. IV.*
- [3] *Lib. I. de Oratore, n. CXXVI. p. 71.*
- [4] *Vid. Io. Sturmius de litterarum ludis recte aperiendis cap. V. p. 180. it. Fungerus de puer. disc. & instit. p. 262. seqq.*
- [5] *Lib. I. cap. IX.*
- [6] *In vita Pythagorae cap. VII.*

BUD- primum omnium inquisivisse, quomodo is, qui suam
 DEUS ambiret disciplinam, cum parentibus suis reliquisque domesticis conversari consuevisset. Deinde spectasse, an vel rideret intempestive, vel taceret multum, aut nimis esset garrulus. Porro etiam explorasse, quibus rebus afficeretur maxime, quorumque amicitia uteretur, qualemque se sibi praeftaret. Observasse quoque, quibus ex rebus laetitiam caperet, aut tristitiam. Denique & oris speciem, & incessum, totumque corporis habitum atque motum accurate considerasse. Sunt qui putant (1), ἐχευθίαν five silentium, quod discipulis suis iniungebat Pythagoras, huc itidem comparatum fuisse, ut indolis inde argumentum caperet. Aulus Gellius (2) autem alium eius finem assignat, nimirum, *ut res discerent rerum omnium difficillimas, tacere & audire*. Nec illis refragabor, qui existimant, fuisse hoc silentium, ex Pythagorae instituto, compendiosam ad virtutem viam, ut scilicet hac ratione, qui in eius disciplinam se tradidissent, mature affectibus iniicere frenum, eosque domare, & rationis subiicere imperio adsuescerent. Atque istud sibi Pythagoricum illud silentium voluisse, non tantum Iamblichus (3) sed Clemens etiam Alexandrinus (4) mihi auctor est. Missio ergo silentio Pythagorae, rationem scrutandi ingenia ab eo usurpatam repetere, & accuratius considerare iuvat. Ex oris specie, corporis habitu, incessu item atque motu, recte ingenii documentum Pythagoram cepisse, arbitror. Ut enim animi, latentiumque affectuum, atque morum, lu-

[1] Antonius Possevinus *l. c. cap. VI.*

[2] *l. c.*

[3] *In vita Pythagorae cap. XX.*

[4] *Lib. V. Strom. p. 423. & lib. I. paedagog.*

luculentissima signa & characteres, in corpore & vultu deprehendimus, quemadmodum, ut ceteros taceam, DEUS qui in eodem campo sunt versati, Scipio Claramontius (1), atque Edo Neuhusius (2), demonstrarunt: ita non promptiori via, quam hac ipsa, ad ingenium pernosendum, deduci possumus. Iosephum Iustum Scaligerum hac arte, vel ex solo conspectu hominis ingenium aestimandi, ita polluisse accepimus, ut, si quis ex eius consilio studiorum genus eligeret, propitia faventeque natura hoc se fecisse, ex successu intelligeret. Id vel in Philippo Cluverio patuit (3), cui, ut geographiae litaret, auctor extitit, non vano augurio, pomocria nobilissimae artis haud mediocriter eum dilataturum. Nec non affectuum insuper habenda ratio. Id quod rursus probe intellexit Samius senex. Si ergo cognoverimus, quibus rebus quis delectetur, quas fugiat & aversetur de animi propensione, & hinc porro de ipso ingenio facile iudicium ferri poterit, ut alibi fusius declaravimus. Sed id quoque prudenter Pythagoras, quod quorum quisque amicitia uteretur, inquisiverit. *Facillime enim, inquit Cicero (4), in optimam partem cognoscuntur adolescentes, qui se ad claros & sapientes viros, bene consulentes reipublicae, contulerunt: quibuscum si frequentes sunt, opinionem afferunt populo, eorum fore se similes, quos sibi ipsi delegerunt, ad imitandum. Quin cuncta illorum facta attentius considerare utile fuerit, cum haec*

E 3 non

[1] De coniectandis moribus lib. VI. cap. II. seqq.

[2] In theatro ingenii humani lib. I. cap. III. & IV. add. Carolus Scribanus lib. I. instit. politico-christianae cap. V.

[3] Vid. Heinsius in orat. funebri Cluverio habita p. 152.

[4] De offic. lib. II. cap. XLII. p. m. 326.

BUD-non tantum propensiones voluntatis prodant, sed pol-
 DEUS leantne iudicio, an ingenio, sintne tardi, an cele-
 res, & ad praecipitantiam proni, inde luculenter
 diiudicari queat. Atque pertinet huc omnino, quod
 Menander ait apud Stobaeum (1): *ἔδ᾽ αἰς ὁ νοῦς οἶδεν,*
ὁ δὲ ποιῆς βλέπει, nemo mentem tuam novit,
 sed facta inspicit. Facta excipiunt verba, quae ani-
 mum hominis, ingeniumque identidem produnt. Ele-
 ganter sane sapiens Ebraeus (2) sermonem *παρασμὸν*
 hominis appellat, *tentamentum*, quo, quid in ani-
 mo lateat, clarissime edoceamur. Profecto non po-
 test non ingenium sermone se prodere, cum, qui
 ad leviorum ingeniorum classem pertinent, prompti
 volubilesque in loquendo sint, multaque inconsidera-
 te effutiant; contra qui iudicio eminent ut ad subi-
 tam locutionem minus prompti sunt, ita rerum pon-
 dere rationumque gravitate hoc facile compensant,
 nec temere ea loquuntur, quae silentio premi, fa-
 tius fuisset (3). Hinc illud Socratis (4): *loquere*
ut te videam. Iudicabat enim vir sapientissimus, ora-
 tionem optimum esse animi indicem: idque licet ad
 mores voluntatisque propensionem vulgo referatur,
 nihil tamen impedit, quo minus de ingenio quoque
 capiatur. Ultimo loco ponimus, quod primum for-
 te & princeps Pythagorae fuit institutum, ut inqui-
 ratur, quo pacto adolescens erga parentes se gesse-
 rit, aut gerat. Nimirum, tegi utcunque atque dissi-
 mulari vitia possunt, & solent etiam, cum nobis res
 est

[1] *Serm. III. pag. 30.*

[2] *Cap. XXVII. v. 8.*

[3] *Vid. Edo Neubusus in theatro ingenii humani lib. I. cap. I. p. 11. & 17.*

[4] *Ap. Apuleium lib. II. Florid. p. 122.*

est cum peregrinis. Ast erga parentes, familiares, ^{BUD-}domesticos, longe aliter plerique se gerunt. Fucum ^{DEUS} enim non admittit quotidianum commercium: nec dissimulatio unquam diuturna est, quin subinde natura emicet, seque conspiciendam, & velut palpandam praebeat. Non ergo sufficit dispicere, quid semel aliquis agat atque loquatur, sed quid agere & loqui consueverit. Hoc sibi volebat Pythagoras. Res oppido difficilis est, ingeniorum exploratio, & qui primo statim intuitu de ingenio pronunciat, saepius misere se deceptum ex eventu intelligit. Contingit his plerisque, quod physiognomicae artis perito, qui Socratem contemplatus, eum mortalium nequissimum perditissimumque pronuntiabat, nec tamen tam artis suae vanitatem, quam suam praecipitantiam & imperitiam prodebat. Ceterum, quod Antonius Possevinus (1) omina quoque, & nescio quae praesagia huc advocat, in eo quidem nescio, an multos sibi suffragantes sit habiturus. Origenem quidem, dum adhuc esset puer, divinorum oraculorum sensum a patre, instrumentorum omnium usum ab opificibus exquisivisse, refert Eusebius (2). Summos etiam philosophos, in tenera aetate iam naturae arcana scrutari coepisse: alios, animalium dissectione, gloriae, quam in medica arte deinceps consecuti sunt, praelusisse; quosdam etiam concionibus sacrisque functionibus, sanctioris disciplinae aliquando antistites se fore, non irritum plane augurio significasse, accepinus. Verum, ut magnos in omni litterarum genere viros exitisse novimus, sine praesagiis ullis, aut ominibus: ita multos turpiter, eventu augurio non respondente,

[1] l. c.

[2] H. E. lib. VI. cap. III.

BUD- deceptos fuisse, constat: magnoque dolore, parentes
 DEUS filium in Therfitem degenerasseprehenderunt, quem,
 vana superstitione ducti, Caesarem fore, sibi persua-
 ferant. Missis ergo vanis & ineptis, certa iustisque
 rationibus innixa, & usu ac experientia comproba-
 ta, sequamur.

§. XIV. Priusquam hinc discedam, illorum adhuc
 mihi attingendum institutum est, qui per omnia stu-
 diorum genera animum circumferunt, ut πολυμαθεί-
 as gloriam apud eruditos referant. Rectene enim,
 an secus, id faciant, perspicere utcumque ex iis, quae
 praecepimus hactenus, potest. Certe, quibusdam eam
 ingenii praestantiam contingere, ut nihil arduum il-
 lis & inaccessible sit, & ut, etsi omnia vasto ani-
 mi ambitu complecti annitantur, in singulis tamen
 ita excellent, ut hoc unum per omnem vitam egis-
 se censeantur, nemini, nisi rerum omnium ignaro,
 dubium esse potest. Sed paucis licet adire Corin-
 thum. Pessime autem sibi consulunt mediocri, aut
 tenui, & vix uni arti suffecturo ingenio praediti, dum
 nihil tamen non affectant, & studiis inter se diversis-
 simis se applicant. Quibus profecto contingit, quod
 Martialis dicit, ut, dum ubique habitant, nusquam
 habitent. Benedictus Menzinius, Florentinus (1),
 recentiores scriptores cum veteribus comparans, hos
 quidem pauciora, sed melius, illos vero plura, sed
 deterius nosse affirmat. In quo eum ratio non adeo
 fallit. Raro enim operae pretium facit, qui pluribus
 quam uni arti deditus est. Platonem accepimus, le-
 gibus saluberrimis civitatem suam instruentem, hoc
 quoque sanxisse (2): *Singuli singula recte conficere*
 pos-

[1] *De invidia litteratorum cap. VI.*

[2] *Lib. III. de republ. p. 469.*

possunt, plura vero minime: quod si quis plura *BUD-*
tractare aggrediatur, in singulis ita deficit, ut in *DEUS*
nullo evadat egregius. Recte quidem & egregie.
 Quam autem iniuvaret, litterarum cultoribus, ean-
 dem legem ferri! nisi forte quis credat, minorem
 industriam ad unam artium liberalium rite tractan-
 dam sufficere, quam ad suum quisque opificium af-
 ferre debet. Neque tamen hoc ita accipi velim, ut,
 si qui certum litterarum genus eligit, ceterarum rudis
 omnino esse debeat. Ita qui sentiunt, suo exemplo
 comprobant, ineptos plane stultosque esse eos, qui,
 dum vitare vitia volunt, in contraria currunt. Sunt
 artes omnes liberales & ingenuae vinculo arctissimo
 inter se nexae, ut una adiuvet alteram, operamque
 perdat, qui, ceteris plane neglectis, in una excel-
 lere cupit. Quare imbuant iuvenes iis animum, nec
 negligant, quicquid ad graviora contendentibus, aut
 praesidio, aut ornamento esse potest; tum vero, ex-
 plorata indole, omnibusque vitae suae rationibus pro-
 be circumspectis, unam eligant, ad quam ornandam
 & , ut ita dicam, penitus exhaustiendam, omnem dein-
 cept operam industriamque conferant. Disciplinarum
 orbem peregrinationi similem esse, ait Nicolaus Da-
 mascenus (1). Peregrinatoribus itaque usu venire, ut
 in quibusdam diversoriis prandendi causa commoren-
 tur, in aliis pernoctent, & in nonnullis quidem lo-
 cis plures dies consistant, alia vero obiter tan-
 tum ac praetergredientes adspiciant, tandem autem
 reversi, in suis penatibus degant: Ita etiam eos, qui
 litteris artibusque operam navant, in quibusdam bre-
 vius, in aliis immorari diutius oportere, & has qui-
 dem

[1] *In excerptis Petrescianis p. 416. add. Rolandus Maresius*
cp. X. lib. II. p. 248.

BUD- dem integras perdiscere, illas vero duntaxat delibare,
 DEUS tandem ad unam, tanquam ad patriam ac lares re-
 versos, considerare. Perpetui autem peregrinatores mul-
 ta quidem habent hospitia, nullas amicitias; ita illi,
 qui omnia litterarum studia promiscue sectantur, so-
 lidam & perfectam artis alicuius cognitionem sibi non
 conciliant, sed tanquam venatores, multas simul fe-
 ras insectantes, nullam capiunt. Merito itaque ma-
 gni litterarum censores atque magistri, eiusmodi ar-
 delionatum, ceu artium bonarum perniciem, con-
 demnarunt (1), & ab iis, qui litteris se consecrant,
 procul abesse voluerunt.

§. XV. Nondum satis litterarum cultori, ne ope-
 ram ludat, prospeximus. Quin ultimo loco nunc il-
 lud adiicimus, quod praecipuum est, primamque cu-
 ram postulat. Voluntatis scilicet habeat rationem,
 sedemque istam omnium virtutum & vitiorum, omni-
 sque adeo boni & mali fontem, non negligat. Hac
 enim emendata, ex voto succedit ingenii cultura.
 Hac neglecta, & vitiis ceu spinis & sentibus squalen-
 te, frustra in poliendo ingenio quis elaborabit, aut,
 si quam eruditionis speciem consequatur, hoc demum
 obtinebit, ut se ipsum & alios rectius & citius per-
 dere possit. Quemadmodum itaque, ex Stoicorum
 disciplina, solus sapiens cuncta recte administrabat,
 quippe qui solus erat

Liber, honoratus, pulcher, Rex denique Regum,

adeoque & solus litteris recte operari censebatur: ita
 quo minus de emendatae voluntatis homine, eum
 solum

[1] Conf. Edmundus Roberius in *obstetrice animorum cap. II.*
 §. IV.

solum recte litterarum studia tractare posse, itidem Bud-
 affirmem, non video quid obster. Quod ne teme-DEUS
 re affirmasse videar, ita evinco. Tanto quis, omnium
 iudicio, eruditione & sapientia proficit, quanto ad
 veritatem ubique accedit propius, & ab erroris pe-
 riculo magis est remotus. Hinc & merito Gale-
 nus (1) in adolescente, rite in litterarum studiis pro-
 fecturo, cum primis veritatis requirit amorem. Er-
 rorum autem ultima scaturigo in voluntate recte
 quaeritur, & invenitur quoque. Licet enim & in-
 tellectus magna sit imbecillitas, qui tanta, ut
 nonnulli, verum se inventuros desperantes, sem-
 per dubitare, quam certi qui affirmare malint: haec
 ipsa tamen per voluntatis pravitatem infinitum in
 modum augetur. Ex ea quippe praeiudicatae opi-
 niones omnes fluunt, quae quotidie mortales in tran-
 sursum agunt, &, ut a recto tramito deflectant,
 efficiunt. Pone hominem ambitionis oestro percitum,
 serio is vix unquam sibi persuadebit, nefas esse, a-
 lios laceßere conviciis, aut, si laceßitus fuerit, par
 pari non reddere. Praeiudicata quippe menti eius in-
 fider opinio, quae ad famam & existimationem tu-
 endam suscipiuntur, ea neutiquam ponenda esse in
 vitio. Aequè difficile fuerit, hominem voluptatibus
 deditum inducere, ut credat, mala quandoque esse,
 quae sensibus abblandiuntur, eaque summo studio ef-
 se fugienda. Obstat propensio ad voluptatem, caligi-
 nemque offundit intellectui, ut, quae clarissima sunt,
 obscura, saltem dubia illi videantur. Sed omitto
 ambages remque paucis conficio. Consentunt, quos
 ulla unquam cura serio in veritatem inquirendi subiit,
 ma-

[1] *De constit. art. cap. VI. add. Gabriel Naudæus de stu-
 dio liberali cap. IX. p. 591.*

BUD- maximum subinde hic oriri impedimentum ab affe-
DEUS ctibus. Colligo inde, ad veritatis investigationem,
solidamque adeo eruditionem consequendam, parum
idoneum eum esse, qui legem ponere affectibus,
suisque eos circumscribere limitibus, non didicit. Re-
cte Fungerius (1): *Si hanc communionem & im-
petum a civibus abesse voluit philosophus Plato,
quanto magis aberit a Christianis, & humanio-
ribus studiis dedicatis hominibus! Nec enim illi
turbidis motibus agitari debent, verum ab omni
fervore longissime sequestratam rationem habere.
Adeo certe, ut, nisi quis renunciaverit affectibus,
quantumvis in cyclopaedia versatus sit, verè tamen
doctus haberi vel dici non debeat. Ast domare affe-
ctus frustra annititur, quisquis voluntatem vitii non
purgavit, fontemque omnis mali detexit. Verae ita-
que solidaeque eruditionis hi minime sunt capaces.
Addo & istud. Qui proficere in litteris, bonaeque
menti, ita ut par est, litare cupiunt, huc omnes
cogitationes, omnia consilia conferre debent, ut in
ipsa arcana litterarum penetrent. Qui perfunctorie per
litterarum studia transcurrit, eaque, ceu canis e Ni-
lo, fugiendo delibat, hoc demum impetrat, ut ma-
gno conatu nihil se egisse, fero licet, animadvertat.
Vix tamen, ut, qui vitia nondum exuerunt, aliter
hic se gerant, ab iis expectes. Alios ignavia occu-
pat, & foeda voluptas opprimit, ut otio marcesce-
re, quam eam partem, qua brutis praestant, excita-
re, & excolere dulcius putent (2). Qui vero aut*

ho-

[1] *De puerorum disciplina & recta institutione cap. XVI. p. 307. add. Malebranchius de inquir. ver. lib. V. cap. VI. & seqq.*

[2] *Vid. Malebranchius de inquir. verit. cap. X. XI. libri V. add. Ioachimus Fortius Ringelbergius de ratione studii cap. II. p. 12. seqq. it. Fungerus l. c. cap. VI. p. 278.*

honorum, aut divitiarum cupiditate tenentur, ut O-BUD-
tium quidem fugiunt, ita, obversantibus illis rerum DEUS
quas cupiunt imaginibus, vix unquam attentionem,
quam debebant, ad litteras tractandas, secum affe-
runt, indeque aut erroribus facile se induunt, aut
scopo, quem sibi proposuerunt, plane excidunt. Illi
insuper, quos ambitio vexat, ut facile ad praeclare
& magnifice de se ipsis sentiendum inducuntur, ita
haud raro sibi persuadent, se iam ad metam perve-
nisse, a quo longissime absunt. Quo ipso sibi, ne
in litterarum studiis, ita ut decet, proficiant, obstacu-
lum maximum ponunt. *Multi*, inquit Seneca, (1)
ad eruditionem venissent, nisi, se eo iam pervenis-
se, putassent. Et Bias apud Laertium (2) τὴν ὀϊσιν
προκοπῆς ἐγκοπὴν, *opinionem, profectus impedimen-*
tum vocat. Quod Plutarchus (3) quoque probe in-
tellexit, dum sedulo praecepit, ut animi adolescentum
fastu & opinione diligenter purgentur: δεῖ τῶν νέων
μᾶλλον ἐκπνευματῶν τὸ ὄημα καὶ τὸν τύφον, ἢ
τῶν ἀσκῶν τὸν ἄερα τὰς ἐγχέαι τι βελαμένους χρή-
σιμον. Ἐἰ δὲ μὴ, γέμοντες ὄγκου καὶ φυσύματος,
ἐπροςδέχονται: oportet ex adolescentibus opinionem
fastumque exprimere magis quam ex utribus aë-
rem, quibus utile aliquid infunditur, aut infun-
dere animus est, alioqui, fastu flatuque referti,
non admittunt. Opes autem divitiasque illis quoque
contemnendas esse, qui bonae menti rite operari cu-
piunt, suo exemplo comprobat Ioachimus Fortius
Ringelbergius (4): *Equidem*, inquit, *eo ingenio sum,*
sem-

[1] De tranquill. animi cap. 1.

[2] In Biante p. 51.

[3] De auditione T. II. opp. p. 39.

[4] L. c. cap. IV. p. 17.

BUD-*semper fui, & semper ero, ut summam inopiam,*
 DEUS *quam summam opes malim. Metuerem enim, ne*
perniciosa esca mentem occuparet meam, neve tam
vilis metalli cura studia dulcissima impediret. Me-
diocrem tamen modum, ad vitam tuendam, ne-
cessarium esse non pernego. Nec aurum contemno,
sed magnas opes, quae mentem a litteris abduce-
re queant, &c.

§. XVI. Ast ponamus, quod nemo utique, nisi
 experientiae refragari velit, abnuere poterit, impro-
 bos etiam homines rerum cognitionem sibi compa-
 rare posse, eruditionis tamen verae censu haec mini-
 me veniet, si locus concedatur iis, quae supra de-
 monstravimus. Saltem sibi ipsis sua industria pluri-
 mum nocent, magno labore addiscentes, quae vi-
 tiis, quibus oblitus illorum animus est, alimentum
 praebent, vel nova etiam procreant. Ita enim usu
 venire solet, ut homines per se pravæ litterarum
 studio longe deteriores fiant (1). Mira res, cum
 eradicare vitia eruditio debeat, nunc multorum vi-
 tiorum non audita fuissent nomina, nisi fuissent eru-
 diti. Plagium quod litterarium vocant, cuius haud
 pauci profecto a doctissimis viris, Iacobo Thoma-
 sio (2), & Theodoro Ianfonio ab Almeloueen (3),
 aliisque arguuntur, infrunita contradicendi & confu-
 tandi libido, praepostera scriptis inclarescendi cupidi-
 tas, haerefeos aut gravioris criminis notam aliis inu-
 rendi prompta alacritas, & id genus alia dedecora,
 gravissimis vitiis non minora, nec infrequentiora, di-
 ctis

[1] *Conf. Lactantius de falsa sapientia cap. XIV. & XXV.*

[2] *De plagio litterario.*

[3] *In syllabo plagiariorum, eius amoenitatibus theologicis-
 philologicis subiuncto.*

ctis fidem faciunt. Modestiam in doctis adeo multi BUD-
desiderant (1), ut raram hanc avem dicant, pleri-DEUS
sque ambitione & fastu turgidis, ut se solos sape-
re, ceteros desipere & insanire, serio sibi persua-
deant. Adeo verum est, quod dici solet, doctos
multa scientes seipsos nescire, cumque in aliarum
rerum scientia consequenda laborem multum tempus-
que collocent, quod suae indoli explorandae impen-
dant, vix illis superesse. Seneca (2) (ut multa alia
probe & sapienter, ita hoc quoque praeclare;) li-
beralium, inquit, *artium consecratio molestos, ver-
bosos, intempestivos sibi que placentes facit, & ideo
non discantes necessaria, quia supervacua didice-
runt*. Ita profecto est: saltem non ipsis litteris, quae
vitio carent, sed hominum pravitati hoc tribui ma-
lim, per quam unice stat, quod litteris ipsis tantum
inuratur dedecus. Nec putes, intra hosce limites
eruditorum vitia subsistere. Nullum tam foedum, tam
ingenuo homine indignum est, quod non eruditis
quodammodo proprium existimetur. Invidia quid tur-
pius? Hanc vero eruditi tam strenue exercent, ut non
tam figulus figulo invideat, quam eruditus erudito.
Idque, ne cuiquam dubium esset, eruditissima com-
mentatione sua effecit Benedictus Menzinius (3). Im-
puris autem cupiditatibus utinam inter Musas locus
non esset! Iam autem vereor, ne plurimi Curtio illi
Marignollo haud absimiles sint, de quo Ianus Nicius
Ery-

[1] Conf. Hieronymus Hirnbaim in *Typho generis humani*,
cap. XXII. seqq. it. Guilielmus Saldenus de *libris eorumque usu
& abusu lib. II. c. III. p. 308. seqq.*

[2] Ep. LXXXVIII. p. 743.

[3] Add. Guil. Saldenus l. c. lib. II. cap. IV. p. 37. seqq.

BUD-Erythraeus (1) mihi auctor est; eum, cum egregiam
 DEUS a natura ad poësin indolem hausisset, nullum unquam
 argumentum, nisi obscœnum atque turpe tractavisse,
 obiurgatumque & admonitum, ut illam vim ingēni,
 a rebus obscœnis & turpibus, ad serias honestasque
 transferret, palam respondisse, non posse se aliter,
 etiamsi maxime cuperet, scribere. Qui autem iis moribus
 sunt, quam de Numine animo conceperint opinionem,
 coniectura quilibet haud difficile assequi potest.
 Quae quod intra praecordia delitescat, nec foras
 erumpat, poenae metus, aut bonorum, vel existimationis
 iactura obstat: hoc repagulo fracto aut remoto,
 religionem istam eruditorum, hoc est, splendido
 titulo superbientem atheismum, ceu anguem ferocem
 ex suis se proferre latebris, videas. Recte ergo,
 florum instar esse litteras, nonnulli iudicarunt,
 quae bonis mentibus salubre alimentum, pravis
 venenum praebeant, quo se ipsas & alios perdant.
 Hinc ab aliis in avaritiae, ab aliis in obscœnae
 libidinis, ab aliis denique in ambitionis instrumentum
 eas verti videas, quibus suam aliorumque promovere
 salutem debebant. Causa non aliunde arcessenda,
 quam quod, priusquam voluntatem emendarint,
 ad haec sacra accedant. Platonis quidem celebratur
 sententia, qua admodum difficile esse pronuntiavit,
 reperire hominem ingeniosum simul & prae ceteris
 mansuetum: nam acutos, sagacesque, memoriosos,
 & dociles, ut plurimum in iracundiam, impetusque
 praecipites esse: proruere eos atque raptari, ut sine
 retinaculis, navem. Innuit, ni fallor, eos, qui ingenio
 valent, ad vitia ceteris esse propensiores: quod ita se
 habere & res ipsa docet, & ne-

[1] *In pinacotheca imaginum illustrium part. 1. p. 179.*

nemo facile ahnuet. Ast eo magis in suam in-BUD-
cumbere emendationem deberent, praesertim ad lit-DEUS
teras accessuri, quod & ipsa illorum indoles acro-
ribus stimulis ad prava illos sollicitet, & ad litte-
rarum sacra admissis non una, mentis pravitate e-
xerendi, aut novis vitiis contaminandi, offeratur oc-
casio,

C A P. III.

Σύνοψις.

BUD-Transitur ad finem, quem quisque in litterarum
DEUS studiis sibi propositum habere debeat, & primo
refelluntur, qui ambitioni suae & gloriae cu-
piditati litant, §. I. Reprehenduntur quoque,
qui animi delectandi gratia litteras tractant, &
vana eruditorum curiositas profligatur, §. II.
Quid de illis censendum, qui, ut litteris operen-
tur, reipublicae administrationi se subducunt,
edisseritur, §. III. Quid de mediis perveniendi
ad eruditionem veram observandum sit, indica-
tur, & quam necessarium sit, audire alios,
ostenditur, §. IV. De librorum lectione agitur,
§. V. Libri obsceni damnantur, & ex orbe e-
rudito proscribuntur, §. VI. Sed alii quoque
libri, bonis moribus inimici, reiiciuntur, §. VII.
Num ethnicorum libri christianis legendi sint?
disputatur, §. VIII. IX. Meditationis necessitas
& usus commendatur, §. X. De ordine in lit-
terarum studiis servando disseritur: praeterea
octo regulae, de ratione feliciter in studiis litte-
rarum proficiendi, subiunguntur, & iis tota
haec tractatio finitur, §. XI.

§. I.

DE litteris, quae dignae sunt ut discantur, il-Bud-
 lisque, qui excolere iis mentem possunt com-DEUS
 mode, atque tenentur, haecenus exposuimus. De fi-
 ne, quem quisque sibi constituere debet, modoque
 rite in iis proficiendi, aliquid adhuc addendum est.
 Namque & qui hic aberrant, non sibi tantum no-
 cent, sed eorum quoque, quae recta ratio ab illis
 exigit, parum fuisse memores videntur. Finem au-
 tem parandae scientiae hunc maxime spectandum esse,
 ut non solum doctiores, sed meliores etiam fiamus,
 rectiusque & tranquillius vivamus, deinde ut ad a-
 liorum utilitatem studia nostra referamus, per se
 quidem constat, & ex dictis affatim liquet. Quod
 licet verbis nemo abnuat, pauci tamen, sua eo com-
 parata esse studia, demonstrant. Alii enim iis navant
 operam, ut rem suam familiarem constituent, &, quae
 vitae sunt necessaria, inde comparent. Quod pro-
 positum, iudice clarissimo viro, Rolando Maresio (1),
humile est & illiberale, nec satis litterarum nobi-
litate dignum. Ego vero foedum & sordidum id
 esse assero: nullamque pestem litteris ipsis pernicio-
 siorem reperiri posse. Per eiusmodi homines si sta-
 ret, errori facpius & mendacio maius statuendum
 esset pretium, quam veritati, cum per illud haud
 raro promptior ad opes divitiasque via pateat. Alii
 sempiternam gloriam, & immortale decus, finem stu-
 diorum sibi constituunt, idque, tanta mortales de-
 mentia cepit! adeo non dissimulant, ut profiteri e-
 tiam pulchrum ducant, nec commodiori argumento
 excuti aliorum torporem posse, contendant. Quod ne

F 2

te-

[1] *Lib. II. ep. XVI. p. 315.*

BUD-temere dixisse videamur, exemplis virorum, quorum DEUS consilia de studiis recte instituendis apud multos in pretio sunt, id confirmabimus. Ioachimus Fortius Ringelbergius (1), ex instituto hoc sibi probandum sumpsit: *adfectandas esse studioso laudes*. Magnum, inquit, *futurae victoriae signum est, excitari laude, si pulchre gesseris quicquam: atque si ab aliis vel reprehendi, vel superari videris, dolere, incendique ad altiora*. Siquidem, ut Ovidius ait, *non parvas animo gloria dat vires, facunda facit pectora laudis amor*. Igitur gloriae studiosissimum esse adolescentem oportet, qui ad summa conabitur. Nihil enim video, quid possit eruditio sine laudum cupiditate, laudum cupiditas sine eruditione. Alibi autem (2) ad gloriae cupiditatem excitat adolescentes, hifce Virgilii (3):

- - *Ventanda via est, qua me quoque possim
Tollere humo, victorque; virum volitare per ora.*

Huic suffragatur Gabriel Naudaeus (4): *omnino autem legitima cum ingeniis tractandi methodus hic requirit, ut studio laudis excitentur ad officium, incendanturque amore gloriae & virtutis*. Horum splendidam vesaniam vel ethnici arguunt, quorum nonnulli nihil magis in vitio ponunt, quam vanissimae gloriae nubes, & inania prensare. Praeclare Antoninus (5): *qui famae post mortem cupiditate du-*
ci-

[1] *De ratione studii cap. V. p. 20.*

[2] *Cap. I. p. 11.*

[3] *Lib. I. Georg. v. 8. seqq.*

[4] *In syntag. de studio liberali cap. X. p. 545.*

[5] *Lib. IV. §. XII.*

citur, non cogitat, quemlibet eorum, qui ipsius Bud-
 mentionem sint facturi, mox ipsum etiam mori-DEUS
 turum: deinde itidem eum, qui huic succedit, id-
 que eousque, dum omnis memoria per attonitos
 inani fama, extinctosque homines propagata abo-
 leatur. Quin etiam finge, eos immortales fore,
 qui tui recordentur, immortalemque tui futuram
 memoriam: quid ergo id ad te: ne dicam mor-
 tuum, quid vel vivo tibi laus proderit? Occultius
 quidem hic nonnulli incedunt, numquam tamen tam
 cauti sunt, ut non indicio quodam se prodant. Aut
 me omnia fallunt, aut contigit illud philosophiae, ut
 haberi voluit, restauratori celeberrimo Renato Car-
 tesio, dum fundamenta philosophiae ideo ex primo
 fonte dubitationis se derivare professus est, ut Sce-
 pticos, molestum hominum genus & invisum, tandem
 ad silentium redigeret. Quam hoc ipsi sibi, aliisque
 nocuerit, iam Petro Poireto (1) observatum est: e-
 go illud saltem addo, ambitionem suam haud obscure
 ita manifestasse Cartesium. Refellere temere alios, atque
 confutare, per se quidem haud raro animum arrogan-
 tem arguit, cum, qui istud suscipiunt, longe acutius
 ceteris se videre, persuasum sibi habeant. Scepticos
 autem, philosophiae hostes, homines lubricos & ha-
 ctenus, ut Cartesio videbatur, invictos, debellare pe-
 nitus, eiusmodi profecto erat, ut victorem haud exi-
 gua manere gloria videretur. Haec pupugit Cartesii ani-
 mum, haec ad philosophandum induxit, haec puppis
 atque prora studiorum ipsius fuisse videtur.

§. II. Non desunt quoque, qui non aliam ob cau-
 sam ad scientiae cupiditatem trahi videntur, quam ut
 animos suos varia rerum cognitione pascant: quae cau-

F 3

sa,

[1] In vera methodo inveniendi verum part. I. §. IX.

BUD-*sa*, inquit Rolandus Marefius (1), *est legitima*. At DEUS mihi secus videtur. Ab ignavia enim parum abest, quam ex litteris capimus, voluptas, nisi ad usum quoque transferantur. Nec iuvat illos honesta, quam obtendunt, curiositas. Namque, an haec honesta sit, minimeque in vitio ponenda, dubitari posset. Ego, quod vitio non careat, sic evinco. Innatum omnibus scientiae desiderium, res ipsa quidem loquitur, sed testatur insuper admiratio, qua homines percelluntur, quoties insolitum quid & singulare illis offertur, cuius causam rationemque ignorant. Magna enim hinc statim eos subit cupiditas, ignota pervestigandi, causasque rerum explorandi. Quo sensu iam Aristotelem (2) dixisse novimus: *propter admirationem homines olim & nunc philosophari coeperunt*. Haec itaque sciendi cupiditas, si intra iustos coerceatur limites, neutiquam vituperanda est, quemadmodum contra, si ultra evagetur quam par est, non intellectus quidem, quod nonnullis placuit, voluntatis tamen vitiis iure meritoque annumeratur. Ergo si quis de aliorum actionibus, quae, rectae an pravae sint, ipsius parum refert, sit sollicitus, in iisque inquirendis omnem industriam collocet, omnium iudicio vapulat. Πολυπραγμοσύνην Graeci hoc vitium vocant, Latini curiositatem, cuius foeditatem ex instituto demonstrat peculiari libello Plutarchus (3). Nec illi excusatius peccant, qui, inconsulta sciendi cupiditate abrepti, minus necessaria, aut ea, quae humanae cognitionis modum excedunt, consectantur. In confesso haec apud omnes sunt. Sed addi & isti debebant, qui ex rerum variarum cognitione nihil aliud, quam

VO-

[1] L. c.

[2] Lib. I. *Metaphys.* cap. XI.[3] T. II. *opp.* p. 515.

voluptatem quaerunt : quibusque adeo litterae non iu-
 BUD-
 stae uxoris , sed impurae meretricis loco sunt , ad ex-DEUS
 satiandam libidinem unice comparatae . Nimirum ut
 sensus , ita & animus variarum rerum repraesentatione
 oblectatur . Ast si quis nihil aliud ageret , quam ut pi-
 cturis pasceret oculos , aut suavi concentu atres oble-
 ctaret , huncce recte tempus collocare , auderetne quis
 asserere ? Pari modo , si quis per varii generis libros
 animum circumferat , spectator saltem ignavus illorum ,
 quae in orbe erudito geruntur , hunc tempore inge-
 nioque recte uti quis contenderet ? Utrobique enim cri-
 minis eadem causa est . Sensus enim , a summo rerum
 omnium conditore , non ideo saltem nobis concessi
 sunt , ut ex iis voluptatem capiamus , sic & mens ipsa
 ingeniumque tanto minus hunc in finem nobis datum
 est , aut naturale sciendi desiderium inditum , quanto
 sensibus externis mens praestantior , nobiliorque eius
 operatio . Paucis dicam , quod res est . Ignavia est ,
 quam illi curiositatem vocant , aut mentis quaedam ,
 sed illicita , voluptas , non minori studio , quam corpo-
 ris foeda voluptas , fugienda .

§. III. Cum itaque non generosum saltem & ma-
 gnificum , litterarumque gloriae conveniens sit , ut non-
 nemo putat , sed plane necessarium , ut homines doctri-
 na ornat , quae ex ea acceperint , in publicum conse-
 rant , ingredi haud difficulter nonnulli in eam senten-
 tiam possent , peccare eos perpetamque agere , qui rei-
 publicae administrationi , publicisque muneribus se sub-
 ducentes , in litterario , quod vocant , otio consenesce-
 re praeoptant . Quibus non magnopere me refragari lū-
 bens profiteor : sed tum demum , si non alia causa ,
 quam otii consecratio eos inducat , ut hanc viam in-
 grediantur , sique otio ita se dedant , ut nullum inde ad

BUD- alios redundet emolumentum. Namque qui Atticum DEUS istum imitantur, ut *non inertia, sed iudicio reipublicae procurationem fugiant* (1), illi adeo non reprehendendi sunt, ut laudem quoque promereantur, quod, ut de eodem Attico Cicero (2) loquitur, *minime reprehendenda ratio, ad honestum otium eos duxerit*. Nimirum ea rerum quandoque est conditio, ut honestis consiliis non amplius concedatur locus, nec medicinam admittat morbus reipublicae, aut ut publicis muneribus admoti non tam prodesse aliis possint viri cordati, quam sibi relictī. Tum enim satius est, privatum vitae genus sectari, quam operam, quod aiunt, oleumque perdere (3). Sed cavendum, ne otium degeneret in ignaviam. *Multum interest*, inquit Seneca (4), *utrum vita tua otiosa sit, an ignava*. Hinc de Vatia, aulam fugiente, idem Seneca populum exclamare solitum ait: *O Vatia! solus scis vivere*. At ille addit, *latere sciebat non vivere*. Viri quippe sapientis otium ita comparatum est, ut tum maxime profutura & sibi, & aliis, agat & meditetur. Idem Seneca alibi (5): *numquam plus agere sapientem, quam cum in conspectum eius divina atque humana venerunt*. Tale itaque vitae institutum ipse Plato, multi- que philosophi, & nostra quoque aetate viri quidam sapientissimi secuti sunt qui non minus viva voce praesentes, quam scriptis orbem universum, ipsamque praeclare erudivere posteritatem. In quos omnino illud qua-

[1] Vid. Ornel. Nepos in vita Attic. c. XV.

[2] Lib. I. ad Atticum ep. XV. p. 303.

[3] Add. Plutarchus in libro: *an recte dictum sit, latenter vivendum esse*, T. II. opp. p. 2128.

[4] Ep. LV. p. 618.

[5] Ep. LXVIII. p. 655.

quadrat, quod de se ipso Petrus Pithoeus in testamen-
to suo professus est: *opus potius, quam honores aut DEUS*
magistratus, amavi, ac prodesse quam praeesse ma-
lui (1).

§. IV. De fine postquam litterarum cultori consti-
tutum est, necesse est, ut de mediis sit sollicitus, ne
in eorum usu quicquam temere admittat quod contra
officium sit. Media autem praecipua sunt, doctos &
in qualibet arte scientiaque praestantes viros audire,
libros utiles legere, quodve percepimus, acri & inde-
fessa meditatione prosequi, ut propria velut nobis fiant,
& in usum nostrum convertantur. Certe, quod ad
primum attinet, si aliorum quis institutionem conte-
mnat, aut negligat, perinde facit, ac si quis vastum
& immensum pelagus sine duce & gubernaculo ingre-
diatur. Varius autem & multiplex institutionis fructus
est, praesertim si ad nostram indolem attemperari pos-
sit. Namque cum ipsi plerumque in nostra indole ex-
ploranda coecutiamus, longe rectius prudens doctor
eam. perspiciet, &, in quodnam nos dare litterarum
genus debeamus, suadebit. Deinde, cum imperiti iu-
venes, quantumvis excellenti ingenio praediti, nesciant
tamen, quid primo, quid secundo loco aggredi de-
beant, huic malo rursus manu ductio viri prudentis tem-
pestive adferet medelam. Quid? quod & vitia quae-
dam, qui sine magistro sapere cupiunt, fere imbibant,
quae dediscere difficile admodum illis est, etiam cum
ea detestantur. Namque solitudini & umbrae adsueta
eiusmodi homines in lucem fere non sine puerili qua-
dam trepidatione prodeunt, pertinaces quoque & ar-
rogantes ut plurimum evadunt, dum omnia sibi solis
tribuunt, quod aliis acceptum ferant, se non habere
sibi

[1] Vid. Laccenius in notis ad Cornel. Nepot. loc. cit.

BUD-sibi persuadent. Si qui autem, aliorum ope destituti, DEUS sua tantum industria profecerunt, & ad eruditionis laudem pervenerunt, illi profecto in exemplum statui non debent. Quod enim uni feliciter & ex animi sententia cessit, id si & sibi ita eventurum omnes sibi persuaderent, suam quidem imprudentiam proderent affatim. Praeclare Naudaeus (1): *licet, multos olim αὐτοδιδάκτες repertos fuisse, non ignorem, qui sua industria, nullius adiuti ministerio, illud etiam dicere possint, de quo se iactabat citharoedus quidam apud Homerum: ex me ipso edoctus sum, neque alius mihi, nisi Deus, menti animoque tot numerosas indidit cantilenas: quemadmodum Heraclitus Ephesius, quem, narrat Plutarchus, nullo commonitore & commonstratore philosophiam omnem percepisse; & Manlius eques factus, [si Plinio credendum] nullo praeunte, doctissimus, & Apuleius, qui hoc de se prodit primo fabularum, Epicurusque, adnuente Tullio, & Virgilius, referente Petrarcha, & deum divus Augustinus, qui lib. confessionum gloriatur, semet ipsum legisse liberalium artium libros, & intellexisse: nostrisque similiter temporibus, multis emergere, absque praeceptorum opera, contigerit, ut Petro Ramo in philosophiae studiis, Mureto in arte oratoria, Guilielmo Postello in linguarum pene omnium, Ebraicae praesertim, cognitione, Cuiacio in iurisprudentiae notitia, Philelpho denique ac Budaeo in omnibus humanioribus litteris: licet, inquam, plures alii sua sponte & natura bonas & multas artes potuerint addiscere, brevius tamen hoc iter illis fore & compendiosius semper existimari,*
qui-

[1] In syntagm. de studio liberali cap. V. p. 586. add. Dorotheus Sieurus in Prudentia theologica §. XXIX. p. 33.

quibus praeceptores aliqui, saltem praemonstratores **BUD-**
studiorum & comites, adiunguntur &c. Ceterum **DEUS**
 habet & ea, quae viva voce peragitur institutio, alia
 commoda, quae pluribus profequitur Alexander Fiche-
 tus (1). Qui enim bonas artes docent, uno, inquit,
momento temporis effundunt in sinum nostrum, quod
longissimo plurimorum annorum labore coacervarunt,
atque hoc nullo nostro labore, magnaue cum animi
voluptate contingit. Accedit, observante eodem Fi-
 cheto, quod subinde ad alios auctores provocent, eo-
 que haud raro ignotos, in quorum proinde notitiam
 sine ullo labore & difficultate, qui eos audiunt, dedu-
 cuntur. Ex alio adhuc capite iam suo tempore Pli-
 nius (2) studium alios audiendi, atque ex eorum ser-
 monibus proficiendi, commendavit. *Dices, inquit,*
babeo hic quos legam, non minus disertos. Etiam:
sed legendi semper occasio est, audiendi non semper.
Praeterea multo magis, ut vulgo dicitur, viva vox
adficit. Nam licet acriora sint, quae legas, altius
 tamen in animo sedent, quae pronuntiatio, vultus,
 habitus, gestus etiam dicentis, adfigit &c. Ego &
 hoc addo, quod, quae cum paucis communicantur,
 maiori libertate proferantur, aut proferri possint, quam
 quae litteris consignata, iudicium universi orbis eruditū
 subire debent. Similiter de conversatione cum eruditis
 censendum, quam non minora commoda litterarum
 alumni afferre exploratum est, iisque, qui ex instituto
 hac de re praecipunt (3), iam pridem probe obser-
 vatum.

§. V.

[1] *In arcana studior. methodo cap. X.*[2] *Lib. II. ep. III.*[3] *Vid. Moretus in polyhist. litter. part. I. lib. I. cap. XII.*

BUD- §. V. Alterum proficiendi rite in litteris medium
DEUS est, bonorum librorum lectio. Bonorum inquam, ma-
lorum enim impedimento potius erit, bonamque men-
tem suffocabit, tantum abest, ut eam erigat votique
damnet. Zenoni Stoicorum principi, de vera eruditio-
ne sollicito, Apollinis oraculum respondisse accepimus:
συγχρωτίζεται τοῖς βεραῖς. Quod eo pertinere facile
intelligitur, ut libros diligenter voluant, qui ad solidae
doctrinae arcem contendunt, & ita assidua mortuorum
consuetudine utantur. Utique ad magnam sapientiam
nihil est utilius, nihil certius, nihil expeditius. Vix sa-
ne mihi persuadeo, ullum unquam mentis compotem
extitisse, qui id inficiari, librisque litterarum cultoribus
interdicere, ausus fuerit. Scio, nonnullos magnae au-
ctoritatis viros male hoc nomine audire, sed aliis om-
nino, per meram obtrectandi libidinem, istud tribuitur,
alii abusum redarguentes, facile suspicionem, ut fieri
solet, quod usum ipsum sublatum cuperent, subierunt.
Renato Cartesio, nisi omnia me fallunt, eiusmodi quid
contigit. Cum enim animadverteret vir acutissimus, in-
consultae & intempestivae lectioni palmam ubique tri-
bui, acrem autem liberamque meditationem passim ut
supervacuam contemni, aliam viam ingressus est, me-
ditationemque iure quidem, quantum ad philosophiam
attinet, lectioni anteposuit. Hinc liberius quaedam ab
eo in libros dicta sunt, se scilicet *eos legere, non ut
studia sua iis promoveret, sed ut animum quadante-
nus ab iis avocaret*. Usu & consuetudine idem com-
probavit, si nonnullis credimus (1), dum, paucorum
admodum librorum suppellectile instructus, litteris in-
cubuit. Quem quidem, si qui aut in alio litterarum ver-
fantur genere, aut ingenio cum non aequant, in exem-
plum,

[1] Vid. Tob. Andreae method. Cartes. art. I. p. 835.

plum, quod imitentur, sibi statuere vellent, turpiter se Bud-
traducerent. Forte & ambitione in transvorsum actus, DEUS
dissimulatione sectarum conditoribus haud infrequenti
usus est, ut ceteris eo facilius persuaderet, se viam
nullius unquam vestigiis signatam ingredi, in quo si
aliis fucum non fecit, sibi fecit certissime. Sunt prae-
terea alii, qui, cum animadverterunt, vanis inutilibus-
que libris multos ita se tradere, ut necessaria magis
prae iis illis sordeant, divinarum autem litterarum scru-
tationem in minimis ponant, istud aegre ferentes in
contrarium, communi mortalium vitio, currunt, &
omnium sine discrimine librorum, si a sacra scriptura
discesseris, lectionem damnant. De Ioanne Matthaeo,
Monasteriensium Anabaptistarum capite, eiusmodi quid
refert Ioannes Sleidanus (1), eum videlicet sanxisse, ne
quis ullum deinceps librum haberet, aut sibi servaret,
praeter S. Biblia, reliquos omnes, ita pergit Sleida-
nus, in publicum deferri iussit, (quorum pretium vi-
ginti millium aureorum aestimabatur) flammisque con-
sumpsit, de Martino Lutero nostro, per foedam &
ridiculam calumniam, itidem eiusmodi quid refert Ae-
gidius Camartus (2), eum Philippo Melanchthonii, &
Andreae Carlostadio, auctorem fuisse, ut, abiectis
scriptoribus ceteris, divinas tantum litteras voluerent
revolverentque. Scimus, nec diffitemur, divinum vi-
rum longe maius pretium sacris litteris, quam Roma-
nensium scriptorum nugis statuisset, bonas autem litte-
ras librosque, quibus ad earum interpretationem ad-
ferri quid potest, adeo non reiecisset, ut haud semel
serio commendaret. Proinde qui de Camarto hoc re-
fert

[1] *De statu relig. lib. X. p. 151.*

[2] *In Elia Thibite cap. IX. §. XII.*

BUD- fert vir doctus Guilielmus Saldenus (1), refellit quo-
 DEUS que & omnes rectiora verioraque docet. Alios tamen
 tum Gathakerus (2), tum Martinus Ruarus (3) me-
 morant, quibus serio constitutum fuerit, omnes alios
 libros, praeter scripturam sacram, doctorum manibus
 excutere. Quorum institutum veniam quidem & excu-
 sationem promeretur, cum ex iusta, ob hominum li-
 bris abutentium pravitatem, indignatione profectum vi-
 deatur: recipiendum tamen minime est, cum noxium
 valde sit, rationique adversum. Detestor atque execror
 illorum improbitatem, qui divinas litteras aliorum li-
 brorum lectioni postponunt: scio tamen, hinc quoque
 praesidium aliquod, ad ipsam scripturam sacram feli-
 cius explicandam, parari posse. Unde extincta, quod,
 si horum consilio res litteraria administraretur, evenire
 necesse esset, bonarum artium luce & barbarie incul-
 ta mentes mortalium occupante nihil aliud expectan-
 dum, quam ut ipsa scriptura sacra ceu non intellecta,
 itidem parum tandem curetur, hominibusque eripia-
 tur. Adeo semper nocet, quod nimium est. Humanae
 autem naturae pravitas potius deploranda, quae, nisi
 divina ope illi medela afferatur, adeo nec ignorantiam,
 nec eruditionem pati potest, ut utrinque plurima po-
 tius incommoda, quibus se ipsam induit, accipiat.

§. VI. Praeclare autem Seneca (4): *non refert quam
 multos libros possideas, sed quam bonos*. Obruimur
 fere multitudine librorum: unde selectus necessario in-
 sti-

[1] *De libris varioque eorum usu ac abusu lib. I. cap. VI. p.*
 205.

[2] *In praefat. in M. Aurelii Antonini librum de se ipso ad
 se ipsum.*

[3] *Ep. III. p. 15.*

[4] *Ep. XLV. p. 599. add. ep. II. p. 521.*

stituendus, ne lectio vagum quid & instabile habeat. BUD-
 Non id nunc ago, ut definiam, qui libri boni sint, DEUS
 quive necessarii, & quinam prae ceteris cuique legen-
 di, nec nostri instituti hoc fert ratio. Alii iam pridem
 illud executi sunt. Saltem, quicquid ad mores rite
 formandos hic pertinet, non temere praetermittam.
 Primo, ergo loco id moneo, eos libros iure optimos
 censerem, quibus non tantum intellectus rerum cogni-
 tione imbuitur, sed voluntas etiam a vitiis purgatur,
 emendaturve. Gregorius Nazianzenus (1) a librorum
 Basilii lectione numquam se recessisse ait, ut non ex
 iis in virtute se profecisse animadverteret. *Cum ora-
 tiones eas, inquit, quas de moribus & bene vivendi
 ratione scripsit, in manus accipio, animo & corpo-
 re purgor, templumque Dei capax efficior.* Quid er-
 go de illis censendum, qui ad mores corrigendos non
 tantum non prosunt, sed corrumpunt eos insuper, men-
 temque ut venenum inficiunt! Impura impurorum ho-
 minum inscripta innuo, versus fescenninos, carmina
 priapaea, & quicquid ad perdendas bonas mentes, in-
 fernalis genii afflatu, concitata poetarum quorundam,
 improborumque hominum libido, effundere & commi-
 nisci solet. Et huiusmodi tamen libri non tantum pro-
 ponuntur adolescentibus ad legendum, sed & com-
 mendantur. Et recte quidem hoc fieri, Leonhardus A-
 retinus (2) contendit, cuius num maior in asserendo
 impudentia, quam in probando, quod assererat, stul-
 titia fuerit, dubium mihi videtur. Ita vero ille: *Ass-*
nolunt, inquit, ista misceri, dicet mihi severus qui-
dam Cato, potiusque relinquenda bona malorum me-
tu, quam spe bonorum mala incurrant; itaque nec
ipse

[1] Orat. XX. in laudem Basil. p. 637.

[2] De studiis & litteris p. 488. seqq.

BUD-ipse legam poetas nec aliis, ut legant, permittam:
 DEUS Ast Plato & Aristoteles legebant, quibus si te aut
 gravitate morum, aut intelligentia rerum antepo-
 nas, nullo modo feram. An tute aliquid discernere
 putas, quod illi non viderint? Christianus, inquit,
 sum, at illi suo more vixerunt: quasi vero honestas
 gravitasque morum non tunc eadem fuerit, quae
 nunc est, aut quasi non haec ipsa; vel etiam dete-
 riora, in sacris reperiantur litteris? Sed piget ce-
 tera addere, febriculosi hominis deliria, non impia
 tantum, sed & tam inepta & absfona, ut male collo-
 caretur, quod in illis refutandis consumeretur tempus.
 Ceterum non excludo illorum quoque, quos Morali-
 stas vocant, commentationes, in quibus de matrimo-
 nio & castitate non raro ita praecipitur, ut nefanda
 crimina data opera docere voluisse videantur. Quo no-
 mine Thomae Sanchezii de matrimonio opus, ipso-
 rum Doctorum Sorbonicorum iudicio damnatum, fri-
 gide satis excusatur a Theophilo Raynaudo (1). An-
 dream Naugerium, Paulus Iovius. (2) refert, Valerii
 Martialis scriptis ob spurcitiem adeo infestum fuisse,
 ut quotannis stato die Musis dicato, multa eius vo-
 lumina tanquam impura cum execratione Vulcano
 dicaverit. Quam vellem, ut omnes eiusmodi zelus
 incenderet, ut omnia ista lasciviae & libidinis monu-
 menta in pulverem redacta, oculis mentibusque homi-
 num tandem plane subducerentur. Nec possent pul-
 chrius ullum aut perennius nomini suo tropaeum sta-
 tuere, quod servatorum tot innocentium iuvenum glo-
 riam, apud posteros quoque illis conciliaret. Ast lati-
 nae linguae cultui forte inserviunt eiusmodi scripta, a-
 cu-

[1] In Erotem. de bonis & malis libris erotem. VII. n. 55.
 [2] In elog. viror. illustr. p. 232.

cumineque, & ingenio, omnes in sui admirationem **Bun-**
convertunt. Certe Martialem hoc nomine laudat **Io-DEUS**
sephus Scaliger (1), a quo tamen, quae foede &
 obscoene dicta sunt, ea se praetermittere profitetur.
Ne Martialem quidem, inquit, transferre libet ad
meliora: multa sunt eius epigrammata divina, in
quibus est sermonis castitas & argumenti species lu-
culenta. Alia foeda ne legerim, tantum abest, ut
ad censuram vocem. Alibi vero idem Scaliger, de
 Catullo, Tibullo atque Propertio verba faciens, o-
 ptat quidem, ut pudoris rationem habuissent, ast ex
 hisce tamen fontibus hauriendam latinitatem, adeoque
 horum lectione quos latini sermonis nitor delectat,
 vix superfedere posse. In quo tamen eum & omnes,
 qui ita sentiunt, ratio maximopere fallit. Perinde ac
 si non aliis minus impuri, minusque obscoeni essent,
 ex quibus Romani sermonis cultus atque nitor peti
 posset. *Si animo circumspiciatis,* inquit Franciscus
 Sacchinus (2), *magistros, ex quibus latine discimus,*
quacunque agendum de re sit, exstare duces minime
virtuti contrarios intelligetis. Subiicitque idem in-
 gentem numerum auctorum, ex quibus sermo latinus
 castus emendatusque hauriri possit, ut tamen periculum,
 corrumpendorum per eorum lectionem morum, neuti-
 quam sit subeundum. Nec displicet consilium, quod
 post alios Io. Schefferus (3) suppeditavit, ut ex iis
 scriptoribus, qui obscoena quandoque admiscant, se-
 ligantur, seorsimque publicentur, quae a iuventute ci-

G

tra

[1] *Lib. VI. Poet. p. 519.*

[2] *In orat. de vitanda librorum moribus noxiorum lectione,*
subiuncta eius libello de ratione libros cum profectu legendi p.
 118.

[3] *De generosi nobilisque informatione litteraria p. 553.*

BUD-tra damnum legi possunt. Quicquid vero huius demum DEUS sit, virtutis semper potior esse ratio debet, quam sermonis. Quis felicior reputandus sapientiorque, qui pure & emendate loquitur, impuris cum sit moribus, an qui vitam moresque emendat sedulo, utut de linguae ornatu non sit adeo sollicitus? Miseri homines! quos suae salutis cura tam parum tangit, ut in verborum aut flosculorum quorundam gratiam eam adducere in discrimen non dubitent. Ast nullum forte periculum inde metuendum? Quin audiant ipsum Aristotelem (1), qui istos conticescere iubet: *cum enim legislator, inquit, verborum obscoenitatem, ex civitate, si quid aliud eiicere debeat, μάλις μὲν ἔν ἐκ τῶν νέων, ὅπως μήτε λέγωσι, μήτε ἀκέωσι μηδὲν τοιῶτον, tum maxime a puerorum auribus oculisque remove-re, ne quid tale vel loquantur, vel audiant, addit rationem: ἐκ τῆ γὰρ εὐχερῶς λέγειν ὅτι ἐν τῶν αἰσχυρῶν γίνεται καὶ τὸ ποιεῖν συνεγγὺς, ex turpiter enim loquendi licentia, sequitur & turpiter face-re* (2). Nec enim per corruptae nostrae naturae indolem secus temere evenire potest. Qua de re si quis dubitet, eum exempla quoque virorum, huiusmodi librorum lectione a virtutis semita actorum in praeceps, publicisque scriptis tandem alios, ut cautius hic se gerant admonentium (3), rectiora facile edocere possunt. Prorumpunt utique magno impetu vel leviter irritati pravi affectus, hique rursus turpissima crimina progignunt. Irritari autem acrius vehementiusque ne-queunt

[1] Lib. VII. Polit. cap. XVII.

[2] Add. Edmundus Richerius in obstetrice animorum p. 80. 81.

[3] Vid. Hadriani Beverlandii de fornicatione cavenda admonitio, sive abortitatio ad pudicitiam & castitatem.

queunt, quam librorum obscoenorum lectione, ea, Bud-
 quibus concitantur, animo cogitationibusque offeren-
 DEUS
 tium. Atque haec ethnicis quoque explorata fuere.
 Quantum vero christiani nominis est dedecus, inter
 eos, qui illud praeferunt, reperiri, qui haec sibi non
 persuadeant, immemores monitorum ipsius Servatoris,
 Paulique apostoli, quibus ut non tantum obscoenos,
 sed & otiosos sermones cane & angue peius fugiamus,
 serio nos obtestantur. Procul itaque & Romanenses,
 quas vocant, fabulae, facessant (1): quae ut plurimum
 obscoenis & libidinosis narrationibus sunt refertae, &
 cum insuper a magis necessariis incautos avocent, cer-
 tissimamque bonis mentibus pestem afferant, haud im-
 merito ex litterato orbe proscribuntur. Nugas scilicet
 & otiosorum hominum commenta legere iuvat, quia
 utilia & profutura, quae legamus, defunt! Lepidi au-
 tem prorsus sunt, qui prudentiae civili eas inservire
 contendunt: quod tum demum discutere operae pre-
 tium fuerit, cum graves & elegantissimi, quibus abun-
 damus historici, hisce ineptiarum nundinatoribus locum
 fecerint.

§. VII. Ast sunt & alii bonis moribus inimici li-
 bri, quos, eundo per rerum capita, indicabimus. Ma-
 gici inter eos merito familiam ducunt, qui quo acrius
 interdum inconsultam quorundam curiositatem irritant,
 eo diligentius oculis animisque iuvenum subtrahendi
 sunt. Qui tempore Pauli apostoli *περίεργα* sectati fue-
 rant (2), ad saniores mentem revocati, libros suos
 contulerunt, cunctosque coram omnibus combusserunt.
 Hi numquam priori vitae genere tantum sibi inusserunt

G 2

de-

[1] *Vid. Molinaeus lib. III. de tranquill. animae cap. III. p.*
 351. *add. Lipsius in notis ad lib. I. Polit. cap. X.*

[2] *Athor. XIX. 8.*

BUD-dedecus, ut non suo merito posteriori maiorem glo-
 DEUS riam apud omnes sint consecuti: simul exemplum no-
 bis prae buerunt, quam sedulo removenda sint, quae
 aut commissi sceleris refricare nobis memoriam, aut
 alios pellicere ad similia queant. Quam male autem si-
 bi consulant, qui, sanioribus consiliis locum concede-
 re renuentes, curiositati inconsultae frena laxant, vel
 Henrici Cornelii Agrippae (1) exemplo constat, qui
 de se ipso profitetur: *permultum temporis, & rerum
 in his vanitatibus olim contrivi: tandem hoc profe-
 ci, quod sciam, quibus rationibus oporteat alios ab
 hac perniciē debortari. Quicumque enim non in ve-
 ritate, nec in virtute Dei, sed in illusione daemonum
 secundum operationem malorum spirituum, divinare
 ac prophetare praesumunt, & per vanitates magi-
 cas, exorcismos, incantationes, amatoria, agagima,
 & cetera opera daemonica, & idololatriae fraudes
 exercentes, praestigia, & phantasmata ostentantes,
 mox cessantia miracula sese operari iactant, omnes
 hi cum Iamne & Mambre & Simone Mago aeter-
 nis ignibus cruciandi destinabuntur. Non temere ta-
 men ut magici damnandi sunt libri, qui profundiora
 quaedam naturae arcana exponunt, vulgique excedere
 captum videntur. Quod ut moneam, innocentium
 quorundam virorum fatum me adducit, qui, quod plus
 ceteris in rerum naturalium perscrutatione saperent,
 magiae suspicionem apud imperitos subierunt: a qua
 tamen nonnullos peculiari commentatione feliciter li-
 beravit Gabriel Naudaeus (2). De eiusmodi scriptis,
 quibus aut aperte, aut per cuniculos & ambages, ad
 atheismum via sternitur, idem censendum. Quam iu-
 va-*

[1] De incertitud. ac vanit. scientiarum cap. XLVIII. p. 182.

[2] De viris falso magiae suspectis.

varer multos, illa non legisse: non profecto quod Bud-
 quicquam, quod momentum trahat, proferunt, cum DEUS
 ut plurimum mediocriter docti, quas offundere intelle-
 ctui isti homines adnituntur nebulas, discutere facile
 possint: sed quod pronior ad deteriora mens mortalium
 facilius ea admittat, quae novitatis quadam specie illis
 abblandiuntur. Sceptici quoque omnes, modo revera
 sceptici sint, huc pertinent, quippe per quos si sta-
 ret, religio omnis morumque probitas, & honestas,
 iam pridem ex orbe universo esset proscripta. Quod
 qui accuratius secum expenderunt, illico in eam in-
 gressi sunt sententiam, scepticismum esse sentinam om-
 nium malorum (1). Quod omnino negari non po-
 test, modo illos, qui, ad stultam dogmaticorum phi-
 losophorum fiduciam exagitandam, modeste de qui-
 busdam rebus dubitant, non statim in hunc censum
 referas. Illis enim improbus ille scepticismus non
 magis exprobari potest, quam veteribus christianis, in-
 nocentissimis mortalium, praeter alia scelera, atheismus
 quoque obiectus fuit, (2) quemadmodum & recentio-
 ri aetate plurimi docti & probi viri perperam ut athei
 traducti fuerunt, & etiamnum hodie traducuntur,
 quorum innocentiae strenue vindicandae ut nonnulli
 cordati viri non defuerunt, ita nec deerunt in po-
 sterum, qui diligentius adhuc & accuratius eodem
 munere sint perfuncturi.

§. VIII. Quaesitum etiam inter viros doctos fuit,
 num omnino fas sit, hominem christianum ethnico-
 rum

G 3

rum

[1] Vid. Petrus de Villemandy in *Scepticismo debellato* cap.
 II.

[2] Vid. Athenagoras in *legat. pro Christianis* p. 30.

BUD-rum libros voluere? Qui id abnuunt, Hieronymi (1)
DEUS coram tribunali divino, ob assiduam Ciceronis lectionem vapulantis, exemplo, lippis etiam & tonforibus noto, utuntur. Provocant iidem ad experientiam, qua constat, profanos utplurimum induere mores, quos profanorum scriptorum lectio occupat. Obiiciunt Bem-bos, Politianos, Bonamicos, Scioppios, profanorum scriptorum improbo amore ita captos, ut divinae litterae fere illis sorderent. Hos, inquiunt, inde re-tulerunt fructus, ut odis Pindaricis maius statuerent pretium, quam psalmis Davidis. Haec, ut non con-temnenda prorsus sunt, sed ut caute hic nos gera-mus, merito nos commonefaciant, ita ut quoslibet scriptores ethnicos abiiciant, nondum a prudentiori-bus impetrabunt. De iis, qui obscoena, turpia, bo-nisque moribus inimica tradunt, non contendo: hos iam supra procul facessere iussi: sed de illis, qui aut historias narrant, aut ritus antiquos exponunt, aut de philosophia praecipunt, vel ad linguas ad-discendas viam muniunt, nobis sermo est. Ad hos qui accedit, eum moribus per christianae religionis sacra emendatis praeditum esse volo, ut discernere quodammodo noxia a profuturis queat, sciatque, quousque hisce immorari, quando referre pedem de-ceat. Qui enim promiscue omnes ad quaelibet stu-dia librorumque utut per se innoxiorum lectionem admittunt, parum profecto pensi habent, rebus in-nocentissimis ad suam perniciem abuti hominum pra-vitatem posse. Sed qui, ita instructus & praemunitus, ad librorum etiam ab ethnicis scriptorum lectionem
 se

[1] *Vid. Hieronymus ep. ad Eustoch. T. 1. opp. f. 76. add. Io. Conradus Dietericus in diatribe de usu & abusu scriptor. secu-lar. p. 9.*

ie confert, tantum abest, ut illi ullum inde inmi-^{BUD-}
 neat periculum, ut maximum percipere usum queat.^{DEUS}
 Quod cum Bembo, Politianus, alique negligunt,
 mirum non est, quod quandoque in praeceps agantur,
 ast ipsorum, non librorum culpa hoc fieri manifestum
 est. Emendatae autem purgataeque vitae homines,
 id quod ceteroquin difficile est, modum servare hic
 norunt, quod ceteris non aequè prònum est. Quod
 autem ad Hieronymum attinet, si vera sunt, quae nar-
 rat, & ipsum limites, quos christiani hominis officium
 hic statuit, migrasse arbitror, nec aliud quid ipse in-
 nuit. Ast si vera, inquam, sunt. Erasmus (1) enim
 fabulam vocat, quicquid huius narratur. Et videtur
 sane Hieronymus ipse non satis sibi constare, cum
 mox somnium dicat, quod alibi somnium fuisse ne-
 gat. Ceterum caute ethnicos quosvis legendos, & per
 se constat, & peculiari opere Iulius Crispus docuit.
 Vel philosophi documento sunt, quorum placita si
 securius, quam, decet, assumantur, magnam christia-
 nae religioni cladem inde inferri necesse est. Exper-
 ta id iam est vetus ecclesia: hinc illa Tertulliani
 querela (2). *Viderint, qui Stoicum, Platonium,
 & dialecticum christianismum protulerunt: nobis
 curiositate opus non est post Christum Iesum, nec
 inquisitione post evangelium.* Non dicam de aliis,
 ne sollicitè multa conquissivisse videar, nonne incon-
 sulta & intempestiva librorum Platonis lectio multos
 in transvorsum egit? Possem, si opus esset, demon-
 strare, Gnosticorum, Valentinianorum, Manichaeo-
 rum, Marcionitarum, aliorumque foedos errores, si
 vera sunt, quae de illis narrantur, ex Platonicae phi-

G 4

lo-

[1] *In vita Hieronymi.*[2] *De praescript. adversus haeret. cap. III.*

BUD-losophiae fonte promanasse. Multi doctores veteres, DEUS coeco Platonis amore abrepti, eiusque placitis nimium imbuti, talia effati sunt, quae in erroris suspicionem haud immerito eos adducunt. Et quid mirum? cum, perperam licet, iudicarent, a Platonis philosophia non multum christianam distare religionem. Qua in sententia ipsum Iustinum Martyrem (1), aliosque fuisse, constat. Quin nonnullos Platonis amor ita fascinavit, ut, ipsum Christum sua ex Platone hausisse, asserere non erubescerent. Quorum vesaniam peculiari libro, ut par erat, compressit Mediolanensium antistes, Ambrosius. Testis huius rei est Augustinus (2). *Quartam noster Ambrosius quaestionem solvit, calumniantibus, Platonis lectoribus & dilectoribus qui dicere ausi sunt, omnes Domini nostri Iesu Christi sententias, quas mirari & praedicare coguntur, de Platonis libris didicisse, quoniam longe ante humanum adventum Domini Platonem fuisse, negari non potest.*

§. IX. Si ergo animum rite praemunitum, sui que non immemorem, nobiscum afferamus, profanorum scriptorum lectio adeo contemnenda non est, ut, si sobrie & pie instituat, omnes quidem, maxime tamen illi quoque, qui divinis litteris operantur, insignem inde percipere fructum queant. Non is sum, qui divinarum litterarum cultoribus necessariam horum lectionem dicam, quod ineptum foret: utilem saltem illis esse contendo, quorum ratio, ut in hisce studiis aliquantisper commorentur, permittit. Atque id is demum abnuet, qui sine historiarum antiquorumque

ri-

[1] *Apol. I. pro Christ. p. 40. add. Augustinus T. II. ep. LIII. n. 173. seqq. conf. quoque Lud. Coelius Rhodiginus lect. antiqu. lib. XXI. cap. XII.*

[2] *De doctr. christ. cap. XXVIII.*

rituum, ut & linguarum peritia, partim ab Ethnicis, Bud-
 partim a Iudaeis, si fontes spectes, petenda, cuncta DEUS
 plana satis, & intellectu facilia esse autumaverit. Iu-
 vat quoque interdum miseram hominum, qui sapien-
 tia regnum sibi vindicant, sortem cum Christianorum
 contendere felicitate, ut ad divinam benignitatem de-
 praedicandam eo acrioribus stimulis concitemur. Extat
 Oratio Basilii Magni, ὅπως ἂν ἐξ ἐλληνικῶν ὠφελοῖντο
 λόγων, *quomodo ex scriptis Gentilium utilitatem ca-
 pere debeamus*, qua ex instituto id egit, quod hic
 volumus. Siquidem, inquit (1) ibi inter alia, *aliqua
 doctrinarum mutua est affinitas, admodum utilis e-
 rit earum (secularium litterarum) cognitio: sin mi-
 nus attamen inter se contendere non parum confert
 ad confirmationem potioris. Sed & si utramque do-
 ctrinam alicui rei adsimilaveris, commodam forte
 imaginem habebis. Sane quemadmodum plantae vir-
 tus propria est, maturo fructu turgere; addunt au-
 tem aliquid decoris folia ramis circumiecta: ita ani-
 mae praecipuus quidem fructus est veritas, (revelata)
 non tamen ingratum est, externam sapientiam cin-
 gere & circumponi instar foliorum, cum tegumen-
 tum, tum speciem non inanem fructui praeben-
 tium. Praeclare rem omnem effert, & id, quod pri-
 mo, quodque secundo loco tractari debeat, designat.
 Falluntur utique turpiter, qui tum quorumvis, tum
 praecipue ethnicorum scriptorum lectione ita delectan-
 tur, ut ad divinam gloriam veritatisque coelestis ulte-
 riorem investigationem, commendationemque, & hinc
 profluentem morum emendationem cuncta non refe-
 rant. Quicquid igitur hinc petitur, ornamentum sal-
 tem est, aut instrumentum, fructum sola scriptura sa-
 cra*

[1] P. 539.

BUD-cra nobis exhibet. Et ita capiendum, quod Gregorius Nazianzenus ait (1): *Illud inter omnes sanæ mentis homines constare arbitror, eruditionem inter humana bona primarium locum tenere, non quidem hanc solum nobiliorem & nostratem, sed istam quoque externam, quam multi christiani, ut insidiosam & periculosam, & a Deo avertentem repudiant.* Hisce suffragatur Augustinus (2): *Sicut Aegyptii non solum idola habebant & onera gravia, quæ populus Israel detestaretur & fugeret, sed etiam vasa atque ornamenta de auro & argento, & vestem quæ ille populus exiens de Aegypto sibi potius, tanquam ad usum meliorem, clanculo vindicavit: sic doctrinæ omnes gentilium non solum simulata & superstitiosa figmenta, gravesque sarcinas supervacanei laboris habent, quæ unusquisque nostrum duce Christo, de societate gentilium exiens, debet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, &c.* Provocat deinde Augustinus ad exempla: *Quid aliud fecerunt multi boni fideles nostri? Nonne adspicimus, quanto auro & argento & veste suffarcinatus exierit de Aegypto Cyprianus, doctor suavissimus, & martyr beatissimus: quanto Lactantius, quanto Victorinus, Optatus, Hilarius, ut de vivis taceam? Possem idem Clementis Alexandrini (3), Hieronymi (4), Socratis (5), Lactantii (6), aliorumque testimoniis*

com-

[1] L. sup. cit.

[2] De doctr. christ. lib. II. cap. XI.

[3] Lib. I. Strom. p. 41.

[4] Epist. XXXIV.

[5] H. E. lib. XIII. cap. XIV.

[6] Div. Inst. lib. VII. cap. VII. add. Philippus Melancthon in præfat. T. II. declam. it. Ie. a Wovern de polym. cap. XXVI. n. 4.

comprobare, si id nunc agerem, & non alii iam pri-^{BUD-}
dem id praestitissent. Fateor tamen, plerosque pa-^{DEUS}
trum eodem morbo laborasse, quo hodie plurimi la-
borant, & secularium litterarum studiis ethnicorum-
que lectioni, plus quam christianum decebat, tri-
buisse, uti nonnullis bene observatum est.

§. X. Tertium medium proficiendi in litteris, in-
geniumque rite excolendi, est meditatio. Vana &
inutilis sine ea omnis est lectio. Quin meditationi o-
mnia tribuit illud Periandri oraculum: *μελέτη τὸ πᾶν*.
Uti ergo figuli, celerrima rotae & manus concitatio-
ne, in dissimiles & prope infinitas imagines mollioris
argillae massam transmutant: simili modo universa,
quae ex quotidianae eruditionis, consuetudinis & le-
ctionis tritura cumulamur, in varios usus acriter ra-
tiocinando commutare oportet, paria paribus, con-
traria contrariis, praeterita praesentibus opponendo,
rerumque omnium causas & varios eventus, accurate
explorando. Eleganter hunc in modum hac de re
differit Edmundus Richerius (1). Nimirum nec ad
corporis robur firmamque valetudinem, cibos multos
mandisse, neque ad magnam eruditionem multa le-
gisse, quicquam confert, si haec multa cogitatione
in succum sanguinemque non convertantur. Quin
obeat nonnunquam lectio, quae meditatione non di-
geritur, & quo minus veritatem, quam omnes eru-
diti ut finem scopumque praefixum sibi habent, &
ad quam contendunt, assequamur, obstat. Contingit
quippe, ut, quo magis rerum varietate memoria re-
pleatur, eo magis imaginandi vis ipseque intellectus
he-

[1] *In obsterice animor. cap. IX. p. 248. add. Gerhardus
Io. Vossius de imitat. poet. cap. III. §. V. & cap. V. per in-
tegr.*

BUD-hebescat, & plane iners fiat, ut, quando etiam velit, DEUS res arduas atque difficiles iusta meditatione prosequi, inque intimos recessus penetrare, nequeat. Obstat deinde & copia rerum, menti ex intempestiva lectione five ordine obversantium, quas ita, ut decet, evolve- re & explicare, non cuivis concessum est. Accedunt praeiudicatae opiniones, quibus inficiuntur, quibus lectio utramque in eruditione paginam facit, nec accurata meditatione temperatur. Namque, ut alia taceam, aliorum plerumque, praesertim veterum auctoritati, plus quam decebat, deferunt, quod rationum momentis destituti, testimonia & documenta tamen scriptorum, quibus assertis quibuscumque fidem faciant, numquam desint. Unde tandem eo deveniunt, ut non tam de rebus, quam doctorum virorum sententiis sint solliciti, omneque tempus in eo ridicule consumant, ut resciscant, quid Plato, quid Aristoteles, quid Epicurus senserit. Quod aut ob monumentorum defectum, aut sermonis, quo isti usi sunt, obscuritatem, aut frustra omnino, aut aequè difficulter exquiratur, quam rerum ipsarum natura indagatur. Interim si tandem quibusdam tam felicibus esse liceat, ut, quid alii statuerint, exploratum habeant, ipsi quidem, a veritate adhuc ut plurimum longissime remoti, nihil aliud sciunt, quam viros quosdam doctos ita de re ista existimasse. Haec & alia mala illos comitantur, qui, meditatione neglecta, tantum ex aliis sapere pulcrum ducunt. Quod cum abnuere nemo queat, mirari quis possit, qui tandem fiat, ut nihilo secius quotidie hic peccetur, & plerique eruditorum ad hunc scopulum naufragium faciant? Malebranchius (1) varias eius rei excogitavit rationes, quibus praeclare fontem huius mali

[1] *De inquir. verit. lib. II. par. II. cap. IV.*

mali mihi detexisse videtur. Utique enim, ut recte **BUD-**
iudicat, ignavia saepius obstat, efficitque, ut multi **DEUS**
 meditandi laborem subterfugiant. Accedit difficultas
 meditationis, praesertim apud illos, qui a tenera aeta-
 te mentem suam ad meditandum, & promte ratioci-
 nandum, non assuefecerunt. Paucissimi etiam perspe-
 ctum habent, quam necessarium sit, meditando ad
 prima principia cuncta deducere, fundamentisque pro-
 be iactis, cetera deinceps superstruere; plerique con-
 tra verosimili & perfunctoria rerum cognitione con-
 tenti, ibi subsistunt, & in profundiora, & a sensibus
 remotiora, se immittere renuunt. Nonnullos etiam va-
 na ambitio in transvorsum agit. Nihil aliud nempe in
 votis habent, quam ut in eruditorum referantur cen-
 sum, ut viri *πολυμαθέστατοι* & librorum helluones
 audiant. Hoc facilius lectione obtinent, per quam bre-
 vi temporis spatio talia congerunt, quae fucum impe-
 rioribus faciant. Sunt &, qui inconsulta antiquitatis
 veneratione abrepti, a regia via aberrant. Persuadent
 sibi, veteres longe acutius vidisse recentioribus, adeo-
 que quicquid illi dixerint, asseruerintque, hoc sine
 contradictione esse comprobandum. Unde non alia in-
 vestigandi veritatem via ex illorum sententia esse po-
 test, quam assidua librorum lectio, qua in sententiam
 veterum manuducamur. Perperam quidem. Enimve-
 ro legendi sunt veteres, nec contemnendi recentiores:
 sed utrique semper ad rectae rationis normam serio
 sunt exigendi.

§. XI. Hoc unicum superest, ut ingenium pro-
 be exculturus ordine quoque procedat. Hunc qui ne-
 gligit, hoc demum agit, ut post prolixas ambages, &
 infinitos errores, intelligat, aliam sibi viam ingredien-
 dam

BUD-dam fuisse. Quare & Galenus (1), methodum ac or-
DEUS dinem adolescentibus ad litterarum studia accessuris
 cum primis quoque commendavit, exemplo naturae,
 quae nihil absque ordine meditata est, vel effecit un-
 quam. Propterea Plato, observante Gabriele Nau-
 daeo (2), ordinem esse dicebat *scientiarum ac ar-
 tium omnium formam*: & Socrates se eius libenter,
tanquam alicuius Dei, vestigia secuturum asseruit,
qui recte possit distribuere. Imo vero, ita pergit Nau-
 daeus, *quemadmodum nisi debito tempore occationes,*
repastinationesve, & tertiationes (quae methodus
est agricolarum) campis adferantur, nisi paululum
interquiescere permittantur, caelique diversas tem-
pestates opportune excipiant, quantuncumque sua
natura fertiles sint & uliginosi, ipsi tamen pro fru-
mento rubos, pro siligine sentes, pro tritici deliciis
infelix lolium & quisquiliis proferent: pari modo
iuvenis animus nihil unquam egregium in studiis
praestare poterit, nisi prius mentem suam a con-
fusionem liberet, & medicorum instar [qui liquida
solidis, & coctu facilia in stomachum praemit-
tunt] a facilioribus incipiendo, viam sibi ad dif-
ficiliora muniat, omnia suaviter disponens, artesque
& scientias per partes addiscens, absque ulla aber-
ratione. Intellexerunt illud puto viri eruditi, qui,
 certamine velut inito, de methodo & ratione discendi
 commentati sunt (3). Quorum nimia profecto labo-
 ramus copia, ut, si quis omnes evolvere prius ve-
 lit, quam ad rem ipsam se accingeret, illi longior fu-
 tura

[1] Loco supra cit.

[2] In syntagm. de studio liberali cap. VII. p. 588.

[3] Vid. Morbof. in polybist. litterar. lib. II. cap. VII. per
 integr.

tura sit, quod ille ait, μέθοδος, quam ὁδός. Nos Bud-
itaque missis, quae alii hac de re commentati sunt, DEUS
quorum nunc nec adprobare, nec vituperare consilia
animus est, paucas regulas, a nostro instituto non a-
lienas, magnam, qua ordinem, qua rem ipsam utilita-
tem, ut speramus, omnibus allaturas subnectemus,
iisque nostrae tractationi imponemus finem.

Prima haec sit: *Rite in litteris profecturo ordien-
dum est ab emendatione voluntatis.* Causa ex supra
allatis patet. Longe felicius non tantum intellectus vi-
tia corriguntur, emendata voluntate; sed si huius cor-
rectio intermittatur, aut differatur, ipsa rerum varia-
rum cognitio deinceps saepius obstat, quo minus vitia
voluntatis aut perspiciantur, aut pro vitiis agnoscan-
tur, aut facile voluntas ab iis repurgari possit. Atque
hoc est, quod regum omnium sapientissimus innuit (1),
quando, *timorem Domini initium sapientiae esse,*
dicit.

Secunda regula: *Methodus brevissima non semper
est optima.* Delectamur studiorum compendiis, nec
immerito, si maximis commodis nos non privent. Ine-
ptus esset, qui longiori via ad urbem, quam petit,
contendere mallet, quam breviori. Ast si in hac negli-
genda multa & praetermittenda essent, quae usui esse
possent, reprehendi iure a nemine posset, si longiorem
illi praeferret. Ignavia, vel quidvis potius, quam pru-
dentia dicenda est, quae rerum studiorumque compen-
dia ita sectatur, ut, quae inde sequantur incommoda,
parum pensi habeat.

Reg. tertia: *Nimia festinatio maximopere nocet.*
Canes festinantes coecos parere catulos, iam pridem
sapientum effatum fuit. Extinguitur nimirum per eam
haud

[1] Prov. I. 7. add. Job. XXVIII. 28. & Ps. CXL. 10.

BUD- haud raro vis ingenii, & suffocatur, ut tum, cum ma-
 DEUS xime requiritur, laboribus perferendis pares esse ne-
 queant. Haud raro &, quod peregrinatoribus nimium
 festinantibus evenire solet, praetervolant, quae addi-
 scenda prae ceteris erant. Taceo, quod nimia festina-
 tio non eum finem, ad quem collineare unice debe-
 bamus, nobis constitutum esse, sed aut ambitione, aut
 simili morbo mentem laborare, arguat. Accedit, quod
 quae prima vice ardua & inaccessa videntur, si insista-
 mus, iterumque & saepius ad ea redeamus, plana,
 pervia atque facilia tandem evadant. Quod enim Cras-
 sus ille apud Ciceronem (1) autumavit: *nisi quod qui-*
sque cito potuerit, nunquam omnino posse perdiscere
 falsum est, & experientiae repugnat, & rectissime pe-
 culiari oratione confutatur a Dionysio Petavio (2).

Reg. quarta: *Obscuris non est inhaerendum.*
 Falluntur enim, qui putant, ea planis & perspicuis
 praestare. Nimirum, ut navigantes scopulos, & pede-
 stri itinere progredientes loca salebrosa & praecipitia,
 summo studio evitant: ita & iis, qui litteris incumbunt,
 committendum non est, ut minori uti in rebus suis
 prudentia videantur. Idque eo magis, quod experien-
 tia doceat, multos quotidie ad eiusmodi scopulos al-
 lidi, & sperato fine excidere. Obscura namque re-
 conditae sapientiae speciem mentiuntur, ideoque in-
 cautis & imperitis facile imponunt. Nonnullos obscu-
 ro dicendi genere magnopere delectari videas, non
 aliam ob causam, quam ut magnae & reconditae eru-
 ditionis opinionem aliis iniiciant. Id quidem callide,
 sed imprudenter illi, qui vana ista specie eruditionis
 capti, praetermissis claris & perspicuis, obscura demum
 ac

[1] Lib. III. de orat. n. XXIV. p. 279.

[2] Orat. IX. p. 194. seq.

ac inaccessa; quæ rimentur & perscrutentur aucupantur. BUD-
Quo ipso operam ludunt, aut si tandem multo su- DEUS
dore tegumenta & involucra removeant, nihil aliud in-
veniunt, quam quæ longe facilius, & citra ambages,
si per plana ire volupe fuisset, addiscere potuissent.

Reg. quinta: *Nec rara & curiosa praeferenda
sunt quotidianis, & ubique obviis.* Est quippe hoc
mortalium vitium, ut ante oculos posita non curent,
remota semper concupiscant. In litterarum studiis au-
tem ingens plerisque hinc obicitur impedimentum.
Scopulus hic in isto itinere non minori diligentia de-
clinandus, quam prior. Sin quis incautus & praeceps
naturae pravitatem sequatur, cum Phrygibus tandem
fero sapiet, intelligetque, in magno eruditionis appa-
ratu rudem se imperitumque earum rerum esse, quas
primo loco, precipuaque cura, condiscere oportuisset.
Perinde isti homines se gerunt, ac delicatuli quidam,
solidiorem quotidianumque cibum fastidientes, deliciis-
que consecretantes, quibus tantum abest, ut corpus iu-
sto robore fulciatur, ut morborum contra variis insul-
tibus exponatur.

Reg. sexta: *A minutiis & quaestionibus otiosis
ubique nobis sedulo diligenterque temperemus.* Quis
enim peregrinatorem, qui saepius subsistit, ut nugis
animum pascit, anilesque narratiunculas auscultet, lau-
det? Perinde ac si breve admodum ad sapientiam iter
esset, quod cuivis aliud etiam agenti nullo labore eme-
tiri liceret: quod tamen sapientum omnium confessione
longum & arduum, & multis circumseptum difficul-
tibus est, ut illis, qui rite illud conficere cupiunt,
frivolis & non necessariis neutiquam sit immorandum.

BUD- Reg. septima : *Rationis imbecillitatem & pravi-*
 DEUS *tatem ubique agnoscamus.* Quo magis enim hanc co-
 gnitam exploratamque habemus, eo acrioribus stimulis
 ad veram sapientiam, precibus submissis a Numine im-
 petrandam, compellemur. Contra qui rationi nimium,
 etiam quae res naturales civilesque, tribuunt, cum fi-
 denter, quae posita semel a se sunt, tueantur, erroris-
 que securi, sub examen ea serio revocare detrectent,
 non tantum gravissimis erroribus se facile induunt, sed
 pertinaciter quoque illis inhaerent, ut iis liberari vix
 ullo negotio queant. Paucis, qui legi nostrae obtem-
 perant, modesti sunt, nihil temere defendendum susci-
 piunt, aliorum placita; praeiudicatis opinionibus vacui,
 non facile respuunt, sed ea cum suis conferunt, &
 ubique veritati sincero animi affectu litant. Qui non
 obtemperant, facile adducuntur, ut sibi persuadeant,
 se errare non posse, praesidentes sunt, aliorum opinio-
 nes aut sine examine repudiant, aut praeiudiciis prae-
 pediti verum discernere a falso nequeunt, & ita veri-
 tatis quam ubique obtendunt, possessione excidunt.

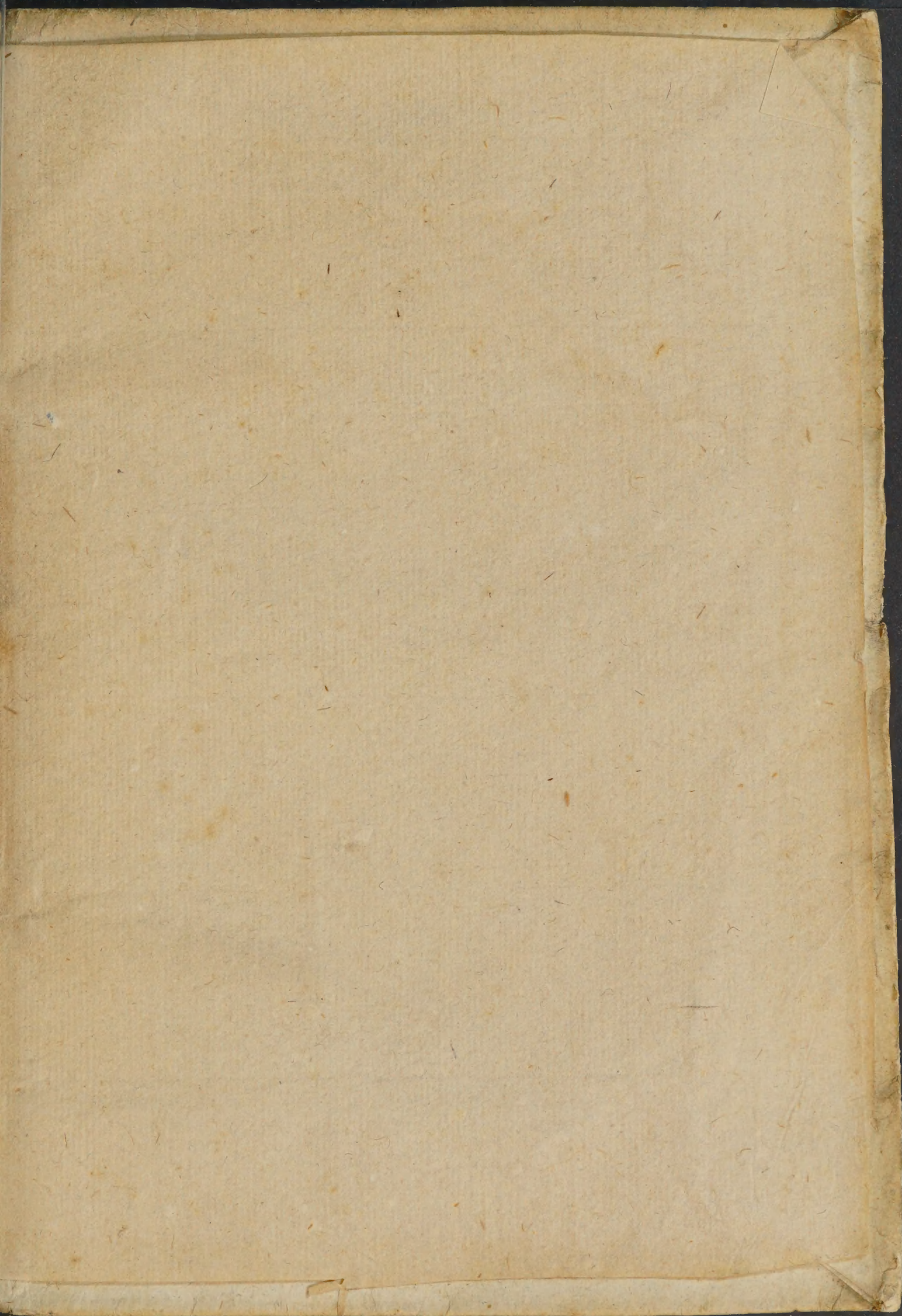
Reg. octava: *Quae intellectum iudiciumque per-*
ficiunt, magis confectanda sunt, quam quae imagi-
nandi vim iuvant: & haec rursus praeferenda sunt
illis, quae ad memoriam tantum pertinent. Sed ad-
 dendum, nisi ex officio munerisque lege, aut alia ra-
 tione, certum genus studiorum colendum tractandum-
 que sit, quod unius facultatis vim omnem sibi vindi-
 cet. Ceteroquin si mentis facultates inter se conferan-
 tur, nemo non iudicio primum tribuet locum. *Licet*
enim, ut recte Io. Schefferus (1) pronunciat, & in-
geni

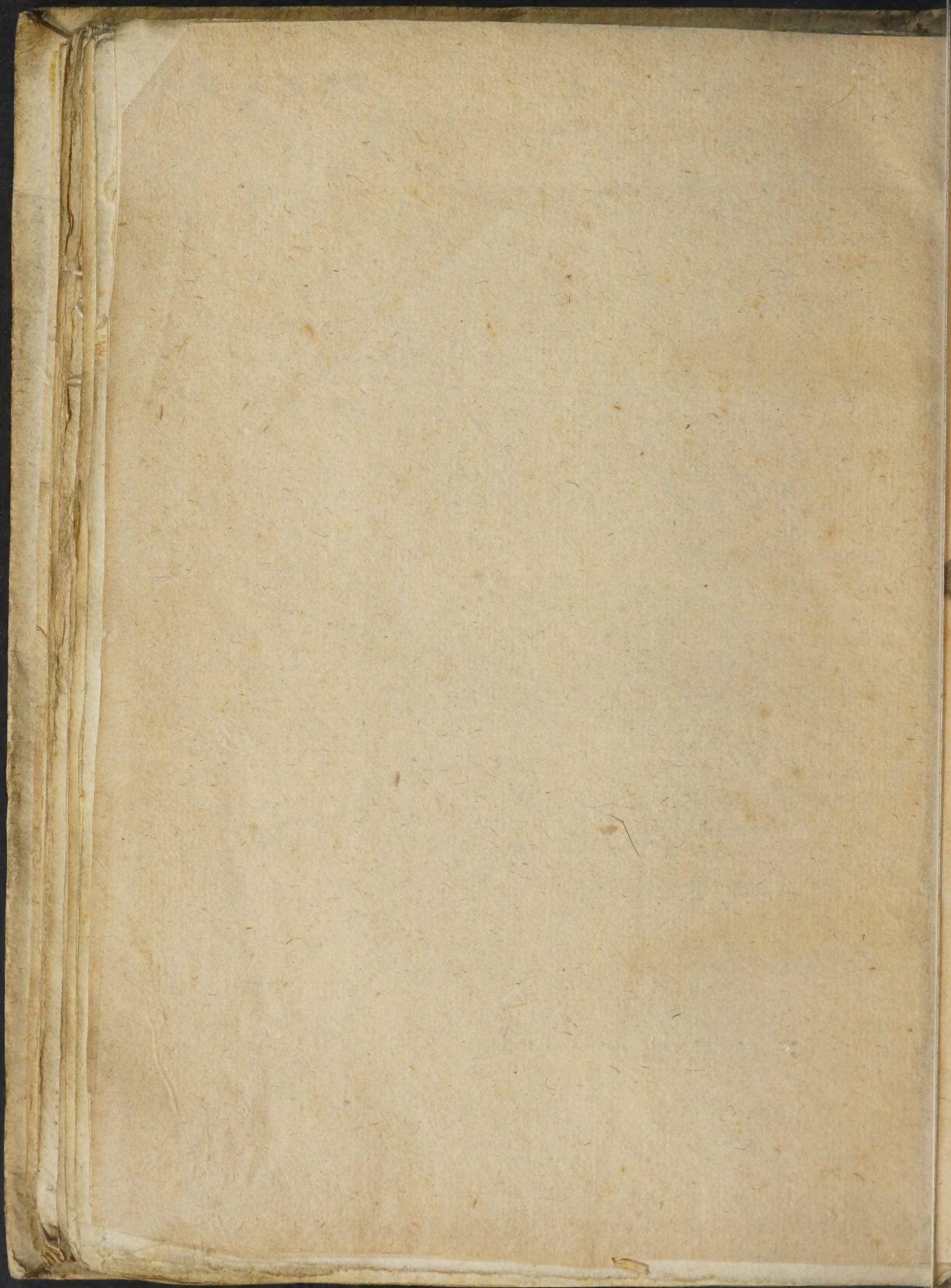
(1) *De generosi nobilisque informat, litteraria p. 465.*

genii dotes sint necessariae, & memoriae facultas BUD.
 commendabilis, iudicii tamen vis est maxima ad ex DEUS
 pedienda negotia humana. Quare ceteris quidem pos-
 sumus nonnunquam carere, at iudicio si fuerimus
 destitui, quicquid ingenio vel memoria valebimus,
 incassum erit & turbabit aliquando magis, quam
 iuvabit. Manifestum praeterea est, in rerum su-
 blimum abstrusarumque quas circa praestantissimae
 artes occupantur, investigatione, intellectus judi-
 ciique vim unice eminere, quin per imaginationem
 impediri saepius atque corrumpi. Unde Malebran-
 chius (1) in eo fere totus est, ut imaginationem co-
 hibendam coercendamque suadeat, ne intellectus lu-
 mini officiat. Iubet itaque etiam, ut nobis temperemus
 a lectione ejusmodi librorum, qui vim istam ingenii
 excitant nimium atque movent, quam in classem Se-
 necam & Tertullianum refert. Quo iure haec ita asse-
 rantur, dispicere nunc non licet: id certum, erroribus
 multis viam praeccludere, qui has mentis operationes
 probe secernunt intellectumque diligentius, quam ima-
 ginationem colunt. De memoria res in confesso est, cum,
 qui ea ad admirationem usque valent, ast dirigere quae
 ea complexi sunt, redigereque in ordinem & imaginan-
 di facultate illustrata cum aliis communicare nesciunt,
 eruditorum censu non veniant. Similes sunt animalibus,
 quæ caveis inclusa circumferuntur, omniumque oculos
 in se convertunt, ex quibus tamen nemo commodum
 ullum percipit.

(1) *Lib. II. part. III. cap. II. seqq.*

\$ 2.00





Philosophy

1802741

